

Szanowni Państwo –  
Dyrektorzy szkół i placówek oświatowych,  
Nauczyciele i Sprzymierzeńcy oświaty

Oświata, edukacja, szkolnictwo – jakkolwiek nazwiemy obszary związane z wykształceniem i wychowaniem – zawsze będą tematem do dyskusji dużej rzeszy społeczeństwa. Są w ciągu roku takie chwile, kiedy te dyskusje są szczególnie intensywne – zwłaszcza na początku i pod koniec roku szkolnego. Tak jest i teraz. Z jednej strony czujemy już wakacyjną atmosferę i planujemy wędrowki po kraju i świecie, a z drugiej – sen z powiek spędzają nam różne ważne, związane z naszą codzienną pracą sprawy. Wśród licznych, gorących tematów szczególne często w rozmowach środowiska oświatowego pojawiają się ostatnio dwie kwestie – RODO i ocena pracy.

W maju zaczęły obowiązywać nowe przepisy dotyczące ochrony danych osobowych. Dyrektorzy szkół, będący administratorami takich danych, powinni przygotować zarówno swoje placówki, jak i pracowników do przestrzegania zmienionego prawa. Zgody na przetwarzanie danych osobowych, informowanie o przysługujących uprawnieniach, powołanie inspektora danych osobowych, polityka bezpieczeństwa informacji, wreszcie widmo kar za nieprzestrzeganie przepisów – to tylko kilka kwestii, o których ostatnio rozmawia się w pokojach nauczycielskich.

Jeszcze więcej emocji wzbudza nowy model oceniania pracy nauczycieli i dyrektorów.

Z początkiem nowego roku szkolnego w istotny sposób zmienia się zasady dokonywania oceny pracy nauczycieli zatrudnionych na podstawie Karty Nauczyciela. Dyrektorzy szkół zmierzają się w najbliższym czasie najpierw z wprowadzaniem nowych procedur oceny pracy, a potem z samą oceną. Od 1 września będą obowiązywać w szkołach i placówkach nowe regulaminy określające wskaźniki oceny pracy nauczycieli.

Nowe przepisy, nowy model, nowa procedura, nowy regulamin – wszystko, co nowe budzi niepokój i rodzi pytania. Jeżeli pojawiają się pytania, powinny też znaleźć się odpowiedzi – najlepiej sensowne, logiczne, przemyślane i praktyczne. Takich właśnie odpowiedzi szukamy, przygotowując dla Państwa nową ofertę kursów, szkoleń, warsztatów na nowy 2018/2019 rok szkolny.

A tymczasem wakacje – chwila wytchnienia od pracy, czas dla siebie, relaks z ulubioną książką, poznawanie nowych miejsc. Niech to będą chwile, które dadzą Państwu energię i optymizm na cały kolejny rok.

Z serdecznymi pozdrowieniami  
na czas odpoczynku  
oraz czekające nowe wyzwania –

Anna Zakrzewska-Zamora  
dyrektor RODN „WOM” w Katowicach  
z zespołem Współpracowników

## Szanowni Państwo!

*W artykule otwierającym niniejszy numer naszego Forum Nauczycieli autorka polemizuje z dość często spotykanym przekonaniem, że nowa podstawa programowa z języka polskiego krępuje twórczych nauczycieli w ich działaniach, nie daje im prawa do własnych wyborów dotyczących treści, formy i metod pracy dydaktycznej. Że tak nie musi być, przekonacie się Państwo po jego lekturze.*

*O tym, jak bardzo można uatrakcyjnić lekcje języka polskiego i jak można zwalczać nudę i przymus towarzyszący czytaniu lektur szkolnych, przeczytacie Państwo w tekstach kolejnych.*

*Ze zrozumiałych względów w naszym „Forum...” stale obecna jest problematyka kształcenia zawodowego. W tym numerze przeczytacie Państwo o strategiach nauczania wyzwających aktywność uczniów, jakie może zastosować w swojej pracy nauczyciel edukacji zawodowej. Poznacie też Państwo nagrodzone scenariusze zajęć w konkursie dla doradców zawodowych.*

*Kontynuujemy cykl artykułów poświęconych autyzmowi. Pracy z dziećmi o specjalnych potrzebach edukacyjnych poświęcony jest też tekst opisujący ciekawą metodę terapeutyczną, jaką jest Sala Doświadczeń Świata (Snoezelen).*

*O tym, co nowego dzieje się w edukacji regionalnej dowiedzie się Państwo z pierwszej ręki: autorka tekstu jest wiceprezesem Związku Górnośląskiego, współautorem programu „Górny Śląsk”, autorem programu edukacji regionalnej dla wszystkich etapów kształcenia.*

*I na koniec numeru propozycje, wśród nich nagrodzony I miejscem scenariusz w VIII Wojewódzkim Konkursie na Najciekawszy Scenariusz Lekcji Języka Polskiego, organizowanym przez nasz ośrodek pod patronatem Marszałka Województwa Śląskiego.*

\* \* \*

*Wszystkim naszym Czytelnikom, Autorom, Współpracownikom życzymy dobrego nowego roku szkolnego! Dużo sił, cierpliwości i radości z bycia dziećmi, z towarzyszenia ich rozwojowi i dużo radości i zadowolenia ze swojej pracy!*

Redakcja

# TWÓRCZY NAUCZYCIEL

## a nowa podstawa programowa z języka polskiego

IWONA KRUSZEWSKA-STOŁY

**P**odstawa programowa jest dokumentem strategicznym w polskiej edukacji, dlatego każda jego zmiana budzi emocje. Te zaś w przypadku języka polskiego są z reguły największe, bo też ten przedmiot z racji pozostawania w kręgu kultury i tradycji jest w dyskursie społecznym najbardziej dostępny. Poza specjalistami mało kto pochylił się nad obecnością lub nie pewnych treści w kursie biologii czy fizyki, ale kwestia uczenia dzieci o geniuszu Mickiewicza czy krzepienia ich serc Sienkiewiczem już jest emocjonalnie gorąca. Nauczyciele są rozgoryczeni, często sfrustrowani kolejnymi zmianami wymagań dotyczących ich pracy, tego, że zmiany bywają niedostosowane do ich przekonań, doświadczeń i preferencji lekturowych. Często ta frustracja dotyczy bardzo kreatywnych nauczycieli, którzy obawiają się, że nowe zasady pozbawiają ich możliwości twórczej pracy, zmuszając do wlewania w głowy siedzących w ławkach uczniów różnych prawd objawionych, aktualnych w danym okresie.

Nowa podstawa programowa z języka polskiego w szkole podstawowej<sup>1</sup> zdecydowanie różni się od starej. Wielu nauczycieli ma wątpliwości dotyczące listy lektur czy kształcenia językowego i nie tylko. Ocenę zapisów dokumentu zostawiam na boku – z pewnością ilu jego czytelników, tyle opinii. Chciała-

bym natomiast zwrócić uwagę na kilka istotnych zapisów, które mogą pomóc w poruszaniu się w zmienionej szkolnej, polonistycznej rzeczywistości.

Realizacja podstawy należy do podstawowych obowiązków nauczycieli. Muszą znać jej zapisy, szczególnie że: *Nowa podstawa jasno określa wymagania egzaminacyjne jako tożsame z jej wymaganiami*<sup>2</sup>. A więc mówiąc brutalnie – nawet ci nauczyciele, którzy z zasady uczą pod egzaminy muszą analizować zapisy podstawy, bo egzaminy są ich konsekwencją. Cele kształcenia są w podstawie programowej zapisane językiem wymagań ogólnych, treści nauczania oraz oczekiwane umiejętności uczniów zapisano jako wymagania szczegółowe. Podstawa jest też dokumentem o charakterze ramowym. Oznacza to, że wybór treści, form pracy, metod i środków dydaktycznych należy do nauczyciela, który decyzję musi oprzeć na znajomości zespołu klasowego, środowiska i własnych preferencji. Jest to bardzo istotne stwierdzenie, często niedoceniane przez nauczycieli. Co to wszystko oznacza? Ustawodawca zapisał w przepisach prawa **co**, ale nie zapisał **jak**, dając nauczycielom prawo do własnych wyborów. Potwierdzeniem niech będzie np. takie sformułowanie: *W czasie lekcji poświęconych literaturze i kulturze – poza tradycyjnie wykorzystywanymi metodami*

*pracy z tekstem – dobrze byłoby wrócić do koncepcji swobodnej ekspresji plastycznej, dramatycznej, ruchowej, na gruncie której powstała metoda gier dramatycznych Leona Chancerela czy Nowoczesna Szkoła Francuska Technik Freineta [...]. Warto zatem dużą wagę przykładать do ćwiczeń twórczych, które przede wszystkim rozwijają umiejętności polonistyczne: redakcyjne, językowe, literackie, a poza tym kształtują ucznia jako twórcę, rozwijają jego osobowość twórczą i podkreślają wartość wytworów jego pracy. Nabywanie umiejętności przedmiotowych nie musi odbywać się jedynie drogą typowych i schematycznych ćwiczeń, ale twórczych i aktywnych oddziaływań ekspresyjnych*<sup>3</sup>. Odwołanie do Freineta jest tu symptomatyczne – jego koncepcja wychowania była zdecydowanie krytyczna w stosunku do założeń tradycyjnej, werbalnej i sformalizowanej szkoły.<sup>4</sup> Sądzę, że te cytaty są ważne dla wszystkich tych nauczycieli, którzy dążąc do nowoczesnego uczenia się uczniów, mając wizję przyjaznej, odpowiadającej na wyzwania współczesności szkoły, nieco obawiają się stosowania pewnych rozwiązań, nie widząc ich umocowania prawnego.

Kolejne ważne stwierdzenie: **Szczególne znaczenie** z punktu widzenia celów, jakie wyznacza nowa podstawa programowa, **ma umiejętne wykorzystanie eksplikacji tekstu czy rozmowy i dialogu jako metod nauczania**, bowiem nauczyciel, wchodząc w różnorodne interakcje z uczniem i całym zespołem klasowym, staje przed koniecznością nawiązywania dialogu. Jest to dialog, który przebiega między osobami uczestniczącymi w procesie dydaktycznym: nauczycielem i uczniami, samymi uczniami, tworząc także triadę: nauczyciel – uczniowie – teksty kultury<sup>5</sup>. Dlatego

<sup>1</sup> Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 14 lutego 2017 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz podstawy programowej kształcenia ogólnego dla szkoły podstawowej, w tym dla uczniów z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu umiarkowanym lub znacznym, kształcenia ogólnego dla branżowej szkoły I stopnia, kształcenia ogólnego dla szkoły specjalnej przysposabiającej do pracy oraz kształcenia ogólnego dla szkoły policealnej (Dz.U. z 2017 r., poz. 356).

<sup>2</sup> Podstawa programowa kształcenia ogólnego z komentarzem. Szkoła podstawowa. Język polski.

<sup>3</sup> Podstawa programowa kształcenia ogólnego..., s. 32.

<sup>4</sup> Freinet wypracował nowe metody nauczania, oparte na pełnej aktywności, swobodnej ekspresji, zainteresowania pracą, zapewniające dzieciom maksymalny rozwój osobowości. Ekspresję i twórczość uważał za wyraz doświadczeń, przeżyć i myśli związanych z otaczającym światem. W swojej koncepcji pedagogicznej szczególny akcent kładł na:

- rozbudzanie twórczej aktywności dziecka poprzez kontakt ze środowiskiem,
- wychowanie przez pracę dobrze zorganizowaną przez samorząd,
- włączanie w proces dydaktyczny form swobodnej ekspresji, [...]

Źródło: <http://www.profesor.pl/publikacja,5973,Artykuly,Koncepcja-pedagogiki-Celestyna-Freineta>. Dostęp: 1.02.2018 r.

<sup>5</sup> Podstawa..., s. 33.

go to jest ważne? Dialog<sup>6</sup> to zgodnie ze słownikową definicją:

1. rozmowa dwóch osób, zwłaszcza bohaterów powieści, sztuki lub filmu,
2. utwór literacki niesceniczny, napisany w formie rozmowy,

3. szereg rozmów, negocjacji i innych działań mających doprowadzić do porozumienia między stronami konfliktu, lub: dialog [łac. *dialogus* < gr. *diálogos* 'rozmowa'], filoz. w filozofii ustna lub spisana wymiana zdań, myśli, poglądów, argumentów, dokonująca się pomiędzy osobami lub w świadomości jednej tylko osoby, mająca na celu poznanie prawdy lub przekazanie jej drugiemu człowiekowi, stworzenie międzyosobowej więzi lub przestrzeni dla wspólnego działania.<sup>7</sup> Można więc uznać, że zajęcia szkolne to rodzaj sceny, na której między aktorami wywiązują się różne interakcje i więzi, a wspólne działania mają na celu poznanie prawdy o świecie i o uczestnikach sztuki. Według mnie to podkreślenie podmiotowości ucznia i jego znaczenia w kontakcie z nauczycielem, ale też wagi nauczyciela jako reżysera spektaklu. Treść każdej sztuki można przedstawić tradycyjnie, awangardowo, odczytując nowe sensy w starych wersach. Dialog zakłada wymianę myśli i szacunek dla odbiorcy. Próba przekonania – tak. Narzucanie poglądów – nie. To spostrzeżenie ma też znaczenie dla wyboru sposobu prowadzenia zajęć: żeby przekonać, trzeba mieć argumenty. Im bardziej przekonujące, atrakcyjne formalnie, lepiej opakowane – tym lepiej. Temu w moim przekonaniu mają służyć cytowane wcześniej wymieniane w podstawie ćwiczenia twórcze. Rozwijanie postawy twórcy w uczniu, docenianie jego ekspresji, kreatywności, niestereotypowego myślenia da mu silniejszą pozycję dialogową, umożliwi bycie kompetentnym rozmówcą.

Nauczyciel w organizowaniu procesu dydaktycznego jest zobowiązany do stosowania rozwiązań metodycznych, które **zapewnią integrację kształcenia literackiego, językowego i kulturowego oraz rozwój intelektualny i emocjonalny uczniom o różnym typie inteligencji.**

W swojej pracy powinien wykorzystywać metody, takie jak **dyskusja i debata, drama lub projekt edukacyjny**<sup>7</sup> [...] Znowu – to do nauczyciela należy wybór metod pracy i sytuacji dydaktycznych.

Najlepiej autonomię nauczycieli dać w zapisach dotyczących realizacji projektów. W celach ogólnych i zadaniach szkoły, określonych w podstawie, projektowi poświęcono sporo uwagi. Żadna inna metoda pracy nie została aż tak dowartościowana. Znalazł się tu zapis, który daje ogromne pole do popisu tak twórczym nauczycielom, jak dyrektorom: *Projekt, w zależności od potrzeb, może być realizowany np. przez tydzień, miesiąc, semestr lub być działaniem całorocznym. W organizacji pracy szkoły można uwzględnić również takie rozwiązanie, które zakłada, że w określonym czasie w szkole nie są prowadzone zajęcia z podziałem na poszczególne lekcje, lecz są one realizowane metodą projektu*<sup>8</sup>. Wprowadzenie takiego zamysłu w życie byłoby z pewnością trudne – ale jest zapisane w akcie prawnym, więc możliwe do stosowania. Tym bardziej, że: **Zastosowanie metody projektu [...] pomaga również rozwijać u uczniów przedsiębiorczość i kreatywność oraz umożliwia stosowanie w procesie kształcenia innowacyjnych rozwiązań programowych, organizacyjnych lub metodycznych.** I jeszcze: *Nauczyciele korzystający z metody projektu mogą indywidualizować techniki pracy, różnicując wymagania.* Dlaczego projekt edukacyjny jest ważny?<sup>8</sup>: **Zaciekawienie i nauczanie zadawania pytań jest najprostszą drogą rozwoju [...] takie sposoby postępowania i rozumowania budują trwały fundament wiedzy.**

Nauczyciele mają rozmaite podejście do projektów – często uważają ich realizację za stratę czasu, obowiązek oderwany od praktyki szkolnej, od nakładanych na nich obowiązków polegających na przekazywaniu twardej wiedzy i jej egzekwowaniu. Stosunek do tej metody wynika z różnych uwarunkowań – z temperamentu nauczyciela, specyfiki środowiskowej, nastawienia rodziców, tradycji pracy zespołowej

wśród grona pedagogicznego, zasad oceniania przyjętych w szkole.

Znaczenie metody było już podkreślane w poprzedniej podstawie, zgodnie z którą uczniowie gimnazjum mieli obowiązek realizować projekt, zaangażowanie ucznia w jego realizację wpływało na ocenę zachowania, a udział w projekcie oraz jego temat odnotowywano na świadectwie ukończenia szkoły. To, że nadal projekt jest tak wyeksponowany w prawie oświatowym uważam za duży sukces – tym bardziej, że pierwotnie jego znaczenie w nowych dokumentach było bardzo zminimalizowane. Praca metodą projektu daje nauczycielowi swobodę. Projekt: *Wspiera integrację zespołu klasowego, w którym uczniowie, dzięki pracy w grupie, uczą się rozwiązywania problemów, aktywnego słuchania, skutecznego komunikowania się, a także wzmacniają poczucie własnej wartości. Metoda projektu wdraża uczniów do planowania oraz organizowania pracy, a także dokonywania samooceny. Projekty swoim zakresem mogą obejmować jeden lub więcej przedmiotów. Pozwalają na współdziałanie szkoły ze środowiskiem lokalnym oraz na zaangażowanie rodziców uczniów.*<sup>9</sup> Istotne jest tu dla mnie także stwierdzenie dotyczące środowiska lokalnego. Daje ono w ręce argument tym nauczycielom, których dyrektorzy niechętnie zezwalają na wyjścia uczniów ze szkoły. Wyjścia są trudne formalnie i organizacyjnie (pisałyśmy o tym m. in. w „Forum Nauczycieli” nr 1 (60 – 61) 2016), ale jak inaczej współpracować ze środowiskiem? Temat wychodzenia poza mury szkoły powraca zresztą w podstawie. Wśród celów kształcenia – wymagań ogólnych wymieniono: **Rozwijanie zainteresowania kulturą w środowisku lokalnym i potrzeby uczestnictwa w wydarzeniach kulturalnych.** Raczej nie da się realizować tego celu, siedząc w ławkach szkolnych. A to też punkt, który znowu nauczyciel może wykorzystać, chcąc prowadzić zajęcia szkolne w sposób niestereotypowy. Podobnie kolejny zapis: *Zadaniem nauczyciela języka polskiego na II etapie edukacyjnym jest przede wszystkim:*

<sup>6</sup> <https://sjp.pwn.pl/sjp/2555065>. Dostęp: 2.02.2018 r.

<sup>7</sup> <https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/dialog;3892432.html>. Dostęp: 2.02.2018 r.

<sup>8</sup> Podstawa..., s. 22.

<sup>9</sup> Podstawa..., s. 8.



[...] 3) *rozwijanie w uczniu ciekawości świata, motywacji do poznawania kultury własnego regionu oraz dziedzictwa narodowego* [...].<sup>10</sup>

Czytajmy dalej. Klasy IV – VI. Treści nauczania – wymagania szczegółowe: [uczeń]

13) *świadomie i z uwagą odbiera filmy, koncerty, spektakle, programy radiowe i telewizyjne, zwłaszcza adresowane do dzieci i młodzieży*<sup>11</sup>. Co to oznacza? Konieczność oglądania tychże spektakli, filmów, słuchania koncertów itd. W konsekwencji znowu jest to woda na młyn nauczycieli, którzy uważają za niemożliwe do obrony stwierdzenie, że szkoła jest jedynym źródłem wiedzy, uczniowie żyją w próżni i do szczęścia potrzebny im jest tylko Brzechwa i Sienkiewicz. Twierdzą natomiast, że wyjście z klasą do teatru jest elementem ich rozwoju, analiza filmu poszerzy ich wiedzę o świecie i sztuce, a uczestnictwo w lokalnych wydarzeniach kulturalnych uwarząliwi społecznie i może

będzie przyczynkiem do wzrostu aktywności obywatelskiej...

Podmiotowość i autonomia nauczycieli to też możliwość wyboru lektur uzupełniających. W podstawie wskazano tylko **przykłady utworów literackich i tekstów kultury**, którą można wykorzystać. Nie zapominajmy o tym!

W opisie egzaminu ósmoklasisty z języka polskiego znajdziemy zdanie: *Tylko realizacja **wszystkich wymagań z podstawy programowej, zarówno ogólnych, jak i szczegółowych może zapewnić wszechstronne wykształcenie polonistyczne uczniów***<sup>12</sup>. A więc: i tych dotyczących znajomości lektur i innych tekstów kultury, i tych dotyczących zainteresowania kulturą – w tym lokalną, i tych dotyczących udziału w spektaklach, wystawach, oglądania filmów...

To skomplikowane zadanie, bo stawia przed nauczycielami wyzwania dotyczące różnych dziedzin kultury.

Często też polonista ma przekonanie, że jego przedmiot jest w istocie ponadprzedmiotowy, bo łączy w sobie treści literackie, językoznawcze, kulturoznawcze, regionalne i po części psychoterapeutyczne (uczeń dzięki literaturze ma poznawać siebie, swoje zainteresowania, otoczenie, uczyć się krytycznego myślenia, formułowania myśli i wyrażania postaw itd.). To często przytłacza – szczególnie, że poloniści są w dodatku często pod presją ideologiczną. Ale też jest to szansą dla wszystkich tych nauczycieli, którzy mają niestereotypowe pomysły, którzy widzą w uczniach nie tylko elementy statystycznych zestawień po egzaminach, którzy czują zmieniający się czas. I wiedzą, że nowe czasy, nowa mentalność uczniów i ich rodziców wymagają nowego podejścia. A wtedy mogą szukać wsparcia w dokumentach oświatowych. Często znajdują w nich całkiem nieoczekiwane sprzymierzeńców... Czytajmy więc i działajmy!

Iwona Kruszewska-Stoły jest konsultantem w Pracowni Informacji Pedagogicznej w Regionalnym Ośrodku Doskonalenia Nauczycieli „WOM” w Katowicach.

## Warto wiedzieć!

### Podstawa programowa kształcenia ogólnego dla czteroletniego liceum ogólnokształcącego i pięcioletniego technikum



[...] Jednym z najważniejszych zadań liceum ogólnokształcącego i technikum jest rozwijanie kompetencji językowej i kompetencji komunikacyjnej stanowiących kluczowe narzędzie poznawcze we wszystkich dyscyplinach wiedzy. Istotne w tym zakresie jest łączenie teorii i praktyki językowej. Bogacenie słownictwa, w tym poznawanie terminologii właściwej dla każdego z przedmiotów, służy rozwojowi intelektualnemu ucznia, a wspomaganie i dbałość o ten rozwój należy do obowiązków każdego nauczyciela.

Ważnym zadaniem szkoły jest przygotowanie uczniów do życia w społeczeństwie informacyjnym. Nauczyciele wszystkich przedmiotów powinni stwarzać uczniom warunki do nabywania umiejętności wyszukiwania, porządkowania i wykorzystywania informacji z różnych źródeł oraz dokumentowania swojej pracy, z uwzględnieniem prawidłowej kompozycji tekstu i zasad jego organizacji, z zastosowaniem technologii informacyjno-komunikacyjnych. Realizację powyższych celów powinna wspomagać dobrze wyposażona biblioteka szkolna, dysponująca aktualnymi zbiorami, zarówno w postaci księgozbioru, jak i w postaci zasobów multimedialnych. Nauczyciele wszystkich przedmiotów powinni odwoływać się do zasobów biblioteki szkolnej i współpracować z nauczycielami bibliotekarzami w celu wszechstronnego przygotowania uczniów do samokształcenia i świadomego wyszukiwania, selekcjonowania i wykorzystywania informacji.

Ponieważ środki społecznego przekazu odgrywają coraz większą rolę, zarówno w życiu społecznym, jak i indywidualnym, każdy nauczyciel powinien poświęcić dużo uwagi edukacji medialnej, czyli wychowaniu uczniów do właściwego odbioru i wykorzystania mediów. [...]

*Rozporządzenie MEN z dnia 30 stycznia 2018 w sprawie podstawy programowej kształcenia ogólnego dla liceum ogólnokształcącego, technikum i branżowej szkoły II stopnia. Źródło: [https://men.gov.pl/wp-content/uploads/2018/01/skmbt\\_c284e18013013560.pdf](https://men.gov.pl/wp-content/uploads/2018/01/skmbt_c284e18013013560.pdf). Dostęp: 15 czerwca 2018 r.*

<sup>10</sup> Program Międzynarodowej Oceny Umiejętności Uczniów OECD PISA. Wyniki badania 2006 w Polsce. PISA, MEN, 2006.

<sup>11</sup> Podstawa..., s. 8.

<sup>12</sup> Podstawa..., s. 21.

<sup>13</sup> Podstawa..., s. 13.

<sup>14</sup> Informator o egzaminie ósmoklasisty z języka polskiego od roku szkolnego 2018/2019. CKE, Warszawa 2017, s. 5.

# DZIUPLA DLA NIETOPERZA.

## Czwartoklasista na tropie morału

URSZULA WYKURZ

**S**łońce spiera się z wiatrem, szara myszka ratuje lwa z opresji, lis jest przekonany, że żaden chart go nie dogoni, a wiewiórka nigdy się nie smuci, bo w jej dobrym serduszu zawsze króluje radość i wiosna. Tylko nietoperz uciekł do jaskini; trochę mu wstyd, że zawiódł zaufanie i ptaków, i zwierząt. Sądzymy, że bajka i zabawa jest rzeczą dzieciństwa: o jakimiż krótkowidzami jesteśmy! Jak gdybyśmy w jakimkolwiek wieku życia mogli żyć bez bajki i zabawy!<sup>1</sup>. Krótkie opowieści z morałem i całą plejadą sympatycznych bohaterów z pazurkami, wąsikami i skrzydełkami to znakomity materiał do projektowania sytuacji dydaktycznych na lekcjach języka polskiego w klasie czwartej. Tylko ufne, kochane serdusza wierzą bez zastrzeżeń w to, że motyle wymyślają cudowne bajki, by je podszeptywać kwiatom<sup>2</sup>.

Nie da się ukryć, że dzieci lubią bajki za ich humor, zgrabną formę, trafny przekaz i garść życiowych mądrości, które podane są w taki sposób, że młody człowiek, czytając te teksty, uśmiecha się z zadowoleniem, gdy bohaterowie dokonują właściwych wyborów, i kiwa głową z politowaniem, gdy znajdują się nagle na niewłaściwej ścieżce. Warto w tym miejscu zaznaczyć, iż *dziecko odczuwa zabawę jako swoją pracę i bajkę jako swoją prawdę*<sup>3</sup>. Liryczne gawędy uczą nas tolerancji i przyjaźni; malują świat, w którym panuje dobro i sprawiedliwość. Nie ma niedomówień i niejasności, skarg, zażaleń ani sądu apelacyjnego drugiej instancji. To wszystko sprawiło, że już

*przed tysiącami lat matki na Ziemi odkryły, że aby ich dziecko usnęło głęboko, zdrowym snem, wystarczy opowiedzieć mu bajkę. A potem matki odkryły, że aby dziecko nauczyło się odróżniać dobro od zła, też wystarczy opowiedzieć mu bajkę. A jeszcze inne matki odkryły, że gdy się opowiada dziecku bajkę, to razem z nią powraca dzieciństwo także dla matek, przypominając sobie one bowiem wszystkie bajki, jakie im opowiadano, gdy były małymi dziewczynkami – a wówczas przed ich oczami pojawiają się zapomniane twarze ich matek*<sup>4</sup>.

Dobra bajka nigdy nie zapomina o tym, że *wesołość, jeśli nie uwodzi, odstrasza*<sup>5</sup>. Wiedział o tym wielki mistrz pióra, Lew Tołstoj<sup>6</sup>, gdy pisał swoje narracyjne perełki adresowane do najmłodszego czytelnika. To właśnie te utwory stały się inspiracją do stworzenia cyklu zajęć poświęconych bajkowym przepowiedniom. Mając w pamięci słowa filozofa, iż *trzeba być tak blisko kwiatów, traw i motyli jak dziecko*<sup>7</sup>, na lekcjach zaprosiłam uczniów klasy czwartej do odbycia podróży po krainie skaczących alegorii i mądrości starszej niż hipermarkety. Wspólnie odkryliśmy, iż nie warto śmiać się z małych, bezbronnych zwierzątek, podczas wietrznych dni należy zakładać czapkę na uszy, a gdy świeci wiosenne słońeczko, trzeba koniecznie zdjąć kolorowy płaszczyk. Nie warto być dumnym i pysznym jak paw ani rudy lisek, któremu przez chwilę wydawało się, że jest niepokonany.

*Dzieci są w ogóle bardziej przenikliwe, aniżeli się sądzi; uwaga ich szybko*

*się rozprasza, na pewien czas zapominają o tym, co je zadziwiło, ale uparcie wracają zwłaszcza do wszelkich spraw tajemniczych lub strasznych i dopytują się prawdy ze zdumiewającym uporem i sprytem*<sup>8</sup>. Uczniowie znakomicie bawili się, czytając bajeczki. Szukali morałów, oceniali bohaterów, dawali im dobre rady, a niektórym nawet drugą szansę, stawiali oceny (bużki z koronką, naklejki typu *śmiecholudki*). Wielkim zainteresowaniem cieszyły się zadania z gwiazdkami, diagramy, językowe wyliczanki oraz malowanie ilustracji do wiersza. Po raz kolejny mogłam się przekonać, że wielki wódz Matasalajów miał rację, gdy mówił, że *prawda mieszka w ustach dzieci*<sup>9</sup>.

### Propozycje zadań do pracy z bajką

➤ **Polecenie nauczyciela:** Przeczytaj bajkę *Słońce i wiatr*, a następnie wykonaj zadania 1 – 3.

*Wszczęło słońce spór z wiatrem, kto z nich szybciej człowieka rozbierze. Dmie wiatr co sił, próbuje zedrzeć odzież z człowieka. Zrywa czapkę, szarpie płaszcz, a człowiek tylko głębiej czapkę nasuwa i płaszczem się otula. Nie udało się wiatrowi. Wzięło się słońce do dzieła. Ledwie trochę przypiekło, a już człowiek rozpiął płaszcz i czapkę z głowy ściągnął. Jeszcze trochę przygrzało, a ten, patrzcie, całkiem się rozebrał*<sup>10</sup>.

➤ **Zadanie 1.** Odpowiedz na pytania.

1. O co słońce kłóci się z wiatrem?
2. W jaki sposób człowiek walczy z wiatrem?
3. Co robi człowiek, gdy słońce zaczyna mocno świecić?
4. Czym zakończył się spór słońca i wiatru?

➤ **Zadanie 2.** Określ funkcję samogłoski „i” w wyrazach. Przy każdym wyrazie otocz kółkiem właściwy symbol.

<sup>1</sup> F. Nietzsche: *Wędrowiec i jego cień*. Przeł. K. Drzewiecki. vis-à-vis/Etiuda, Kraków 2010, s. 107.

<sup>2</sup> C. Malaparte: *Kaputt*. Przeł. B. Sieroszewska. Czytelnik, Warszawa 2000, s. 371.

<sup>3</sup> F. Nietzsche: *Wędrowiec...*, s. 107.

<sup>4</sup> D. Terakowska: *Dzień i noc czarownicy*. WL, Kraków 2003, s. 40.

<sup>5</sup> H. de Montherlant: *Chłopcy*. Przeł. J. Trznadel. PIW, Warszawa 1973, s. 65.

<sup>6</sup> L. Tołstoj: *Opowiadki i bajeczki*. Przeł. A. Kowalska. Wydawnictwo TPPR „Współpraca”, Warszawa 1987.

<sup>7</sup> F. Nietzsche: *Wędrowiec...*, s. 175.

<sup>8</sup> A. Hercen: *Rzeczy minionie i rozmyślenia. Tom 1*. Przeł. E. i W. Słobodnikowie. Książka i Wiedza, Warszawa 1951, s. 35.

<sup>9</sup> L. Besson: *Artur i zemsta Maltazara*. Przeł. A. Trznadel-Szczepanek. Egmont, Warszawa 2006, s. 12.

<sup>10</sup> L. Tołstoj: *Słońce i wiatr*. W: tegoż: *Opowiadki i bajeczki...*, s. 25.

|   |                                                |
|---|------------------------------------------------|
| ★ | samogłoska „i” pełni tylko funkcję zmiękczenia |
|---|------------------------------------------------|

|   |                                                                   |
|---|-------------------------------------------------------------------|
| ☆ | samogłoska „i” pełni funkcję zmiękczenia oraz jest odrębną głoską |
|---|-------------------------------------------------------------------|

|   |   |       |   |   |        |   |   |          |
|---|---|-------|---|---|--------|---|---|----------|
| ★ | ☆ | wiatr | ★ | ☆ | kurtki | ★ | ☆ | człowiek |
|---|---|-------|---|---|--------|---|---|----------|

|   |   |        |   |   |         |   |   |        |
|---|---|--------|---|---|---------|---|---|--------|
| ★ | ☆ | odzież | ★ | ☆ | rozpina | ★ | ☆ | kozaki |
|---|---|--------|---|---|---------|---|---|--------|

### Odpowiedzi do zadania 2

|   |                         |   |                         |
|---|-------------------------|---|-------------------------|
| ★ | wiatr, odzież, człowiek | ☆ | kurtki, rozpina, kozaki |
|---|-------------------------|---|-------------------------|

- **Zadanie 3.** Przeczytaj tekst, a następnie narysuj do niego ilustrację. Napisz krótki wierszyk, którego bohaterem będzie słońce.

*Jestem ciepły wiatr wiosenny  
Powiem wam w sekrecie,  
że nigdy nie bywam senny.  
Świszczę, latam, pokazuję  
I ludziom cieszyć się z życia nakazuję.  
Bo świat piękne kolory ma  
Wie o tym nawet moja koleżanka Ćma.  
Więc tańcz z wiatrem w parku i na ulicy  
I nie bój się spacerującej lisy.*

- **Polecenie nauczyciela:** Przeczytaj bajkę **Lew i mysz**, a następnie wykonaj zadania 1 – 3.

*Po śpiącym lwie przemknęła mysz.  
Ten ocknął się i już ją ma. Zaczęła go  
myszka prosić, by ją puścił, i obiecywała:  
„Jeśli mnie uwolnisz, to i ja kiedyś wy-  
świadczę ci przysługę!”*

*Zaśmiał się lew rozbawiony, że to  
maleństwo takie obietnice składa, lecz  
wypuścił.*

*Zdarzyło się, że myśliwi schwytali lwa  
i przywiązali powrozem do drzewa. Usły-  
szała myszka jego ryk, przybiegła, raz-  
dwa sznur przegryzła i tak rzecze:*

*„Czy pamiętasz jak śmiałeś się ze  
mnie, wiem, nie wierzyłeś w moje obiet-  
nice. Sam teraz widzisz – nawet mała  
mysz może się na wiele zdać”<sup>11</sup>.*

- **Zadanie 1.** Odpowiedz na pytania.

1. Dlaczego lew śmieje się z myszki?  
2. O co myszka prosi lwa? 3. W jaki  
sposób myszka uratowała lwa?

- **Zadanie 2.** Dopisz po 3 różne okre-  
ślenia do podanych wyrazów. Sko-  
rzystaj ze wzoru.

**kotek** – szary, pije mleko z miseczki,  
bawi się kłębkami wełny

lew: .....

myszka: .....

myśliwy: .....

- **Zadanie 3.** Zapisz, czego uczy nas  
bajka o lwie i myszce.

- **Polecenie nauczyciela:** Przeczytaj  
bajkę **Kot i lis**, a następnie wykonaj  
zadania 1 – 3.

*Kot rozmawiał z lisem o tym, jak się  
psom wymykać. I tak powiada:*

*„Ja się psów nie boję, bo mam na nie  
taki jeden sposób.”*

*A lis na to:*

*„Czyż można się psom wymknąć  
za pomocą jednego sposobu?! Ja mam  
siedemdziesiąt siedem sposobów i tyleż  
wybiegów.”*

*Gdy tak rozmawiali, nadszedł my-  
śliwy i nadbiegły charty. Kot miał jeden  
sposób: dał susa na drzewo i tyle go wi-*

*dziano. A lis zaczął stosować swoje wy-  
biegi, lecz daleko nie uciekł – dopadły go  
charty<sup>12</sup>.*

- **Zadanie 1.** Odpowiedz na pytania.  
1. O czym kot rozmawia z lisem? 2.  
Dlaczego kot nie boi się psów? 3.  
Który bohater uciekł psom i myśli-  
wemu?

- **Zadanie 2.** Na przykładzie bajki  
o kocie i lisie napisz, dlaczego nie  
warto się przechwalać.

- **Zadanie 3.** Przekonaj myśliwego,  
żeby nie polował na lisy. Przygotuj  
kilkudzaniową wypowiedź w zeszy-  
cie.

- **Polecenie nauczyciela:** Przeczytaj  
bajkę **Wiewiórka i wilk**, a następnie  
wykonaj zadania 1 – 3.

*Skakała sobie wiewiórka z gałązki na  
gałązkę, a wtem – bęc! – spadła wprost  
na śpiącego wilka. Złapał ją wilk i już  
ostrzy sobie na nią zęby. Zaczęła go wie-  
wióreczka prosić:*

– „Wypuść mnie wilku!”

– „Dobrze – mówi wilk – wypuszczę,  
ale powiedz mi najpierw czemu wy, wie-  
wiórki, jesteście zawsze takie wesołe. Ja  
ciągle się nudzę, a wy, tam na górze, tyl-  
ko skaczecie, weselicie się?!”

– „Pozwól mi wrócić na drzewo,  
a wtedy ci odpowiem” – rzekła wiewiór-  
ka. Uwolnił ją wilk, a ona wdrapała się  
na drzewo i tak mówi:

– „Nudzisz się, bo jesteś zły. Masz ser-  
ce pełne gniewu. A my się weselimy, bo  
jesteśmy dobre i nikomu nie wyrządza-  
my krzywdy.”<sup>13</sup>

- **Zadanie 1.** Odpowiedz na pytania.  
1. Dlaczego wilk wypuścił wiewiór-  
kę? 2. Czemu wilk ciągle się nudzi?  
3. Co sprawia, że wiewiórki mają za-  
wsze dobry humor?

- **Zadanie 2.** Zapisz, dlaczego warto  
być w życiu dobrym, uprzejmym  
człowiekiem.

- **Zadanie 3.** Rozwiąż diagram. Lite-  
ry z ponumerowanych kratek 1 – 5  
utwórz hasło.

<sup>11</sup> L. Tolstoj: *Lew i mysz*. W: tegoż: *Opowiadki i bajeczki...*, s. 25.

<sup>12</sup> L. Tolstoj: *Kot i lis*. W: tegoż: *Opowiadki i bajeczki...*, s. 26.

<sup>13</sup> L. Tolstoj: *Wiewiórka i wilk*. W: tegoż: *Opowiadki i bajeczki...*, s. 30 – 31.

|   |   |   |   |  |  |
|---|---|---|---|--|--|
| A | 5 | 3 |   |  |  |
| B |   |   | 4 |  |  |
| C |   | 1 |   |  |  |
| D | 2 |   |   |  |  |

A. Rzeczownik, w którym samogłoska „i” pełni funkcję miękczenia oraz jest odrębną głoską: **wieś, wilk, piec**.

B. Dwusylabowy rzeczownik rodzaju nijakiego: **krzew, wrona, mleko**.

C. Rzeczownik zawierający „ó” wymienne: **stróż, ogród, córka**.

D. Rzeczownik, w którym występują trzy spółgłoski: **namiot, lekcja, dróżka**.

#### HASŁO

| 1 | 2 | 3 | 4 | 5 |
|---|---|---|---|---|
|   |   |   |   |   |

#### Odpowiedzi do zadania 3

wilk – mleko – ogród – namiot (hasło: **GNIEW**)

➤ **Polecenie nauczyciela:** Przeczytaj bajkę **Nietoperz**, a następnie wykonaj zadania 1 – 3.

*W zamierzonych czasach zwierzęta i ptaki prowadziły ze sobą zaciętą wojnę. Nietoperz nie opowiedział się po żadnej ze stron; wciąż czekał, kto będzie górą.*

*Najpierw ptaki zdobyły przewagę, a wtedy nietoperz przyłączył się do nich. Fruwał z ptakami i ptakiem się nazywał. Lecz gdy tylko zwierzęta zaczęły wygrywać, nietoperz przestał do nich.*

*Pokazywał swe łapy i zęby, mówił, że kocha zwierzęta i do nich właśnie należy. Wojnę wygrały jednak ptaki i znów nietoperz próbował do nich dołączyć, lecz tym razem go przegnały. Zwierzęta też go odrzuciły i od tamtej pory nietoperz żyje samotnie. Kryje się w dziuplach i w piwnicach, a lata tylko o zmierzchu, by nikt go nie widział<sup>14</sup>.*

➤ **Zadanie 1.** Odpowiedz na pytania.

1. Dlaczego nietoperz dołączył do ptaków? 2. Kiedy nietoperz opuścił ptaki, by zamieszkać razem ze zwierzętami? 3. Dlaczego nietoperz żyje samotnie?

➤ **Zadanie 2.** Oceń zachowanie nietoperza. Wybierz te określenia z ramki, które pasują do bohatera, a następnie zbuduj z nimi zdania.

pracowity, nie można mu zaufać, przyjacielski, można mu zaufać, szybko zmienia zdanie, kocha ptaki i zwierzęta, pomaga słabszym

➤ **Zadanie 3.** Pomyśl, z jakim ptakiem lub zwierzęciem mógłby zamieszkać nietoperz. Zapisz swoje propozycje i krótko uzasadnij.

➤ **Zadanie domowe.** Przeczytaj tekst, a następnie napisz opowiadanie o krasnoludkach, które uciekły z bajki.

– Kra... kra... kra... – zająknęłam się, a babcia zaraz mnie skarciła:

– W tej chwili przestań się jękać, ty tchórze! Krasnoludki i tyle! Czy ty nigdy nie widziałeś zwykłego krasnoludka?

– Nnnnnigdy – wyjąkałam, lecz zaraz, już zachwycony, zaczął babcię wypytywać: – Ale co one tu robią? Skąd się wzięły? [...]

– One są we wszystkich starych budynkach, które liczą sobie przynajmniej pięćset lat. Tylko nie każdy je widzi – powiedziała niedbale babcia, tak jakby szło o jakąś najzwyklejszą rzecz.

– Mnie uczono, że ich wcale nie ma. Pani wychowawczyni mówiła na lekcji, że krasnoludki są tylko w bajkach.

– No właśnie. Ale są – powiedziała babcia – i czasem, gdy bardzo się nudzą, wychodzą sobie z bajki na spacer. A wtedy lubią takie miejsca jak to, tajemnicze, ciemne, niezwykle i bardzo stare<sup>15</sup>.

Urszula Wykurz jest nauczycielem języka polskiego w Szkole Podstawowej im. św. Franciszka z Asyżu w Poskwitowie.

## Czy wiesz, że...

**Bajkoterapia** jest ważną metodą wspierania i oddziaływania terapeutycznego we wczesnych okresach rozwoju dziecka. Może pomóc w efektywnym radzeniu sobie z sytuacjami trudnymi. Sytuacje te to np. sytuacje zagrożenia, przeciążenia, bólu, deprywacji czy frustracji. Sytuacje trudne, które często wywołują lęk, są nierozzerwalne z nabywaniem przez dziecko doświadczeń. To np. pierwsze dni pobytu dziecka w przedszkolu, szkole, sytuacje kompromitacji, pobyt w szpitalu, śmierć ulubionego zwierzątka, pojawienie się nowego dziecka w rodzinie, niepowodzenia szkolne i wiele innych. [...]

Małe dziecko takiej pomocy potrzebuje z wielu powodów. Silne emocje, jakich doznaje, jak fala zalewają je i prowadzą do zachowań, które budzą dezaprobatę otoczenia i są nieakceptowane przez samo dziecko, które często dokonuje ich projekcji na inne osoby. Nie zna słów określających stany emocjonalne, nie rozumie ani tych sytuacji, ani siebie. Nie potrafi zwrócić się do dorosłych o tak potrzebne wsparcie. Nie zna strategii radzenia sobie, tkwi zatem w pułapce własnych negatywnych emocji. [...] Bajki psychoedukacyjne są dość krótkimi utworami. Wspieranie polega na dostarczeniu dziecku nowej wiedzy, dotyczącej głównie strategii poznawczych, mających ograniczyć negatywne skutki stresujących sytuacji. [...]

M. Molicka: *Bajkoterapia jako rodzaj biblioterapii w procesie wspierania i terapii*. Źródło: <http://www.ebib.pl/publikacje/matkonf/wroclaw/molicka.php>. Dostęp: 15.06.2018 r.

<sup>14</sup> L. Tolstoj: *Nietoperz*. W: tegoż: *Opowiadki i bajeczki...*, s. 37.

<sup>15</sup> D. Terakowska: *Babci Brygidy szalona podróż po Krakowie*. WL, Kraków 2003, s. 19.



# LITERACKIE PODRÓŻE PALCEM PO MAPIE

## — propozycje projektów międzyprzedmiotowych

JOANNA KLIMAS

*Można by powiedzieć, że szkoła zbiera z grzdy literatury  
bukiet najwonnějších kwiatów i skrapia je asafetydą nudy i przymusu.*  
(Tadeusz Boy-Żeleński: *Ludzie żywi*)

Sytuacja przymusu towarzysząca czytaniu lektur szkolnych powoduje, że te lektury są przede wszystkim postrzegane jako teksty narzucone; z tego powodu uczniowie są wobec nich niechętni. Jak wynika z wywiadów, dla wielu uczniów pierwszą przeszkodą w czytaniu lektur szkolnych jest nuda towarzysząca lekturze<sup>1</sup>. Nuda i przymus to chyba najczęstsze przyczyny niechęci uczniów do czytania szkolnych lektur. Słowa przywołane we wstępie dowodzą, że powody, dla których już sam widok listy lektur prezentowany przez polonistę na początku roku szkolnego wywołuje u sporej grupy młodzieży fale nieprzyjemnych dreszczy, pozostają niezmiennie już od szkolnych czasów legendarnego twórcy *Zielonego Balonika*. Wydaje się, że na nic tutaj kolejne reformy edukacji ze swoimi kolejnymi nowatorskimi podstawami programowymi oraz zawartymi w nich kolejnymi wykazami lektur obowiązkowych lub nie i każdy nauczyciel języka polskiego prędzej czy później (raczej prędzej) musi zmierzyć się ze smutną prawdą głoszoną przez młodego respondenta badań na temat czytelnictwa przeprowadzonych przez Instytut Badań Edukacyjnych: *z tymi lekturami to jest tak – każda książka, która trafi na listę lektur, jest skazana na tragedię*<sup>2</sup>. Jakaż jest zatem przeciw włóczęgo moja

tarcza (bo nie leży w mojej naturze nieme zwieszanie głowy)? Organizacja procesu dydaktycznego, w którym stawia się uczniowi wyzwania, zachęca go do poszukiwań, daje pole do samodzielnego działania – to mój pomysł na walkę z nudą podczas lekcji z lekturą. Pogodziłam się z tym, że jako nauczyciel nie mam już monopolu na wiedzę, którą garściami dzieci mogą czerpać dzisiaj z łatwo dostępnych książek, a przede wszystkim z internetu. Pozostaje mi grać rolę przewodnika po labiryncie wiedzy, uczyć przyswajania, selekcji, przetwarzania, wreszcie – prezentowania zdobytych informacji w wypowiedziach ustnych i pisemnych, ewentualnie utrwalania na potem w postaci notatek. Co zatem pozostało współczesnemu nauczycielowi? Motywować ucznia i towarzyszyć mu w jego edukacyjnej wędrówce. Nie odkryję przed Czytelnikami wielkiej tajemnicy, stwierdzając, że jedną z najbardziej efektywnych metod nauczania jest metoda projektu, kilka lat temu odkryta na nowo przez szkolną dydaktykę, a stosowana od dawna z niemałym powodzeniem przez harcerskich instruktorów. W swojej pracy chętnie sięgam po tę starą – nową metodę, bo ona pozwala uczniom na szersze spojrzenie na literaturę, w naturalny sposób kształci umiejętności z różnych przedmiotów,

umożliwia wprowadzanie kontekstów – haczyka, na który łapię uwagę uczniów. Przywołanie faktów z biografii autora lub dotyczących genezy utworu, które mogą pomóc w zrozumieniu tekstu kultury, poszukiwanie pierwowzorów postaci literackich czy prawdziwych miejsc, w których rozgrywają się przygody bohaterów – to wszystko podane w postaci projektu może wzbudzić ciekawość uczniów, zachęcić ich do pracy nad lekturą, a w konsekwencji przyczynić się do jej lepszego zapamiętania.

### Realizacja treści podstawy programowej w proponowanych projektach

Zapisy prawa oświatowego sprzed obecnej reformy oświaty eksponowały wspomnianą metodę zwłaszcza na poziomie III etapu edukacyjnego, nakładając na gimnazjalistów obowiązek udziału w projekcie edukacyjnym. Natomiast autorzy nowej podstawy programowej dla szkoły podstawowej zalecają metodę projektu na każdym etapie edukacji, wymieniając wiele jej niewątpliwych walorów. W preambule dokumentu<sup>3</sup> czytamy zatem m.in., że: *metoda projektu zakłada znaczną samodzielną i odpowiedzialną uczestników, co stwarza uczniom warunki do indywidualnego kierowania procesem uczenia się. Wspiera integrację zespołu klasowego, w którym uczniowie, dzięki pracy w grupie, uczą się rozwiązywania problemów, aktywnego słuchania, skutecznego komunikowania się, a także wzmacniają poczucie własnej wartości. Metoda projektu wdraża uczniów do planowania oraz organizowania pracy, a także dokonywania samooceny.* Dla niniejszego opracowania istotne z punktu widzenia organizacyjnego są zwłaszcza następujące zapisy:

- Projekty swoim zakresem mogą obejmować jeden lub więcej przedmiotów.
- Projekty mogą być wykonywane indywidualnie lub zespołowo.
- Nauczyciele korzystający z metody projektu mogą indywidualizować

<sup>1</sup> Z. Zasacka: *Czytelnictwo dzieci i młodzieży*. Instytut Badań Edukacyjnych, Warszawa 2014, s. 113.

<sup>2</sup> <http://eduentuzjasci.pl/ude/203-publikacje/raport/raport-z-badania/czytelnictwo-dzieci-i-mlodziezy/1184-czytelnictwo-dzieci-i-mlodziezy-raport-koncowy.html>

<sup>3</sup> Tamże, s. 114.

<sup>4</sup> Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 14 lutego 2017 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz podstawy programowej kształcenia ogólnego dla szkoły podstawowej, w tym dla uczniów z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu umiarkowanym lub znacznym, kształcenia ogólnego dla branżowej szkoły I stopnia, kształcenia ogólnego dla szkoły specjalnej przysposabiającej do pracy oraz kształcenia ogólnego dla szkoły policealnej (Dz.U. 2017 r., poz. 356).

techniki pracy, różnicując wymagania.

- Wyboru treści podstawy programowej kształcenia ogólnego dla szkoły podstawowej, które będą realizowane metodą projektu, może dokonywać nauczyciel samodzielnie lub w porozumieniu z uczniami.
- Projekt, w zależności od potrzeb, może być realizowany np. przez ty-

dzień, miesiąc, semestr lub być działaniem całorocznym.

- W organizacji pracy szkoły można uwzględnić również takie rozwiązanie, które zakłada, że w określonym czasie w szkole nie są prowadzone zajęcia z podziałem na poszczególne lekcje, lecz są one realizowane metodą projektu.
- Przy realizacji projektu wskazane jest

wykorzystywanie technologii informacyjno-komunikacyjnych.

Poniższa tabela przedstawia treści nauczania zawarte zarówno w dotychczasowej, jak w nowej podstawie programowej, których realizację zakładają projekty opisane w dalszej części artykułu. Proponuje się, by w prezentowanych projektach brali udział uczniowie klas 7 i 8 lub gimnazjaliści.

| Przedmiot           | Ośmioletnia szkoła podstawowa                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                       | Gimnazjum                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                              |
|---------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
|                     | Uczeń:                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                              | Uczeń:                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                 |
| <b>Język polski</b> | <ul style="list-style-type: none"> <li>• omawia elementy świata przedstawionego (tylko projekt 1),</li> <li>• rozpoznaje fikcję literacką; rozróżnia i wyjaśnia elementy realistyczne i fantastyczne w utworach [...] (tylko projekt 1),</li> <li>• odróżnia zawarte w tekście informacje ważne od drugorzędnych,</li> <li>• odróżnia informacje o faktach od opinii,</li> <li>• rozumie swoistość tekstów kultury przynależnych do: literatury, teatru, filmu, muzyki, sztuk plastycznych i audiowizualnych,</li> <li>• posługuje się oficjalną i nieoficjalną odmianą polszczyzny,</li> <li>• używa stylu stosownego do sytuacji komunikacyjnej,</li> <li>• rozumie, na czym polega etykieta językowa i stosuje jej zasady,</li> <li>• rozróżnia współczesne formy komunikatów (w tym e-mail, SMS) i odpowiednio się nimi posługuje, zachowując zasady etykiety językowej,</li> <li>• redaguje scenariusz filmowy na podstawie fragmentów książki oraz własnych pomysłów (tylko projekt 2),</li> <li>• korzysta z informacji zawartych w różnych źródłach, gromadzi wiadomości, selekcjonuje informacje,</li> <li>• rozwija umiejętność krytycznej oceny pozyskanych informacji,</li> <li>• rozwija umiejętności efektywnego posługiwania się technologią informacyjną oraz zasobami internetowymi i wykorzystuje te umiejętności do prezentowania własnych zainteresowań,</li> <li>• wykorzystuje w interpretacji utworów literackich potrzebne konteksty, np. biograficzny, historyczny, historycznoliteracki, kulturowy, filozoficzny, społeczny,</li> <li>• gromadzi i porządkuje materiał rzeczowy potrzebny do tworzenia wypowiedzi; redaguje plan kompozycyjny własnej wypowiedzi</li> <li>• zgadza się z cudzymi poglądami lub polemizuje z nimi, rzeczowo uzasadniając własne zdanie,</li> <li>• rzetelnie, z poszanowaniem praw autorskich, korzysta z informacji,</li> <li>• uczestniczy w projektach edukacyjnych (np. tworzy różnorodne prezentacje, projekty wystaw, realizuje krótkie filmy z wykorzystaniem technologii multimedialnych,</li> <li>• rozwija umiejętności samodzielnej prezentacji wyników swojej pracy</li> </ul> | <ul style="list-style-type: none"> <li>• odbiera komunikaty pisane, mówione, w tym nadawane za pomocą środków audio wizualnych – rozróżnia informacje przekazane werbalnie oraz zawarte w dźwięku i obrazie,</li> <li>• wyszukuje w wypowiedzi potrzebne informacje oraz cytuje odpowiednie fragmenty tekstu,</li> <li>• odróżnia informacje o faktach od opinii,</li> <li>• rozróżnia gatunki publicystyczne prasowe, radiowe i telewizyjne (tylko projekt 2),</li> <li>• samodzielnie dociera do informacji – w książkach, prasie, mediach elektronicznych oraz w wypowiedziach ustnych,</li> <li>• uwzględnia w analizie specyfikę tekstów kultury przynależnych do następujących rodzajów sztuki: literatura, teatr, film, muzyka, sztuki plastyczne, sztuki audiowizualne (tylko projekt 2),</li> <li>• uwzględnia w interpretacji potrzebne konteksty, np. biograficzny, historyczny,</li> <li>• tworzy spójne wypowiedzi ustne (monologowe i dialogowe),</li> <li>• tworzy plan twórczy własnej wypowiedzi,</li> <li>• uczestniczy w dyskusji, uzasadnia własne zdanie, przyjmuje poglądy innych lub polemizuje z nimi,</li> <li>• przestrzega zasad etyki mowy w różnych sytuacjach komunikacyjnych,</li> <li>• stosuje zasady etykiety językowej,</li> <li>• świadomie, odpowiedzialnie, selektywnie korzysta (jako odbiorca i nadawca) z elektronicznych środków przekazywania informacji, w tym z Internetu,</li> <li>• sprawnie posługuje się oficjalną i nieoficjalną odmianą polszczyzny,</li> <li>• tworząc wypowiedzi, dąży do precyzyjnego wysławiania się</li> </ul> |

|                                |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                          |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                 |
|--------------------------------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <b>Wiedza o społeczeństwie</b> | <ul style="list-style-type: none"> <li>współpracuje z innymi – dzieli się zadaniami i wywiązuje się z nich,</li> <li>rozpoznaje sytuacje wymagające podjęcia decyzji indywidualnej i grupowej; wyjaśnia i stosuje podstawowe sposoby podejmowania wspólnych decyzji,</li> <li>uzasadnia, że konflikt w grupie może wynikać z różnych przyczyn (sprzeczne interesy, inne cele); przedstawia sposoby rozwiązywania konfliktów oraz analizuje ich zalety i wady</li> </ul>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                  | <ul style="list-style-type: none"> <li>omawia i stosuje zasady komunikowania się i współpracy w grupie (np. bierze udział w dyskusji, zebraniu, wspólnym działaniu),</li> <li>wymienia i stosuje podstawowe sposoby podejmowania wspólnych decyzji,</li> <li>przedstawia i stosuje podstawowe sposoby rozwiązywania konfliktów w grupie i między grupami,</li> <li>wyszukuje w mediach wiadomości na wskazany temat; wskazuje różnice między przekazami i odróżnia informacje od komentarzy,</li> <li>stosuje w praktyce podstawowe zasady organizacji pracy (ustalenie celu, planowanie, podział zadań, harmonogram, ocena efektów),</li> <li>przygotowuje budżet konkretnego przedsięwzięcia z życia ucznia, klasy, szkoły; rozważa wydatki i źródła ich finansowania (tylko projekt 1)</li> </ul>                                                            |
| <b>Geografia</b>               | <ul style="list-style-type: none"> <li>stosuje legendę mapy do odczytywania informacji,</li> <li>czyta treść mapy Polski,</li> <li>opisuje najważniejsze obiekty dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego Polski oraz wskazuje je na mapie,</li> <li>przyjmuje postawę szacunku wobec środowiska przyrodniczego i kulturowego Polski,</li> <li>charakteryzuje na przykładach walory turystyczne Polski oraz wybrane obiekty z Listy Światowego Dziedzictwa Kulturowego i Przyrodniczego Ludzkości położone w Polsce, dokonując refleksji nad ich wartością</li> </ul>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                    | <ul style="list-style-type: none"> <li>dobiera odpowiednią mapę w celu uzyskania określonych informacji geograficznych,</li> <li>analizuje i interpretuje treści map ogólnie geograficznych, tematycznych, turystycznych,</li> <li>projektuje i opisuje trasy podróży na podstawie map turystycznych, topograficznych i samochodowych (tylko projekt 1),</li> <li>przedstawia, np. w formie prezentacji multimedialnej, walory turystyczne wybranego regionu geograficznego, ze szczególnym uwzględnieniem jego walorów kulturowych,</li> <li>projektuje i opisuje, na podstawie map turystycznych, tematycznych, ogólnogeograficznych i własnych obserwacji terenowych, podróż wzdłuż wybranej trasy we własnym regionie<sup>4</sup>, uwzględniając walory przyrodnicze i kulturowe (tylko projekt 1)</li> </ul>                                               |
| <b>Informatyka</b>             | <ul style="list-style-type: none"> <li>korzystając z aplikacji komputerowych, przygotowuje dokumenty i prezentacje, także w chmurze, na potrzeby rozwiązywania problemów i własnych prac z różnych dziedzin (przedmiotów), dostosowuje format i wygląd opracowań do ich treści i przeznaczenia, wykazując się przy tym umiejętnościami: [...], nagrywa krótkie filmy oraz poddaje je podstawowej obróbce cyfrowej; tworzenia różnych dokumentów: formatuje i łączy teksty, wstawia symbole, obrazy, tabele, korzysta z szablonów dokumentów, dłuższe dokumenty dzieli na strony, [...] rozwiązywania zadań rachunkowych [...] z codziennego życia [...] w arkuszu kalkulacyjnym: umieszcza dane w tabeli arkusza kalkulacyjnego, posługuje się podstawowymi funkcjami, tworzenia prezentacji multimedialnej, wykorzystując tekst, grafikę, animację, dźwięk i film, stosuje hiperłącza,</li> <li>zapisuje efekty swojej pracy w różnych formatach i przygotowuje wydruki,</li> <li>wyszukuje w sieci informacje potrzebne do realizacji wykonywanego zadania, stosując złożone postaci zapytań i korzysta z zaawansowanych możliwości wyszukiwarek,</li> <li>uczestniczy w zespołowym rozwiązywaniu problemu, posługując się technologią, taką jak: poczta elektroniczna, forum, wirtualne środowisko kształcenia, dedykowany portal edukacyjny,</li> <li>ocenia krytycznie informacje i ich źródła, w szczególności w sieci, pod względem rzetelności i wiarygodności w odniesieniu do rzeczywistych sytuacji, docenia znaczenie otwartych zasobów w sieci i korzysta z nich</li> </ul> | <ul style="list-style-type: none"> <li>posługuje się urządzeniami multimedialnymi, na przykład do nagrywania/odtwarzania obrazu i dźwięku,</li> <li>samodzielnie i bezpiecznie pracuje w sieci lokalnej i globalnej,</li> <li>posługując się odpowiednimi systemami wyszukiwania, znajduje informacje w internetowych zasobach danych,</li> <li>pobiera informacje i dokumenty z różnych źródeł, w tym internetowych, ocenia pod względem treści i formy ich przydatność do wykorzystania w realizowanych zadaniach i projektach,</li> <li>komunikujesz się z pomocą technologii informacyjno-komunikacyjnych z członkami grupy współpracującej nad projektem,</li> <li>tworzy i przedstawia prezentację z wykorzystaniem różnych elementów multimedialnych, graficznych, tekstowych, filmowych i dźwiękowych własnych lub pobranych z innych źródeł</li> </ul> |

<sup>4</sup> W tym przypadku projekt wykracza poza treść podstawy programowej, bo uczeń planuje podróż także poza własnym regionem.

**Matematyka  
(tylko projekt 1)**

- zaokrągla ułamki dziesiętne,
- dodaje, odejmuje, mnoży i dzieli ułamki dziesiętne w pamięci (w przykładach najprostszych), pisemnie i za pomocą kalkulatora (w przykładach trudnych),
- zamienia i prawidłowo stosuje jednostki długości: milimetr, centymetr, decymetr, metr, kilometr

- dodaje, odejmuje, mnoży i dzieli liczby wymierne zapisane w postaci ułamków zwykłych lub rozwinięć dziesiętnych skończonych zgodnie z własną strategią obliczeń (także z wykorzystaniem kalkulatora),
- zaokrągla rozwinięcia dziesiętne liczb,
- oblicza wartości nieskomplikowanych wyrażeń arytmetycznych, zawierających ułamki zwykłe i dziesiętne,
- stosuje obliczenia na liczbach wymiernych do rozwiązywania problemów w kontekście praktycznym

**Projekt 1: Wycieczka śladami Pana Samochodzika  
(Zbigniew Nienacki: *Pan Samochodzik i templariusze*)<sup>5</sup>**

**▶ Wstęp do projektu**

1. Przeprowadzenie lekcji na temat świata przedstawionego powieści, ze szczególnym zwróceniem uwagi na miejsca akcji. Zaznaczenie miejscowości na mapie – papierowej lub wirtualnej<sup>6</sup>.
2. Wyjaśnienie, na czym będzie polegał projekt, zapoznanie uczniów z zadaniami.
3. Podział klasy na zespoły.
4. Wspólne wyznaczenie kryteriów oceny pracy uczniów.
5. Zaplanowanie pracy nad projektem – praca w grupach.

**▶ Zadania w ramach projektu.** Zadania, podobnie jak prezentacja, mogą zostać umieszczone np. na Dysku Google<sup>7</sup>, dzięki czemu uczniowie mogą ze sobą współpracować, pozostając w swoich domach, a nauczyciel ma możliwość monitorowania działań dzieci oraz bieżącego komentowania ich pomysłów.

**▶ Dokumentacja wycieczki pt. *Śladami Pana Samochodzika* – karta pracy nad projektem****PORADNIK ORGANIZATORA WYCIECZKI (Jak się do tego zabrać?)**

1. Zapoznajcie się z zawartością karty pracy, która będzie Waszym notatnikiem podczas trwania projektu. W razie potrzeby możecie dołączyć do niej dodatkowe kartki.
2. Zajrzyjcie do swoich notatek na temat świata przedstawionego powieści Zbigniewa Nienackiego.
3. Zbierzcie wstępne informacje o miejscach, które odwiedzili bohaterowie powieści.
4. Wybierzcie miejscowości, które Waszym zdaniem, są godne uwagi.
5. Ustalcie, co chcecie zwiedzić. Wybierzcie tyle miejsc, aby możliwa była organizacja trzydniowej wycieczki.
6. Posługując się internetową mapą, sprawdźcie odległości i orientacyjny czas przejazdu.
7. Zaplanujcie kolejność zwiedzania.
8. Obliczcie całkowitą długość trasy oraz koszt transportu (firmy autokarowe pobierają opłatę od kilometra). Obliczcie koszt dla jednego uczestnika<sup>8</sup>.
9. Teraz przedyskutujcie kwestię bazy noclegowej. Zastanówcie się, czy chcecie nocować w jednym miejscu, które stanie się Waszą bazą wypadową, czy też będziecie nocować w różnych miejscowościach.
10. Poszukajcie obiektów noclegowych w wybranych miejscowościach.
11. Zapiszcie w formularzu dane adresowe miejsca (miejsc), w którym chcecie nocować oraz cenę za nocleg.
12. Obliczcie koszt noclegu dla jednego uczestnika.
13. Zbierzcie informacje o obiektach, które chcecie zwiedzić (muzea, parki, zamki, itd.) – godziny otwarcia, ceny biletów, itp.
14. Obliczcie koszt wstępów do obiektów, ewentualnie lekcji muzealnych dla jednego uczestnika.
15. Jeśli to możliwe, odnajdźcie informacje na temat restauracji, w których zamierzacie jeść (o ile nie będziecie się stołować w miejscu noclegu). Zapiszcie ceny posiłków lub podajcie orientacyjną kwotę, którą musi posiadać uczestnik w razie wyżywienia we własnym zakresie.
16. Obliczcie koszt wyżywienia jednego uczestnika podczas wycieczki.
17. Koszty uczestnictwa w wycieczce opiekunów ponosi grupa. Jakie obliczenia należy wykonać?
18. Biorąc pod uwagę wszystkie działania, obliczcie koszt całkowity wycieczki dla jednego uczestnika (pamiętajcie, że cena obejmuje: koszt noclegów, wyżywienia, transportu, wstępów, opiekuna).
19. Na podstawie notatek przygotujcie prezentację multimedialną, folder, film reklamowy zachęcający Waszych rówieśników do udziału w proponowanej przez Was wycieczce.

<sup>5</sup> Wykorzystując prezentowane materiały, zrealizowałam także projekt pt. *Śladami Stefana Żeromskiego*.

<sup>6</sup> Planując lekcję, warto skorzystać z informacji umieszczonych na stronie internetowej: [http://www.nienacki.art.pl/w\\_templariusze.html](http://www.nienacki.art.pl/w_templariusze.html).

<sup>7</sup> Realizując inny projekt z gimnazjalistami, udostępniałam ze swojego Dysku Google potrzebne pliki z zadaniami. Co to jest Dysk Google? – informacje: <https://www.google.pl/drive/>. Instrukcja korzystania z Dysku Google (Dokumenty Google) dostępna tutaj: <https://edukacyjnytyk.jimdo.com/r/C3%B3%C5%BCne-tutoriale/>

<sup>8</sup> Dokonując obliczeń, uczniowie mogą skorzystać z dostępnego arkusza kalkulacyjnego.



**Karta wycieczki: Śladami pana Samochodzika****Organizatorzy:**

imię i nazwisko oraz podpis

.....

\_\_\_\_\_

.....

\_\_\_\_\_

1. Cele wycieczki (Po co jedziemy na wycieczkę?):
2. Trasa wycieczki:
3. Liczba dni: 3
4. Liczba uczestników:
5. Liczba opiekunów:
6. Środek lokomocji:
7. Koszt imprezy w przeliczeniu na jednego uczestnika:

**Harmonogram wycieczki**

| Dzień | Godzina | Liczba km | Miejscowość | Program |
|-------|---------|-----------|-------------|---------|
| 1     |         |           |             |         |
| 2     |         |           |             |         |
| 3     |         |           |             |         |

- Dane adresowe miejsc noclegowych, zwiedzanych obiektów, restauracji

- Koszty wycieczki

**1. Noclegi:**

Notatki i obliczenia:

**2. Wyżywienie (gdzie i w jakiej cenie?)**

Notatki i obliczenia:

**3. Transport**

Notatki i obliczenia:

**4. Bilety wstępów**

Notatki i obliczenia:

**5. Pobyt opiekunów**

Notatki i obliczenia:

- Dodatkowe informacje (na temat np. muzeów, miejscowości i tego, co warto w nich zobaczyć, rzeczy, które należy ze sobą zabrać, itp., wykaz przewodników i literatury).

**Zatwierdzam i wyrażam zgodę  
na organizację wycieczki**

.....  
(podpis opiekuna projektu)

### ➤ Sposób przedstawienia efektów pracy

1. Prezentacja multimedialna – sporządzona np. w programie PowerPoint lub Prezi – wraz z ustnym komentarzem autorów.
2. Folder reklamowy – wykorzystanie dowolnego edytora tekstu, np. Word lub programu do tworzenia publikacji Publisher (Microsoft Office) wraz z ustnym komentarzem autorów.
3. Film reklamowy<sup>9</sup>, złożony np. z ilustracji opatrzonych jedynie krótkim tekstem lub ustnym komentarzem autorów, muzyki.

## Projekt 2: Był sobie pisarz<sup>10</sup> – biografia okiem dokumentalisty

### ➤ Wstęp do projektu

1. Wyjaśnienie, na czym będzie polegał projekt, zapoznanie uczniów z zadaniami. (Oczywiście, uczniowie nie nakręcą profesjonalnego filmu dokumentalnego, lecz mogą stworzyć film złożony z ilustracji, własnych komentarzy, odpowiednio dobranej muzyki, a także krótkich scenek aktorskich, w których wejdą w role naukowców, dziennikarzy lub nawet swoich bohaterów czy ich krewnych. Główne zadanie uczniów to przygotować się do stworzenia takiego filmu. Celem projektu będą zatem przede wszystkim ćwiczenie umiejętności poszukiwania i selekcji informacji oraz posługiwanie się różnorodnymi narzędziami technologii informacyjnej, poszerzenie wiedzy na temat geografii i historii w zakresie biografii danej postaci, a wreszcie kształcenie umiejętności pracy w grupie i prezentacji efektów własnej pracy).
2. Przedstawienie przez nauczyciela linków do stron internetowych zawierających biografie pisarza. (Warto pamiętać, by zawierały one informacje o miejscach związanych w postacią oraz ciekawe anegdoty)<sup>11</sup>.
3. Wspólne zapoznanie się z wybranym, profesjonalnym filmem dokumentalnym poświęconym jakiemuś pisarzowi oraz filmem stworzonym np. przez użytkowników YouTube<sup>12</sup>.
4. Określenie najważniejszych cech filmu dokumentalnego<sup>13</sup>.
5. Wymogi filmu dokumentalnego a możliwości uczniów – omówienie problemu, ustalenie sposobu realizacji projektu.
6. Podział klasy na zespoły.
7. Wspólne wyznaczenie kryteriów oceny pracy uczniów.
8. Zaplanowanie pracy nad projektem – praca w grupach.

### ➤ Zadania w ramach projektu

1. Film dokumentalny o pisarzu (karta pracy nad projektem)

| Miejsca związane z bohaterem filmu | Co zobaczyć i sfilmować?<br>– linki do stron z fotografiami | Z kim warto byłoby porozmawiać? |
|------------------------------------|-------------------------------------------------------------|---------------------------------|
|                                    |                                                             |                                 |
|                                    |                                                             |                                 |
| Postacie z kręgu pisarza           | Kogo należy przedstawić?                                    | Linki do stron z fotografiami   |
|                                    |                                                             |                                 |
|                                    |                                                             |                                 |

2. Czym możemy szczególnie zainteresować widza? Które informacje są dla nas najważniejsze?

#### Informacje:

3. O czym jeszcze powinniśmy wspomnieć w naszym filmie? Jakiego zdobyć wiadomości?

#### Notatki:

<sup>9</sup> Prezentację programów do tworzenia filmów oraz inne narzędzia technologii informacyjnej można znaleźć tutaj: <https://edukacyjnytyk.jimdo.com/stw%C3%B3rz-kr%C3%B3tki-film/>. Dysk Google można wykorzystać do przygotowania także projektu 2.

<sup>10</sup> Projekt, w miarę potrzeb, może dotyczyć także życia malarza, muzyka lub innej postaci historycznej. To od nauczyciela i jego uczniów będzie zależało także, czy zdecydują się oni na przedstawienie tylko wycinka biografii (np. młodości Stefana Żeromskiego w kontekście *Szyfrowych prac*) czy też jej całości.

<sup>11</sup> Ważne jest, by to nauczyciel wskazał strony internetowe, z których mają skorzystać uczniowie, aby uniknąć w pracy ewentualnych błędów rzeczowych. Jeśli nauczyciel uzna to za konieczne, może poprosić uczniów o poszukiwanie wiadomości w książkach, jednak to już zadanie bardzo trudne, biorąc pod uwagę objętość pozycji i związaną z nimi mnogość informacji oraz ich język. W pierwszej wersji projektu uczniowie otrzymywali kopię tekstu prezentującego informacje o życiu pisarza – opcja także do rozpatrzenia przez nauczyciela.

<sup>12</sup> Na przykład: *Henryk Sienkiewicz – życie i twórczość*. <https://www.youtube.com/watch?v=WT-00IHhO04>

<sup>13</sup> Można wykorzystać do tego fragmenty artykułu ze strony: <https://kinolub.pl/robimy-filmy/>. Omawiając cechy filmu dokumentalnego, warto porównać je z cechami filmu fabularnego. Przydatne materiały zawiera jeden ze scenariuszy lekcji w serwisie Niniateka, w którym nauczyciel może założyć darmowe konto. <http://niniateka.pl/artukul/ekran-20-film-dokumentalny-objektywny-zapis-rzeczywistosci-1>

4. Linki do stron internetowych, z których skorzystaliśmy.

5. Jaki tytuł nadamy filmowi? .....

### Scenariusz (w postaci ogólnego planu):

**Wstęp:**

**Rozwinięcie:**

**Zakończenie:**

### ➤ Sposób przedstawienia efektów pracy

1. Prezentacja multimedialna złożona z ilustracji stanowiących sceny filmu, opatrzonej informacją o nazwie miejsca czy nazwisku postaci, uzupełniana na bieżąco wypowiedzią autorów filmu.
2. Film złożony z ilustracji, muzyki i komentarza autorów (opcjonalnie także z wypowiedzi postaci, np. dyrektora muzeum, w role których wcielił się uczniowie).

Joanna Klimas jest nauczycielem języka polskiego, wicedyrektorem Zespołu Ogólnokształcących Szkół Społecznych w Bytomiu.

## Czy wiesz, że...

### Metoda projektów i umiejętności uczniów XXI wieku [...]

Opracowanie: Rafał Jakubowski

**Myślenie krytyczne.** Uczenie się metodą projektów nie koncentruje się tylko na faktach. W tej metodzie ważne jest rozwiązywanie problemów i uczenie się poprzez działanie. Badania wykazały, że dobrze zaprojektowane uczenie się metodą projektów prowadzi do głębszego zrozumienia zagadnień i przyczynia się do tego, iż uczniowie myślą jak eksperci na polu studiowanej dziedziny.

**Kreatywność.** Podczas uczenia się metodą projektów uczniowie często rozwiązują rzeczywiste problemy, które nie mają tylko jednego właściwego rozwiązania. Uczniowie wykazują się kreatywnością i przedstawianiem nowych idei wykorzystując wiedzę i umiejętności z wielu dziedzin wykonując w ten sposób innowacyjne rozwiązania realnych potrzeb.

**Praca w grupie.** Typowy projekt edukacyjny wymaga pracy w grupie. Dobrze zorganizowana praca pomaga uczniom stać się efektywnymi współpracownikami i liderami, rozwijającymi w sobie umiejętności słuchania, zadawania pytań oraz dążeniem do kompromisu przy osiągnięciu wspólnego celu. Dodatkowo uczniowie dzielący się własnymi ideami rozwijają w sobie głębsze rozumienie wiedzy i stają się członkami „wspólnoty praktyków”.

**Rozumienie międzykulturowe.** W niektórych projektach biorą udział uczniowie z różnych krajów, jak było to realizowane podczas wymiany międzynarodowej Comeniusa z uczniami z Turcji, Niemiec, Rumunii i Holandii. W tej wymianie uczniowie zrozumieli różnice kulturowe między sobą, budując wzajemny szacunek dla innych.

**Komunikacja.** Podczas uczenia się metodą projektów uczniowie wykonują wspólne produkty, które wymagają podczas tworzenia wzajemnego uczenia się od siebie oraz wymiany myśli i idei. Często prezentacje produktów odbywają się na forum społeczności szkolnej czy lokalnej. Podczas tego procesu uczniowie uczą się ważnych umiejętności: jak przygotować prezentację, aby zaintrygować odbiorców i jak wytworzyć produkt o najlepszej jakości.

**Technologia.** Podczas wykonywania projektów wymagających użycia uczniowie uczą się jak z nich korzystać. [...] Technologia również wspomaga dogłębne uczenie się uczniów, pomagając im w dostępie do realnych danych, do uczenia się na odległość, do prezentacji i analizy danych oraz do wytworzenia multimedialnych prezentacji ich pracy.

**Ukierunkowanie na własny rozwój.** Uczenie się metodą projektów daje uczniom większą kontrolę nad własnym uczeniem się. W dobrze ukierunkowanym projekcie nauczyciele są tylko przewodnikami dla ukierunkowanych na własny rozwój uczniów. Uczniowie formułują własne problemy i cele, planują kolejne kroki działań, szukają potrzebnych źródeł informacji i projektują ich własny produkt. Badania wykazują, iż uczniowie uczą się lepiej, gdy są odpowiedzialni za swoją pracę podczas uczenia się.

Źródło: <http://www.jakubowski.edu.pl/Metody/MetodaProjekt%C3%B3w/tabid/307/language/pl-PL/Default.aspx>. Dostęp: 15.06.2018 r.

# STRATEGIE

## wyzwalające aktywność uczniów szkół zawodowych

MARIA KACZMAREK

**O**prócz przyswojenia przez uczniów wiedzy niezbędnej do nabywania umiejętności intelektualnych i praktycznych, w kształceniu zawodowym istotne jest również rozwijanie kompetencji pracowniczych. Nauczyciel edukacji zawodowej powinien wykazywać zdolności aktywizowania uczniów do pracy, a zatem posiadać kompetencje z grupy: specjalistycznej – w zakresie doświadczeń zawodowych, dydaktycznej – dotyczące metodyki kształcenia teorii i praktyki zawodowej, oraz psychologicznej – przydatne w motywowaniu uczniów do działania oraz rozwijania kompetencji pracowniczych<sup>1</sup>.

W procesie kształcenia muszą zatem zachodzić dwa procesy: uczenie się – po stronie ucznia, i nauczanie – po stronie nauczyciela. Podczas realizacji zadań zawodowych wynikających ze specyfiki zawodu należy równocześnie rozwijać efekty kształcenia w zakresie wiedzy zawodowej, umiejętności praktycznych i kompetencji personalno-społecznych. Do tego niezbędne jest

zastosowanie przez nauczycieli odpowiednich strategii kształcenia.

### Strategie kształcenia zawodowego

Przez strategię kształcenia zdaniem W. M. Francuz rozumiemy znormalizowane cele oraz środki operacyjne, które przy wykorzystaniu odpowiednich metod kształcenia zapewniają nauczycielom najbardziej efektywne wyniki ich działania<sup>2</sup>.

W kształceniu zawodowym wyróżniamy sześć strategii:

- **informacyjną** (kształcenie przez przyswajanie, zapamiętywanie, rozumienie treści podanych przez nauczyciela lub przez wykorzystanie źródeł informacji, którymi mogą być: podręczniki, katalogi, albumu informacje z nośników elektronicznych);
- **problemową** (kształcenie przez odkrywanie i rozwiązywanie problemów o różnym stopniu trudno-

ści, analizie rzeczywistych zdarzeń lub przypadków);

- **emocjonalną** (kształcenie poprzez przydzielanie określonych ról zawodowych do rozwijania kompetencji personalnych i społecznych);
- **operacyjną** (kształcenie oparte na działaniu praktycznym poprzez dobieranie zadań i środków z jednoczesnym doskonaleniem umiejętności i sprawności, a nawet nawyków);
- **badawczą** (kształcenie oparte na pracy w warunkach laboratoryjnych poprzez wykonywanie ćwiczeń i badań weryfikujących hipotezy);
- **modułową** lub **multimedialną** (kształcenie wspomagane środkami audiowizualnymi).

### Metody pracy nauczyciela z uczniami w strategiach kształcenia zawodowego

Nauczyciele powinni tak dobierać środki dydaktyczne i metody pracy do celów kształcenia, aby uczący się mieli możliwość problemowego, operacyjnego, emocjonalnego, ewentualnie badawczego prowadzenia działań z uwzględnieniem wiedzy. Powinni też wykorzystywać różne środki przekazu.

W dydaktyce kształcenia zawodowego do określonych strategii zostały przyporządkowane metody pracy, co zostało zaprezentowane w poniższym zestawieniu tabelarycznym.

| Strategia kształcenia | Metody pracy stosowane w kształceniu zawodowym                                                                                                                                                                                                                                            |
|-----------------------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <b>Informacyjna</b>   | <ul style="list-style-type: none"> <li>• opowiadanie</li> <li>• anegdota</li> <li>• wykład informacyjny</li> <li>• opis, objaśnienie</li> <li>• odczyt, prelekcja</li> <li>• praca z tekstem</li> <li>• pogadanka</li> </ul>                                                              |
| <b>Problemowa</b>     | <ul style="list-style-type: none"> <li>• wykład problemowy</li> <li>• wykład konwersatoryjny</li> <li>• dyskusja dydaktyczna</li> <li>• gry dydaktyczne</li> <li>• metoda projektów</li> <li>• metoda przypadków</li> <li>• metoda sytuacyjna</li> <li>• metoda inscenizacyjna</li> </ul> |

<sup>1</sup> Niezbędne kompetencje nauczycieli zostały opisane w „Forum Nauczycieli” 1(67)2018 w tekście *Aktywizacja uczniów a kompetencje specjalistyczno-dydaktyczno-psychologiczne nauczycieli kształcenia zawodowego*. Por. także: E. Kędracka-Feldman: *Aktywizować? Ależ to całkiem proste*. CODN, Warszawa 1999.

<sup>2</sup> Źródło: W. M. Francuz: *Dydaktyka w nowej szkole zawodowej*. Politechnika Krakowska, Kraków 2004, s. 70.



|                                     |                                                                                                                                                           |
|-------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <b>Emocjonalna</b>                  | <ul style="list-style-type: none"> <li>wycieczki do zakładów pracy</li> <li>spotkania z pracodawcami</li> <li>ekspozycja prac uczniów</li> </ul>          |
| <b>Operacyjna</b>                   | <ul style="list-style-type: none"> <li>instruktaż (wstępny, bieżący, końcowy)</li> <li>pokaz</li> <li>ćwiczenie</li> <li>ćwiczenie produkcyjne</li> </ul> |
| <b>Badawcza</b>                     | <ul style="list-style-type: none"> <li>ćwiczenie laboratoryjne</li> <li>ćwiczenie</li> </ul>                                                              |
| <b>Modułowa (lub multimedialna)</b> | <ul style="list-style-type: none"> <li>zajęcia w laboratoriach</li> <li>programy komputerowe, ćwiczenia symulacyjne</li> </ul>                            |

### Charakterystyka metody przypadków strategii problemowej

W kształceniu zawodowym istotne jest rozwijanie umiejętności intelektualnych poprzez rozwiązywanie problemów z jednoczesnym oddziaływaniem na emocje oraz uwrażliwieniem na bezpieczeństwo pracy. Przydatna tu będzie metoda przypadków, która zdaniem F. Szloska wpływa na rozwój:

- myślenia analitycznego i syntetycznego,
- myślenia i postępowania ekonomicznego,
- gotowości i zdolności podejmowania decyzji,
- umiejętności rozwiązywania trudnych i nietypowych problemów,
- umiejętności stosowania zdobytej wiedzy w praktyce.<sup>3</sup>

Zadaniem nauczyciela jest w tym przypadku przygotowanie opisu pojedynczego zdarzenia, który uczniowie

rozpatrują na tle innych drugoplanowych faktów. Zdarzenie powinno być tak przedstawione, aby uczniowie poculi niedosyt informacji i zadawali nauczycielowi dodatkowe pytania. Opis nie powinien być zbyt długi (maksymalnie 1 strona A4), nie powinien zawierać załączników lub wykazu literatury fachowej, aktów normatywnych itp., ale tematycznie nawiązywać do osiągniętych celów kształcenia.

Prowadzenie zajęć metodą przypadków może przebiegać w następujący sposób:

| Faza     | Działania nauczyciela                                                                                                                                                                                                                                | Działania uczniów                                                                                                              |
|----------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <b>0</b> | • przygotowanie opisu przypadku zgodnie z celem i tematem zajęć                                                                                                                                                                                      | • zapoznanie z celami zajęć                                                                                                    |
| <b>1</b> | • zapoznanie uczniów z pracą metodą przypadków<br>• prezentacja opisu zdarzenia<br>• uzupełnienie informacji poprzez odpowiedzi na pytania                                                                                                           | • zapoznanie się indywidualnie (lub w parach) z opisem zdarzenia<br>• sformułowanie i zadanie pytań nauczycielowi              |
| <b>2</b> | • czuwanie nad przebiegiem analizy                                                                                                                                                                                                                   | • selekcja i porządkowanie informacji na pierwszo- i drugoplanowe                                                              |
| <b>3</b> | • kierowanie pracą uczniów przy wyborze ostatecznej propozycji rozwiązania, z uwzględnieniem trzech kryteriów:<br>– korzyści z przyjętego sposobu postępowania,<br>– negatywnych skutków podjętych działań,<br>– konsekwencji wdrożonego rozwiązania | • grupowe formułowanie rozwiązań problemu<br>• prezentacja optymalnego rozwiązania<br>• sformułowanie uzasadnienia rozwiązania |
| <b>4</b> | • ocena trafności stawianych pytań<br>• ocena prawidłowości wnioskowania                                                                                                                                                                             | • samoocena pracy oparta na metodzie przypadków                                                                                |

### Przykładowy opis przypadku

#### Faza 0

Nauczyciel przedstawia cele związane z tematem zajęć.

#### ➤ Cel ogólny:

- bezpieczne działanie na stanowisku pracy krojczego w zakładzie odzieżowym

#### ➤ Cele szczegółowe. Uczeń powinien:

- scharakteryzować warunki bezpiecznej pracy na stanowisku pracy krojczego,
- dokonać analizy zdarzenia,
- przedstawić wnioski dotyczące podniesienia bezpieczeństwa pracy w krojowni zakładów odzieżowych.

#### Faza 1

Uczniowie: zapoznają się z opisem przypadku, formułują pytania i proszą nauczyciela o dodatkowe informacje. Nauczyciel: odpowiada tylko na takie

pytania, które są istotne w procesie wnioskowania.

#### Opis przypadku

Wypadkowi uległ pracownik zatrudniony w jednym z zakładów odzieżowych w dziale produkcyjnym: krojowni. Poszkodowany obsługiwał narzędzie krojce – nóż tarczowy, rozcinał nakłady warstw materiału odzieżowego na segmenty. W trakcie pracy doznał przecięcia palca wskazującego lewej dłoni. W dniu wypadku pracownik był w świetnym nastroju.

<sup>3</sup> Szlosek F.: *Metoda przypadków i metoda sytuacyjna*. CODN, Warszawa 1999, s. 9.

Przyczyny wypadku (nauczyciel nie podaje wszystkich, aby uczniowie mogli o nie dopytać):

- brak dokonania analizy zagrożeń związanych z obsługą tego urządzenia w ocenie ryzyka zawodowego ze wskazaniem działań zapobiegawczych dla redukcji ryzyka,
- niewłaściwa organizacja pracy na stanowisku pracy z użyciem noża tarczowego, związana z brakiem zapewnienia wolnej przestrzeni przy rozpoczynaniu rozcinania nakładu,
- brak osłony części tnącej,
- niewłaściwe operowanie narzędziem przez krojczego.

#### Faza 2

Nauczyciel dzieli uczniów na małe grupy. Uczniowie selekcionują informacje.

#### Faza 3

Nauczyciel kieruje pracą uczniów związaną z realizacją celów. Uczniowie (pracując w małych grupach) formułują rozwiązania problemu oraz przygotowują uzasadnienie.

#### Faza 4

Nauczyciel dokonuje oceny sposobu formułowania pytań przez uczniów (faza 1), ocenia wnioskowanie. Uczniowie dokonują samooceny rozwiązywania problemów w grupie.

### Podsumowanie

W kształceniu zawodowym, istotne jest kształtowanie pozytywnej postawy wobec pracy. Nauczyciele mają możliwość oddziaływania poprzez stosowanie różnych strategii kształcenia, które oprócz uzyskania przez uczniów wiedzy na dany temat (strategia informacyjna) powinny wyzwać u nich chęć działania i rozwiązywania problemów (strategia operacyjna, problemowa, badawcza) oraz uwrażliwiać zawodowo (strategia emocjonalna, multimedialna).

Maria Kaczmarek jest konsultantem w Pracowni Edukacji Zawodowej i Międzykulturowej w Regionalnym Ośrodku Doskonalenia Nauczycieli „WOM” w Katowicach.

## Warto wiedzieć!



Opracowanie: dr Jerzy Grad

### Zmiana zasad organizacji wycieczek szkolnych!

1 czerwca 2018 r. zostało ogłoszone **Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 25 maja 2018 r. w sprawie warunków i sposobu organizowania przez publiczne przedszkola, szkoły i placówki krajoznawstwa i turystyki**, które obowiązuje w przedszkolach i szkołach podstawowych. Wprowadza ono wiele zmian do zasad organizacji wycieczek.

Do najważniejszych zmian należy ustalenie trzech form (w miejsce pięciu), w jakich może być organizowane krajoznawstwo i turystyka, uwzględniających specyfikę organizowanej formy:

- 1) **wycieczki przedmiotowe** – inicjowane i realizowane przez nauczycieli w celu uzupełnienia programu wychowania przedszkolnego albo programu nauczania w ramach jednego lub kilku przedmiotów,
- 2) **wycieczki krajoznawczo-turystyczne** o charakterze interdyscyplinarnym, w których udział nie wymaga od uczniów przygotowania kondycyjnego i umiejętności posługiwania się specjalistycznym sprzętem, organizowanie w celu nabywania wiedzy o otaczającym środowisku i umiejętności zastosowania tej wiedzy w praktyce,
- 3) **specjalistyczne wycieczki krajoznawczo-turystyczne**, w których udział wymaga od uczniów przygotowania kondycyjnego, sprawnościowego i umiejętności posługiwania się specjalistycznym sprzętem, a program wycieczki przewiduje intensywną aktywność turystyczną, fizyczną lub długodystansowość na szlakach turystycznych.

Druga ważna zmiana to odstąpienie od możliwości sprawowania funkcji kierownika wycieczki przez osobę niebędącą pracownikiem pedagogicznym szkoły. W efekcie, **funkcję kierownika wycieczki będzie mógł sprawować jedynie wyznaczony przez dyrektora szkoły pracownik pedagogiczny tej szkoły**, gdyż posiada on wystarczające kompetencje, umiejętności i doświadczenie zawodowe do sprawowania prawidłowej i odpowiedzialnej opieki nad uczniami.

Oznacza to koniec kursów nadających kwalifikacje dla kierowników wycieczek szkolnych.

Dotychczas dyrektor szkoły mógł wyznaczyć na kierownika wycieczki osobę niebędącą pracownikiem pedagogicznym szkoły, która ukończyła kurs dla kierowników wycieczek szkolnych, była instruktorem harcerskim oraz posiadała uprawnienia przewodnika turystycznego, przewodnika lub instruktora turystyki kwalifikowanej, pilota wycieczek, stopień trenera lub instruktora odpowiedniej dyscypliny sportu.

Ale to nie wszystkie zmiany.

Z dniem 1 lipca 2018 r. wchodzi w życie **Ustawa z dnia 24 listopada 2017 r. o imprezach turystycznych i powiązanych usługach turystycznych**. Jej zapisy dotyczą również oświaty, mimo protestu MEN. Ustawa wprowadza wiele zmian w zasady organizacji m.in. wycieczek szkolnych, niezależnie od zmian, które wprowadza rozporządzenie MEN o organizacji krajoznawstwa i turystyki.

# DOBRY ZAWÓD TO PODSTAWA

## – doradztwo edukacyjno-zawodowe w szkole

*Nadchodzący czas, to czas umysłowego pracownika,  
który oprócz formalnego wykształcenia posiada umiejętność  
praktycznego stosowania wiedzy oraz nawyk nieustannego uczenia się.*  
Peter Ferdinand Drucker<sup>1</sup>

### Wprowadzenie

W Ustawie Prawo oświatowe z dnia 14 grudnia 2016 r.<sup>2</sup> czytamy:

Art. 1. System oświaty zapewnia w szczególności [...]:

17) dostosowywanie kierunków i treści kształcenia do wymogów rynku pracy;  
18) kształtowanie u uczniów postaw przedsiębiorczości i kreatywności, sprzyjających aktywnemu uczestnictwu w życiu gospodarczym, w tym poprzez stosowanie w procesie kształcenia innowacyjnych rozwiązań programowych, organizacyjnych lub metodycznych;  
19) przygotowywanie uczniów do wyboru zawodu i kierunku kształcenia;  
20) warunki do rozwoju zainteresowań i uzdolnień uczniów przez organizowanie zajęć pozalekcyjnych i pozaszkolnych oraz kształtowanie aktywności społecznej i umiejętności spędzania czasu wolnego.

A zatem szkoły mają do zrealizowania niezwykle istotne zadania. Nauczyciele, współpracując ze sobą, powinni opracować ofertę efektywnych zajęć z zakresu doradztwa zawodowego dla swoich uczniów. Kolejny raz kadra pedagogiczna staje więc przed wyzwaniem, które trafnie sformułował John Dewey: *Jeśli uczymy uczniów tak samo dziś, jak uczyliśmy wczoraj, pozbawiamy ich jutra.*

Chcąc wzbogacić ofertę materiałów dydaktycznych oraz zachęcić do

radców edukacyjno-zawodowych do dzielenia się wiedzą i doświadczeniami, Wojewódzki Urząd Pracy w Katowicach, Regionalny Ośrodek Metodyczno-Edukacyjny „Metis” w Katowicach, Regionalny Ośrodek Doskonalenia Nauczycieli „WOM” w Katowicach, Regionalny Ośrodek Doskonalenia Nauczycieli „WOM” w Bielsku Białej, Regionalny Ośrodek Doskonalenia Nauczycieli „WOM” w Częstochowie oraz Regionalny Ośrodek Doskonalenia Nauczycieli i Informacji Pedagogicznej „WOM” w Rybniku ogłosiły konkurs dla szkolnych doradców zawodowych. Celem konkursu było przygotowanie bazy pomocy dydaktycznych i sce-

nariuszy do wykorzystania w czasie zajęć z zakresu doradztwa zawodowego w szkołach podstawowych i ponadpodstawowych. Nauczyciele mieli za zadanie opracowanie scenariusza lekcji lub opisu ciekawego ćwiczenia wraz z obudową dydaktyczną do wykorzystania na zajęciach z zakresu doradztwa zawodowego w szkole podstawowej lub ponadpodstawowej.

Nadesłane prace zostały ocenione przez komisję konkursową pod kątem walorów merytorycznych oraz pomysłowości i oryginalności. Nagrodzono trzy scenariusze<sup>3</sup>. Prace laureatów zostaną opublikowane na stronach internetowych organizatorów oraz w miesięczniku Wojewódzkiego Urzędu Pracy w Katowicach „Rynek pracy”, Interaktywnym Kwartalniku Metodyczno-Edukacyjnym „AKME” oraz „Częstochowskim Biuletynie Oświatowym”, a także w „Forum Nauczycieli”.

Poniżej prezentujemy dwa nagrodzone scenariusze. Trzeci – w kolejnym numerze kwartalnika.

### Współorganizatorki konkursu:

Anna Czarlińska-Wężyk – kierownik Pracowni Edukacji Zawodowej i Międzykulturowej RODN „WOM” w Katowicach, Katarzyna Drzewiecka-Tymkiewicz – konsultant w ROM-E „Metis” w Katowicach.



<sup>1</sup> Ekspert ds. zarządzania, wykładowca akademicki, badacz procesów organizacji i zarządzania w korporacjach oraz organizacjach non-profit. Uważany za jednego z najwybitniejszych myślicieli i teoretyków zarządzania XX wieku.

<sup>2</sup> Dz.U. z 2017 r., poz. 59.

<sup>3</sup> Nagrody zostały wręczone uczestnikom podczas konferencji *Dobry zawód to podstawa – doradztwo edukacyjno-zawodowe w szkole* realizowanych w różnych ośrodkach metodycznych naszego województwa w dniach 12 – 15.03.2018 r.

## SCENARIUSZ 1

# ZŁOTA DZIESIĄTKA UMIEJĘTNOŚCI PRZYSZŁOŚCI

ZOFIA TEODOROWSKA

➤ **Zakres tematyczny:** umiejętności, postawy pożądane na rynku pracy.

➤ **Poziom edukacyjny:** szkoła ponadpodstawowa.

➤ **Cele:**

- pogłębienie świadomości własnych predyspozycji, postaw, umiejętności,
- poznanie najbardziej pożądanych przez pracodawców umiejętności i postaw przyszłości,
- uświadomienie, że umiejętności pożądane przez pracodawców na rynku pracy kształtują się w różnych doświadczeniach życia codziennego,
- zwiększenie motywacji do nabywania lub doskonalenia umiejętności pożądanych przez pracodawców.

➤ **Zakładane efekty**

Uczeń:

- zna *Złotą dziesiątkę* umiejętności przyszłości,
- uświadamia sobie znaczenie nabywania (doskonalenia) umiejętności pożądanych na rynku pracy,
- pogłębia autorefleksję dotyczącą swoich mocnych stron i wyraża ją poprzez *Photovoice*.

➤ **Potrzebne materiały:** karty pracy (dla każdej umiejętności), guma trenerska lub magnesy, kolorowe flamastry, aparat fotograficzny.

➤ **Przebieg zajęć**  
**Wprowadzenie** (10 min):

Wiele osób planujących z sukcesem wejść na rynek pracy marzy o tym, aby poznać najbardziej pożądane przez pracodawców umiejętności. To umiejętności, które są niezbędne do skutecznego wykonywania danego zawodu, ale także pewne umiejętności uniwersalne.

Dobra wiadomość jest taka, że większość z nas, do pewnego stopnia, posiada te umiejętności. Jeszcze lepsza wiadomość? Słabo rozwinięte umiejętności można doskonalić poprzez ćwiczenia, trening, rozwój zawodowy lub po prostu poprzez uzyskanie wsparcia ze strony kogoś, kto je opłaca.

Według raportu *The Future of Jobs* stworzonego podczas Światowego Forum Ekonomii w Davos w 2016 r., już za trzy lata najbardziej pożądanymi umiejętnościami czy postawami u pracowników będą<sup>4</sup>:

1. **Rozwiązywanie złożonych problemów** – to umiejętność analizowania wielu danych i informacji, podejmowania decyzji i wdrażania rozwiązań. W przyszłości jej znaczenie może spadać w sektorach mocniej zautomatyzowanych, takich jak: infrastruktura czy energetyka, wzrośnie jednak w usługach i informatyce.
2. **Krytyczne myślenie** – czyli umiejętność logicznego rozumowania i chłodnej analizy. W czasach zaawansowanych technologii i skomplikowanych rozwiązań osoba, która potrafi krytycznie podejść do

sytuacji i ocenić ją, będzie na wagę złota.

3. **Kreatywność** – czyli sztuka nietypowego oraz efektywnego rozwiązywania zadań i problemów, gotowość do tworzenia nowych dla nas pomysłów. Będzie to umiejętność absolutnie kluczowa nie tylko w branżach, z którymi dziś się kojarzy – jak media czy rozrywka – ale wszędzie. Praca będzie czekać na osoby myślące niestandardowo, bo to one będą w stanie wymyślać nowe usługi i produkty w szybko zmieniających się czasach.
4. **Zarządzanie ludźmi** – ta i kolejna cecha pokazuje, że jeszcze ważniejsza na rynku zatrudnienia będzie praca zespołowa. Pracodawcy będą potrzebować liderów – empatycznych, panujących nad mową ciała i umiejących jasno komunikować się z ludźmi.
5. **Współpraca z innymi** – raport definiuje ją jako *umiejętność dostosowywania swoich decyzji i zachowań do tego, jak zachowują się inni*. Chodzi więc o pewną elastyczność, nieupieranie się przy swoim zdaniu oraz otwartość na współpracowników.
6. **Inteligencja emocjonalna** – badania od dawna pokazują, że im wyższa inteligencja emocjonalna, tym wyższa produktywność pracownika. Osoba z takimi kompetencjami potrafi rozpoznawać i nazywać swoje emocje oraz emocje innych. Potrafi tym samym łatwiej rozwiązywać konflikty i rozładowywać napięcie.
7. **Umiejętność oceniania i podejmowania decyzji** – pracownik 2020 r. musi być samodzielny. Czekanie, aż ktoś załatwi sprawę za nas, nie jest dobrą strategią. Praca przyszłości będzie wymagała umiejętności szybkiego podejmowania trudnych decyzji.
8. **Zorientowanie na usługi** – to, potocznie mówiąc, bycie *frontem do klienta*. Pracownik skupiony na tym, by pomóc innym będzie poszukiwany na rynku. Chodzi tu zarówno

<sup>4</sup> Opracowanie własne na podstawie: Magazyn „Coaching” nr 6/2017, *Diaprezamus. Pakiet Diagnostyczno-Metodyczny wspierający proces orientacji zawodowej dzieci i młodzieży*. Uniwersytet Śląski, Katowice 2010, D. Piróg: *ZAMEK: Rozpoznawanie predyspozycji zawodowych*. Nowa Era, Warszawa, 2015, <http://wroclaw.wyborcza.pl/wroclaw/56,35771,21867873,ranking-10-kwalifikacji-zawodowych-przyszlosci-musisz-je-miec.html>; A.D. Nowicka: *Jak zwiększyć swoją kreatywność?* <https://medycynaipasje.com.pl/a1676/Jak-zwiekszyz-swoja-kreatywnosc-.html/m226>



no o pracę w zespole, jak i z klientem.

9. **Umiejętność negocjowania** – bezkonfliktowe rozwiązywanie problemów oraz umiejętność godzenia różnych poglądów i stanowisk spadła w zestawieniu Światowego Forum Ekonomicznego, ale ciągle się liczy.
10. **Elastyczność poznawcza** – zakłada umiejętność znajdowania i łączenia różnych pomysłów, idei i danych. Zdolność widzenia połączeń między na pozór różnymi rzeczami gwarantuje firmom rozwój. To zdolność dostosowania się do zmiennych warunków otoczenia, w szczególności do zmiany sposobu myślenia w zależności od sytuacji, efektywnego przełączania się między zadaniami czy odkrywania reguł. Praca przyszłości będzie w dużej mierze oparta na wybieraniu najlepszych z tysięcy pomysłów.

#### ▣ Ćwiczenie

- I. Instrukcja:
  1. Dobierzcie się w grupy 2 – 3-osobowe (w zależności od liczebności grupy) i zastanówcie się:
    - w jakich zadaniach dana umiejętność jest przydatna? w jakich zawodach?

- jakie aktywności podejmowane w szkole dają okazję do doskonalenia tej umiejętności?
- jakie aktywności podejmowane poza szkołą dają okazję do doskonalenia tej umiejętności?

Każda grupa losuje 2 karty pracy dotyczące jednej umiejętności przyszłości – załącznik 1.

2. Przedyskutujcie i zapiszcie swoje pomysły.
3. Zastanówcie się, w jakim stopniu opanowaliście tę umiejętność – oceńcie to w subiektywnej pięciostopniowej skali i (jeżeli chcecie) podzielcie się z innymi uczestnikami grupy swoją oceną.

- II. Omówienie (15 min): Nauczyciel zaprasza do prezentacji efektów pracy każdą z grup, moderuje ich podsumowanie, dbając o to, aby wszyscy



uczestnicy zajęć mogli podzielić się swoimi spostrzeżeniami.

#### III. Wypowiedz się! **Photovoice**<sup>5</sup>

Na zakończenie nauczyciel zachęca uczniów do wykonania pracy domowej, aby przy użyciu metody *Photovoice* każdy uczestnik zaprezentował swoją umiejętność, która będzie jego atutem na rynku pracy.

#### ▣ Komentarz nauczyciela

Z mojego doświadczenia wynika, że młodzież na co dzień wykorzystująca zdjęcie jako formę przekazu udostępnianą np. w mediach społecznościowych do szerszej grupy odbiorców, z chęcią wykorzystuje taką formę wyrazu. Telefon komórkowy, wyposażony w aparat fotograficzny, dostęp do mediów społecznościowych jest oswojonym, powszechnie wykorzystywanym przez nich narzędziem.

*Photovoice* pozwala wykorzystać to medium do wypowiedzi na wskazany temat – pobudzić do refleksji i dostarczyć materiał do dyskusji (w imię powiedzenia, że *obraz jest wart tysiąca słów*).

**UWAGA:** Jeżeli uczniowie wyrażą zgodę, można nadesłane prace zaprezentować szerszej grupie odbiorców, w formie e-wystawy lub galerii prac (przykładowe prace – załącznik 2).

#### Bibliografia

1. *Diaprezamus. Pakiet Diagnostyczno-Metodyczny wspierający proces orientacji zawodowej dzieci i młodzieży*. Uniwersytet Śląski, Katowice 2010.
2. Magazyn „Coaching” nr 6/2017.
3. Piróg D.: *ZAMEK: Rozpoznawanie predyspozycji zawodowych*. Nowa Era, Warszawa, 2015.

#### Netografia [Dostęp 22.01.2018 r.]:

1. <http://reports.weforum.org/future-of-jobs-2016/>
2. <http://wroclaw.wyborcza.pl/wroclaw/56,35771,21867873,ranking-10-kwalifikacji-zawodowych-przyszlosci-musisz-jemiec.html>
3. <https://medycynaipasje.com.pl/a1676/Jak-zwiekszyz-swoja-kreatywnosc-.html/m226>
4. <http://inkla.pl/photovoice-3/>
5. [http://msue.anr.msu.edu/news/photovoice\\_part\\_1\\_what\\_is\\_photovoice\\_and\\_why\\_is\\_it\\_valuable](http://msue.anr.msu.edu/news/photovoice_part_1_what_is_photovoice_and_why_is_it_valuable)
6. <http://whatworks.org.nz/methods-tools-and-techniques/photo-voice>

<sup>5</sup> *Photovoice* to metoda fotografii partycypacyjnej, stosowana w badaniach psychologii społecznej i społeczności. Dzięki zdjęciom łatwiej jest opowiedzieć o życiu, pokazać trudności, z jakimi boryka się społeczność, zwrócić uwagę opinii publicznej na palące problemy społeczne. Metoda ta jest często stosowana w pracy ze społecznościami zamkniętymi, takimi jak imigranci, mniejszości etniczne czy też z grupami żyjącymi na marginesie społeczeństwa. Można ją także stosować w edukacji jako narzędzie dydaktyczne w celu ułatwienia uczniom rozmowy o trudnych tematach oraz jako sposób integracji grupy. W projektach *Photovoice* najważniejsza jest treść zdjęcia oraz emocje i doświadczenia, jakie chce nam pokazać fotograf. Nieodzowny jest podpis pod zdjęciem, dzięki któremu możemy lepiej zrozumieć sytuację i uczucia autora.  
<http://inkla.pl/photovoice-3/>



## Karta pracy

## 1. Rozwiązywanie złożonych problemów

Umiejętność analizowania wielu danych i informacji, podejmowania decyzji i wdrażania rozwiązań

| Pytania kluczowe                                                                         | Pomysły grupy – przykłady realizacji                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                 |
|------------------------------------------------------------------------------------------|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| • W jakich zadaniach dana umiejętność jest przydatna?<br>W jakich zawodach?              | – gdy potrzeba przeanalizować dane z różnych źródeł, ocenić ich przydatność, znaleźć skuteczne rozwiązanie,<br>– w sytuacjach niestandardowych, gdy dotychczas stosowane rozwiązania są nieskuteczne, niewystarczające,<br>– gdy spotykamy się z nowym, dotychczas nieznanym zagadnieniem,<br>– zawody: analityk finansowy, makler giełdowy, specjalista oceny ryzyka, technolog, wynalazca, lekarz. |
| • Jakie aktywności podejmowane w szkole dają okazję do doskonalenia tej umiejętności?    | – interdyscyplinarny projekt edukacyjny,<br>– zadania problemowe z matematyki,<br>– programowanie na informatyce                                                                                                                                                                                                                                                                                     |
| • Jakie aktywności podejmowane poza szkołą dają okazję do doskonalenia tej umiejętności? | – zaplanowanie wakacyjnego wyjazdu (kalkulacja kosztów transportu, pobytu oraz atrakcji),<br>– zakup sprzętu komputerowego (porównanie parametrów sprzętu, akcesoriów dodatkowych, kompatybilności z posiadanymi urządzeniami itp.                                                                                                                                                                   |

## Załącznik 2

## Photovoice – przykładowe zdjęcia



ZRÓBMY COŚ RAZEM!



LUBIĘ PRZEZWYCIĘZAĆ TRUDNOŚCI



PAŁĘ SIĘ DO PRACY!



PRZECIERAM NOWE SZLAKI



DLA MNIE ZAWSZE DO POŁOWY PEŁNA :-)



...JESTEM ORYGINALNY...

<sup>6</sup> Zdjęcia autorki.



UWIELBIAM TWORZYĆ!



JESTEM WRAŻLIWA NA PIĘKNO!



NIE BOJĘ SIĘ WYZWAŃ!

Zofia Teodorowska jest psychologiem, szkolnym doradcą zawodowym w Szkole Podstawowej nr 3 im. M. Kopernika w Łaziskach Górnych.

## SCENARIUSZ 2

# MATURA – I CO DALEJ?

## Planowanie drogi kształcenia i kariery zawodowej

IWONA WŁODEK

Scenariusz zajęć prowadzonych przez doradcę zawodowego wspólnie z nauczycielem języka angielskiego. Na zajęciach można również wykorzystać prezentację multimedialną (przykładowa została dołączona do scenariusza – dostępna na stronie: [www.womkat.edu.pl](http://www.womkat.edu.pl)).

### ▣ Zakres tematyczny:

- rozpoznawanie osobistych preferencji i predyspozycji zawodowych,
- kształtowanie umiejętności samopoznania i samooceny z wykorzystaniem języka angielskiego.

▣ **Poziom edukacyjny:** szkoła ponadpodstawowa, klasa maturalna.

### ▣ Cele:

- uświadomienie młodzieży konieczności świadomego i rozważnego wyboru dalszej drogi kształcenia i zawodu na podstawie cech charakteru, umiejętności i zdolności oraz predyspozycji zawodowych,
- praktyczne wykorzystanie języka angielskiego w procesie komunikacji językowej w celu przekazania informacji dotyczących własnych umiejętności i zainteresowań.

### ▣ Zakładane efekty

Uczeń:

- rozumie konieczność świadomego planowania swojego wykształcenia w dalszym rozwoju edukacyjno-zawodowym,

- zna i wykorzystuje słownictwo w języku angielskim związane z cechami osobowości, określeniem własnych mocnych i słabych stron oraz ustaleniem priorytetów zawodowych,
- potrafi określić swój typ osobowości zawodowej, zgodnie z koncepcją Johna L. Hollanda,
- potrafi pracować w grupie i zespole klasowym.

▣ **Potrzebne materiały:** sprzęt multimedialny, prezentacja multimedialna, materiały ksero z ćwiczeniami, arkusze papieru, flamastry, słowniki polsko-angielskie.

### ▣ Przebieg zajęć

#### 1. Faza wprowadzająca:

- czynności organizacyjne,
- podanie celu i tematu zajęć.

#### 2. Faza realizacji:

- wprowadzenie do tematu zajęć,
- odczytanie tekstu: *Trzem ludziom, wykonującym te same czynności na placu budowy, zadano to samo pytanie: co robią? – Jak to co? – oburzył się pierwszy. Tłukę kamienie. – Jak to co?... Zarabiam na życie – zdziwił się drugi. Również ten trzeci okazał lekkie zaskoczenie banałem pytania: – Jak to co? ... Buduję katedrę.*

- krótka dyskusja na temat wpływu świadomego wyboru zawodu na sukces zawodowy,
  - przedstawienie typów osobowości zawodowych według Johna L. Hollanda w języku polskim (załącznik 1) oraz angielskim (załącznik 2),
  - wykonanie ćwiczenia nr 1 (załącznik 3) w parach,
  - przedstawienie wyników przez 2 – 3 chętne osoby, krótki komentarz na temat stopnia trudności zadania,
  - podział uczniów na 6 grup – wykonanie ćwiczenia nr 2 (załącznik 4),
  - przedstawienie wyników pracy grup na forum,
  - pokazanie różnicy w definiowaniu pojęcia umiejętności i zdolności (załącznik 5),
  - wykonanie ćwiczenia nr 3 *Moje mocne i słabe strony* (załącznik 6),
- Czy łatwo jest określić swoje mocne i słabe strony? – krótki komentarz podsumowujący ćwiczenie,
- Dlaczego i z jakich powodów ludzie podejmują pracę? – praca w grupach. Uczestnicy zapisują swoje propozycje na arkuszach papieru,
  - prezentacja wyników pracy poszczególnych grup,
  - określenie priorytetów i wartości, którymi kierujemy się przy wyborze zawodu,
  - wykonanie ćwiczenia nr 4 (załącznik 7),
  - prezentacja wyników przez 2 – 3 chętne osoby.
- 3. Faza podsumowująca:**
- krótkie omówienie lekcji,
  - ankieta ewaluacyjna (załącznik 8), ocena aktywności.

**Załącznik 1****Typy osobowości zawodowych według Johna L. Hollanda<sup>7</sup>**

| Typ                 | Charakterystyka                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                    | Typowe zawody                                                                                                                                                              |
|---------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <b>Realistyczny</b> | <ul style="list-style-type: none"> <li>• dobrze się czuje, rozwiązując zadania, w których trzeba się napracować fizycznie,</li> <li>• wykazuje się umiejętnościami manualnymi, siłą fizyczną, koordynacją wzrokowo-ruchową, zdolnościami mechanicznymi, talentami praktycznymi,</li> <li>• mówi o sobie: jestem praktyczny, rzeczowy, lubię się napracować,</li> <li>• sam postrzegany jako wytrwały, szczery, gospodarny, polegający na sobie</li> </ul>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                          | elektryk, kierowca, mechanik, optyk, pilot, tokarz, tapicer i inne zawody rzemieślnicze, leśnik, ogrodnik, rolnik                                                          |
| <b>Badawczy</b>     | <ul style="list-style-type: none"> <li>• dąży do zrozumienia otaczającego świata, lubi analizować stany, myśli, uczucia, zagłębia się w abstrakcyjne rozważania, teoretyzuje,</li> <li>• posiada umiejętności: studiowania i pogłębiania wiedzy, naukowe, analityczne, matematyczne, techniczne, łatwość wysławiania się i pisanie prac wzbogacających aktualny stan wiedzy,</li> <li>• odpowiada mu praca intelektualna, analityczna,</li> <li>• siebie postrzega jako osobę inteligentną, metodyczną, dokładną,</li> <li>• nie dąży do obejmowania stanowisk, na których musiałby wykazać się cechami przywódczymi</li> </ul>                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                    | antropolog, astronom, archeolog, biolog, chemik, filozof, geolog, geograf, fizyk, farmaceuta, matematyk, historyk, meteorolog, programista, politolog, statystyk, socjolog |
| <b>Artystyczny</b>  | <ul style="list-style-type: none"> <li>• lubi zajmować się sztukami pięknymi, muzyką, literaturą, rozwijać pomysły, koncepcje, tworzyć nowe rzeczy,</li> <li>• preferuje zachowania kreatywne, niecodzienne sytuacje, wymianę myśli,</li> <li>• woli pracować w sytuacjach nieplanowanych, wykorzystując swoją wyobraźnię i zdolności twórcze,</li> <li>• charakteryzuje się sprawnością rąk, oczu, wyostrzonym słuchem, inteligencją i kreatywnością,</li> <li>• preferuje: oryginalność, niezależność, idealizm, piękno,</li> <li>• lubi aktywność intelektualną, twórczość muzyczną, aktorską, literacką, plastyczną, rzeźbiarską,</li> <li>• siebie postrzega jako osobę obdarzoną wyobraźnią, otwartą na otoczenie, niezależnego intelektualistę,</li> <li>• inni natomiast widzą człowieka o tym typie osobowości jako skomplikowanego idealistę, wrażliwego, twórczego, niedbałego i niepraktycznego,</li> <li>• unika rutyny i ustalonych reguł</li> </ul> | aktor, architekt, dyrygent, dekorator wnętrz, fotograf, ilustrator, kompozytor, malarz, muzyk, pisarz, projektant mody, plastyk, reżyser, rzeźbiarz, tancerz, wizażysta    |

<sup>7</sup> <http://testy-zawodowe.pl/praca/8,typy-osobowosci-zawodowej>. Dostęp: 09.01.2018 r.

|                        |                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                               |                                                                                                                                                                                                                           |
|------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <b>Spółeczny</b>       | <ul style="list-style-type: none"> <li>• lubi zajęcia z innymi ludźmi: pomaga, doradza, wyjaśnia, informuje, opiekuje się innymi, leczy,</li> <li>• w pracy z innymi używa słów, uczuć, idei,</li> <li>• posiada uzdolnienia i talenty społeczne, umiejętność kontaktowania się z innymi, postępowania z innymi, empatię, życzliwość, towarzyskość, kojące oddziaływanie na innych,</li> <li>• kieruje się poczuciem sprawiedliwości, odpowiedzialności, idealizmem, troską o dobro innych,</li> <li>• postrzega siebie jako osobę empatyczną, cierpliwą, odpowiedzialną, wyrozumiałą, otwartą na problemy innych,</li> <li>• inni natomiast widzą go jako kogoś, kto jest taktowny, cierpliwy, przyjazny, uczynny, miły, uprzejmy, współczujący, serdeczny, wielkoduszny,</li> <li>• unika czynności o charakterze technicznym, manualnym, wymagających dużego wysiłku fizycznego</li> </ul> | fizykoterapeuta, bibliotekarz, hostessa, ksiądz, kelner, lekarz, logopeda, masażysta, nauczyciel, psycholog, pracownik socjalny, policjant, ratownik, pielęgniarka, stewardesa, trener                                    |
| <b>Przedsiębiorczy</b> | <ul style="list-style-type: none"> <li>• lubi pracę z ludźmi ukierunkowaną na osobiste korzyści,</li> <li>• lubi mieć władzę, pieniądze, wpływać na innych, kierować, przewodzić, przekonywać innych dla celów organizacyjnych lub osiągnąć ekonomicznych,</li> <li>• charakteryzuje się umiejętnościami z zakresu kierowania, organizowania, pewnością siebie, zdolnościami krasomówczymi,</li> <li>• siebie postrzega jako osobę towarzyską, pewną siebie, energiczną, optymistyczną, podejmującą ryzyko, ugodową, popularną,</li> <li>• przez innych jest postrzegany jako osoba bystra, ambitna, dbająca o zysk, energiczna, władczą, pewna siebie, przyciągająca uwagę, poszukująca przyjemności, impulsywna,</li> <li>• unika skomplikowanych zagadnień naukowych</li> </ul>                                                                                                            | adwokat, agent ubezpieczeniowy, akwizytor, dyplomata, doradca np. podatkowy, księgarz, makler, menadżer, notariusz, prawnik, pośrednik handlowy, zaopatrzeniowiec                                                         |
| <b>Konwencjonalny</b>  | <ul style="list-style-type: none"> <li>• lubi zajęcia i zawody z danymi, ich porządkowaniem i strukturalizowaniem,</li> <li>• lubi porządek i bezpieczeństwo,</li> <li>• rozwiązuje problemy według ustalonych zasad, instrukcji, reguł i procedur działania, poleceń zwierzchników,</li> <li>• przejawia: uzdolnienia urzędnicze i organizacyjne, rzetelność, dokładność, umiejętność ścisłego przestrzegania instrukcji,</li> <li>• lubi oszczędność, konformizm, zarabianie pieniędzy,</li> <li>• siebie postrzega jako osobę: sumienną, dokładną, nierozrztutną, praktyczną, dokładną,</li> <li>• inni natomiast widzą go jako osobę systematyczną, zasadniczą, skuteczną, rozsądną, kontrolującą się, pedantyczną i bez wyobraźni,</li> <li>• osoba o tym typie osobowości unika konfliktów, problemów interpersonalnych, pracy, w której brak jasnych instrukcji</li> </ul>             | archiwista, bileter, agent celny, agent ubezpieczeniowy, edytor, inkasent, kasjer, księgowy, notariusz, radca prawny, recepcjonista, rzeczoznawca, statystyk, syndyk, stenograf, urzędnik biurowy, technik BHP, wizytator |

**Załącznik 2****Holland's personality types:**

|                      |                                                                                                                                                                       |
|----------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <b>Realistic</b>     | <i>Values practical things you can see, touch, and use like plants and animals, tools, equipment, or machines; Sees self as practical, mechanical, and realistic.</i> |
| <b>Investigative</b> | <i>Is good at understanding and solving science and math problems; sees self as precise, scientific, and intellectual</i>                                             |
| <b>Artistic</b>      | <i>Values the creative arts – like drama, music, art, or the works of creative writers; Sees self as expressive, original, and independent.</i>                       |
| <b>Social</b>        | <i>Is good at teaching, counseling, nursing, or giving information helping people and solving social problems; Sees self as helpful, friendly, and trustworthy.</i>   |
| <b>Enterprising</b>  | <i>Values success in politics, leadership, or business; Sees self as energetic, ambitious, and sociable.</i>                                                          |
| <b>Conventional</b>  | <i>Is good at working with written records and numbers in a systematic, orderly way; Sees self as orderly, and good at following a set plan.</i>                      |



**Ćwiczenie 1.**

Określ typ osobowości kolegi/ koleżanki z grupy. Krótko uzasadnij swój wybór.

.....

.....

**Ćwiczenie 2.**

Które z podanych cech są charakterystyczne dla osoby wykonującej dany zawód, a które zupełnie do niej nie pasują? Uzupełnij tabelkę wstawiając „X” w odpowiedniej rubryce.

**Grupa 1.****Computer programmer**

| features    | yes | no |
|-------------|-----|----|
| analytical  |     |    |
| shy         |     |    |
| independent |     |    |
| social      |     |    |
| decisive    |     |    |
| responsible |     |    |

**Grupa 2.****Interior designer**

| features    | yes | no |
|-------------|-----|----|
| creative    |     |    |
| charismatic |     |    |
| practical   |     |    |
| imaginative |     |    |
| greedy      |     |    |
| impulsive   |     |    |

**Grupa 3.****Social worker**

| features  | yes | no |
|-----------|-----|----|
| empathic  |     |    |
| sensitive |     |    |
| energetic |     |    |
| realistic |     |    |
| dishonest |     |    |
| loyal     |     |    |

**Grupa 4.****Car – mechanic**

| features     | yes | no |
|--------------|-----|----|
| emotional    |     |    |
| competent    |     |    |
| careful      |     |    |
| hard-working |     |    |
| professional |     |    |
| patient      |     |    |

**Grupa 5.****Lawyer**

| <b>features</b>    | <b>yes</b> | <b>no</b> |
|--------------------|------------|-----------|
| <b>intelligent</b> |            |           |
| <b>talkative</b>   |            |           |
| <b>courageous</b>  |            |           |
| <b>greedy</b>      |            |           |
| <b>unpopular</b>   |            |           |
| <b>sensible</b>    |            |           |

**Grupa 6.****Insurance agent**

| <b>features</b>     | <b>yes</b> | <b>no</b> |
|---------------------|------------|-----------|
| <b>tactful</b>      |            |           |
| <b>professional</b> |            |           |
| <b>courageous</b>   |            |           |
| <b>greedy</b>       |            |           |
| <b>shy</b>          |            |           |
| <b>disloyal</b>     |            |           |

**Załącznik 5****Umiejętności i zdolności**

**Umiejętności**, czyli to, co umiemy robić. Możemy powiedzieć, że są to najbardziej podstawowe elementy życia. Pewne umiejętności już posiadamy, inne możemy rozwijać. Do wykonywania różnego rodzaju zawodów potrzebne są różnego rodzaju umiejętności.

**Zdolności** natomiast to możliwości szybkiego zdobywania umiejętności. Mówimy np., że ktoś ma zdolności do nauki języków obcych.

**Załącznik 6****Ćwiczenie 3**

Określ swoją mocną i słabą stronę. Krótco uzasadnij swoją opinię w języku polskim i angielskim.

**Moje mocne strony**

Jestem ....., ponieważ .....

I'm ..... because .....

**Moje słabe strony**

Jestem ....., ponieważ .....

I'm ..... because .....

**Załącznik 7****Ćwiczenie 4**

Określ w skali od 1 do 6 (gdzie 1 jest oceną najniższą, a 6 oceną najwyższą) wartości, które w swojej pracy ceniłbyś/ceniłabyś najwyżej:

1. *nice atmosphere* – .....

2. *bonus* – .....

3. *good equipment* – .....

4. *high salary* – .....

5. *promotion prospects* – .....

6. *paid sick-leave* – .....

7. *good insurance* – .....

8. *friendly boss* – .....

9. *paid sick-leave* – .....

## Załącznik 8

## ANKIETA EWALUACYJNA

Bardzo proszę o ocenę zajęć poprzez zakreślenie odpowiedzi na poniższe pytania.

1. Czy zajęcia były atrakcyjne?

tak

nie

trudno powiedzieć

2. Wiadomości zdobyte podczas zajęć uważam za:

bardzo przydatne

mało przydatne

nieprzydatne

Dziękuję

## Bibliografia

1. Trzeciak W.: *Planuję swoją przyszłość zawodową*. W: *Moja przyszłość zawodowa*. ZDZ, Warszawa 2000.
2. *Wielki słownik polsko-angielski*. PWN Oxford, Warszawa 2012.

Iwona Włodek pracuje w Bielskim Centrum Kształcenia Ustawicznego i Praktycznego.

## Warto wiedzieć!



## Doradztwo edukacyjno-zawodowe w wybranych aktach prawnych

➤ **Ustawa Prawo oświatowe** z dnia 14 grudnia 2016 r. [...]:

Art. 47. 1. Minister właściwy do spraw oświaty i wychowania określi, w drodze rozporządzenia:

3) ramowe plany nauczania dla poszczególnych typów szkół, w tym [...]:

c) minimalny wymiar godzin zajęć z zakresu doradztwa zawodowego.

4) treści programowe z zakresu doradztwa zawodowego, warunki i sposób realizacji i organizacji doradztwa zawodowego w szkołach i placówkach, o których mowa w art. 2 pkt 4, oraz wymagania w zakresie przygotowania osób realizujących doradztwo zawodowe w szkołach i placówkach, o których mowa w art. 2 pkt 4, uwzględniając rolę doradztwa zawodowego we wspieraniu uczniów i słuchaczy w procesie podejmowania decyzji edukacyjnych i zawodowych. [...]

Art. 98. 1. Statut szkoły zawiera w szczególności [...]:

16) organizację wewnątrzszkolnego systemu doradztwa zawodowego. [...]

Art. 109. 1. Podstawowymi formami działalności dydaktyczno-wychowawczej szkoły są [...]:

7) zajęcia z zakresu doradztwa zawodowego. [...]

6. Zajęcia, o których mowa w ust. 1 pkt 7, są organizowane dla uczniów klasy VII i VIII szkoły podstawowej, branżowej szkoły I stopnia, liceum ogólnokształcącego i technikum.

7. Zajęcia, o których mowa w ust. 1 pkt 7, są realizowane niezależnie od pomocy w wyborze kierunku kształcenia i zawodu udzielanej uczniom w ramach zajęć, o których mowa w ust. 1 pkt 5.

➤ **Ustawa Przepisy wprowadzające ustawę – Prawo oświatowe** z dnia 14 grudnia 2016 r.:

Art. 4. W ustawie z dnia 26 stycznia 1982 r. – *Karta Nauczyciela* (Dz. U. z 2016 r. poz. 1379) wprowadza się następujące zmiany:

d) w ust. 7 pkt 3 otrzymuje brzmienie:

„3) tygodniowy obowiązkowy wymiar godzin zajęć [...] doradców zawodowych prowadzących zajęcia związane z wyborem kierunku kształcenia i zawodu w celu wspomaganie uczniów w podejmowaniu decyzji edukacyjnych i zawodowych, o których mowa w przepisach wydanych na podstawie art. 47 ust.1 pkt 5 ustawy – *Prawo oświatowe*.”

Art. 292. 1. W roku szkolnym 2017/2018 zajęcia z zakresu doradztwa zawodowego, o których mowa w art. 109 ust. 1 pkt 7 ustawy – *Prawo oświatowe*, są realizowane w oparciu o program przygotowany przez nauczyciela realizującego te zajęcia i dopuszczony do użytku przez dyrektora szkoły, po zasięgnięciu opinii rady pedagogicznej.

2. Program, o którym mowa w ust. 1, zawiera treści dotyczące informacji o zawodach, kwalifikacjach i stanowiskach pracy oraz możliwościach uzyskania kwalifikacji zgodnych z potrzebami rynku pracy i predyspozycjami zawodowymi.

Źródło: <http://doradztwo.ore.edu.pl/akty-prawne>. Dostęp: 15.06.2018 r.

# SPEKTRUM ZABURZEŃ AUTYSTYCZNYCH

## – etiologia, symptomy... droga do rozumienia

JOLANTA BUJNAROWSKA-MĄCZKA, GRZEGORZ MĄCZKA

Niniejszy artykuł jest drugim<sup>1</sup> dotyczącym zagadnienia autyzmu. W poprzednim zwracaliśmy uwagę na historyczny aspekt zaburzeń. Podjęliśmy się również uporządkowania nazewnictwa, skupiliśmy się na definicji autyzmu. Ponadto omówiliśmy umiejscowienie zaburzeń w klasyfikacji Światowej Organizacji Zdrowia ICD 10 (WHO 1992 r.) oraz klasyfikacji Amerykańskiego Towarzystwa Psychiatrycznego – DSM V (APA 2013 r.). Celem tego artykułu jest zwrócenie uwagi na etiologię autyzmu oraz jego symptomy.

W klasyfikacji DSM V w 2013 r. zastąpiono trzy jednostki chorobowe: zaburzeń autystycznych, zespołu Aspergera i PDD-NOS jedną jednostką – **Spektrum zaburzeń autystycznych (ASD)**. W niniejszym artykule będziemy używać określenia zaproponowanego przez APA, gdyż określa ono grupę podobnych schorzeń o różnym stopniu nasilenia symptomów zaburzeń.

### Etiologia zaburzeń

Wiedza na temat etiologii autyzmu zmieniała się przez lata. Aktualnie podstawowe teorie dotyczące przyczyn autyzmu to podejścia<sup>2</sup>:

- psychologiczne i psychoanalityczne,
- genetyczne,
- biomedyczne,
- syntetyzujące.

#### ➤ **Podejście psychologiczne i psychoanalityczne.** W badaniach:

- upatruje się przyczyn autyzmu w traumatycznych wydarzeniach

z okresu dzieciństwa lub w nieodpowiednim wchodzeniu w relacje z najbliższymi,

- zwykle zakłada się, że dziecko rodzi się zdrowe, a pod wpływem negatywnych doświadczeń zaczyna izolować się od świata.

Współcześnie teorie te nie są popularne ze względu na odkrycia w funkcjonowaniu ośrodkowego układu nerwowego.

#### ➤ **Podejście genetyczne.** Badania dotyczą:

- problematyki dziedziczenia zaburzeń ze spektrum autyzmu,
- teorii poszukujących konkretnych konfiguracji genów oraz genów zwiększających predyspozycje do negatywnej reakcji na bodźce środowiskowe.

#### ➤ **Podejście biomedyczne.** Badania obejmują:

- funkcjonowanie ośrodkowego układu nerwowego oraz całego organizmu,
- wpływ substancji chemicznych, głównie toksycznych na powstanie zaburzeń oraz łączą autyzm z problemami metabolicznymi (np. pestycydy, metale ciężkie: rtęć, aluminium, antybiotyki, szczepionki, gluten).

#### ➤ **Podejście syntetyzujące:**

- obecnie najczęściej łączy się podejścia genetyczne i biomedyczne, rzadziej uwzględniając przyczyny strictly psychologiczne.

Wydaje się, że istotę etiologii autyzmu najlepiej oddaje teoria dwuuderzeniowa<sup>3</sup>, według której autyzm powstaje w wyniku nałożenia się predyspozycji genetycznych i negatywnych oddziaływań środowiskowych (głównie chemicznych).

### Symptomy

**Autyzm nie jest chorobą, ale spektrum zaburzeń.** U każdej osoby może on przejawiać się w inny sposób w trzech obszarach: komunikacji, zachowań społecznych, ograniczonych wzorców aktywności i zachowań (patrz wykres poniżej).

### Objawy autystycznego spektrum zaburzeń



<sup>1</sup> Poprzedni ukazał się w „Forum Nauczycieli” 1(67)2018.

<sup>2</sup> Por. S. Baron-Cohen i P. Bolton: *Autyzm: Fakty*. KTA Oddział w Krakowie, Kraków 2009.

<sup>3</sup> R. Lathe: *Environmental Factors and Limbic Vulnerability in Childhood Autism*, „American Journal of Bio-chemistry and Biotechnology”, 4(2), 183 – 197, 2008.



## ► **Symptomy autyzmu w zakresie interakcji i zachowań społecznych:**

- **Zaburzone relacje społeczne** – brak zainteresowania otoczeniem, niechęć do wspólnych zabaw i kontaktu fizycznego; dziecko ignoruje zwracanie się do niego, nie rozumie swoich uczuć i nie mówi o nich, nie chce się niczym dzielić.
- Największe trudności w relacjach z innymi ludźmi:
  - inicjowanie interakcji,
  - podtrzymanie jej i kończenie w aprobowany przez innych sposób.
- Zazwyczaj:
  - brak świadomości tego, co dzieje się z innymi ludźmi,
  - niedzielenie się z nimi swoimi zainteresowaniami, spostrzeżeniami i przeżyciami.
- Brak zainteresowania zabawami społecznymi (np. w chowanego).
- Brak właściwych reakcji na bodźce społeczne (np. na własne imię).
- Brak reagowania na zainteresowania i pochwały (np. przez powtarzanie zachowania, które spotkało się z aprobatą).
- Trudności w naśladowaniu zachowania innych osób.
- Trudności w uczestniczeniu w naprzemiennych grach i zabawach.

U niektórych dzieci problemy w rozwoju społecznym można zaobserwować już w pierwszym półroczu życia. Dzieci te nie reagują na kierowane do nich bodźce (uśmiech, słowa), nie dążą do tego, by brać je na ręce i bardzo rzadko same spontanicznie uśmiechają się do innych. Niektóre odsuwają się i sztywnieją, gdy są przytulane.

Typowym dla autyzmu problemem jest brak właściwych dla wieku relacji z rówieśnikami. Niektóre dzieci zupełnie ignorują obecność innych, bawią się obok nich i są tak pochłonięte własną aktywnością, że wydają się nie dostrzegać, co dzieje się dookoła.

## ► **Symptomy autyzmu w zakresie komunikacji:**

- **Zaburzenia komunikacji werbalnej** – unikanie kontaktu wzrokowego, nieadekwatna do sytuacji mimika i niezrozumienie ekspresji twarzy in-

nych, niezręczność ruchowa, wskazywanie przedmiotów zamiast nazywania ich w celach komunikacyjnych, nietypowy rytm lub ton głosu, uporczywe powtórzenia, nieodpowiednie używanie zasad gramatyki, mówienie o sobie w trzeciej osobie, brak poczucia humoru.

- **Brak typowych form komunikowania się na etapie prewerbalnym** (np. wokalizowania lub wskazywania).
- **Zaburzenia komunikacji niewerbalnej** – rzadkie używanie gestów lub wokalizacji po to, by przekazać komuś informację, rzadkie też komunikowanie się za pomocą spojrzeń.

## ► **Symptomy autyzmu w zakresie sztywnych (ograniczonych) wzorców zachowania, zainteresowań i aktywności:**

- zachowania stereotypowe, brak elastyczności w zachowaniu – rytynowe przestrzeganie codziennych czynności, niechęć do zmian, obsesyjne porządkowanie ułożenia przedmiotów, przywiązanie do służących jako zabawki szpilek z nićmi, puszek, zapalek, obserwowanie pracy pralki, koła, stereotypie ruchowe (trzepotanie rękami, stukanie lub kręcenie palcami, albo złożone ruchy całego ciała),
- niechęć do zmian,
- przywiązanie do stałych schematów, sposobów postępowania, przedmiotów,
- manieryzmy ruchowe,
- schematyzm w zabawie,
- uporczywe, wąskie zainteresowania,
- koncentracja na cząstkowych lub niefunkcjonalnych właściwościach przedmiotów służących do zabawy (ich zapach, wibracja).

Zakłada się, że symptomy powinny **ujawnić się przed ukończeniem 36. miesiąca życia**. Jednakże u dzieci, które nie ukończyły jeszcze trzech lat, diagnoza może zostać sformułowana także wtedy, gdy zaburzenia występują tylko w jednym z wymienionych obszarów.

Autystyczne spektrum zaburzeń ma swoje odzwierciedlenie w **odbiorze i przetwarzaniu sensorycznym**

w obrębie: dotyku, słuchu, zapachu, wzroku, smaku oraz równowagi i wrażeń z mięśni i stawów.

**Dotyk** – dziecko nie lubi głaskania, dotykania, całowania, preferuje przedmioty o określonej fakturze (np. wyraźnie szorstkie) albo nie lubi dotykać rzeczy o pewnych właściwościach (np. bardzo miękkich, puszystych, śliskich), nie znosi ubrań wykonanych z określonych materiałów.

**Słuch** – dziecko zatyka uszy w głośnym otoczeniu lub ucieka z niego, wsłuchuje się w pewne dźwięki albo ich nie toleruje (np. dźwięku dzwonka), nie umie poprawnie powtórzyć wymowy słów ani odróżnić dwóch podobnych do siebie, ale niejednakowych dźwięków.

**Węch** – dziecko mocno reaguje na pewne zapachy (mogą one wywoływać u niego odruch wymiotny) lub nie zwraca uwagi na nieprzyjemny i drażniący dla innych zapach.

**Wzrok** – dziecko fascynują jaskrawe, migające lub kolorowe światła, nie rozróżnia kolorów.

**Smak** – dziecko je tylko pokarmy o określonym smaku, nie akceptuje nowych smaków, nie rozróżnia smaku potraw.

**Zmysł równowagi** – dziecko nie boi się wysokości, uwielbia się kręcić, być podrzucanym albo nie znosi tego, ma zbyt małe lub duże napięcie mięśniowe, preferuje leżenie.

**Propriocepcja (wrażenia z mięśni i stawów)** – dziecko nie jest świadome tego, co dzieje się z jego ciałem, nie potrafi kontrolować jego poszczególnych części ani poruszać nimi bez kontroli wzroku, ma trudności z wykonywaniem ruchów precyzyjnych.

## **Częstotliwość występowania autyzmu**

Jak zauważają badacze, m.in. H. Jaklewicz<sup>4</sup>, K. Markiewicz<sup>5</sup>, E. Pisula<sup>6</sup> przyczyną wzrostu liczebności osób dotknię-

<sup>4</sup> H. Jaklewicz: *Autyzm wczesnodziecięcy. Diagnoza, przebieg, leczenie*. Gdańsk 1993.

<sup>5</sup> K. Markiewicz: *Możliwości komunikacyjne dzieci autystycznych*. Lublin 2004.

<sup>6</sup> E. Pisula: *Małe dziecko z autyzmem. Diagnoza i terapia*. Gdańsk 2005.

tych autyzmem można doszukiwać się w zmianach w sposobie definiowania tego zaburzenia. Rzetelność wyników uwarunkowana jest więc ujednoliceniem kryteriów diagnostycznych i określeniem granicy wieku, do którego można dokonać rozpoznania.

Wśród badań dotyczących częstotliwości występowania autyzmu kolejnym, ważnym i nadal niewyjaśnionym zagadnieniem jest jego związek z płcią. Wyniki badań dostarczają zróżnicowanych danych: od stosunku liczby chłopców do liczby dziewczynek 3:1 lub 4:1 (m.in. za: Jaklewicz<sup>7</sup>; za: Pisula<sup>8</sup>),

poprzez 5:1 (za: Bobkowicz-Lewartowska<sup>9</sup>) aż do 5,7:1 (za: Pisula<sup>10</sup>).

Pomimo rozbieżności w wynikach uzyskiwanych przez badaczy, można zauważyć zgodność dotyczącą częstszego występowania autyzmu u chłopców. Ta prawidłowość wskazywać może na biologiczne podłoże zaburzenia<sup>11</sup>.

Jak wynika z powyższych rozważań, w diagnostyce autystycznego spektrum zaburzeń bardzo ważnym czynnikiem jest czas. Pierwsze trzy lata dziecka i ewentualne dostrzeżenie zachowań mogących wskazywać na zaburzenia autystyczne wydaje się

być kluczowe. Tu najistotniejszą rolę w obserwacji dziecka będą odgrywać rodzice dziecka i nauczyciele, jeśli dziecko będzie objęte opieką w żłobku czy przedszkolu.

Ponadto bezcenne będą obserwacje i spostrzeżenia pediatry opiekującego się maluchem, jego współpraca z rodzicami w zakresie postępów, czy sytuacji niepokojących w rozwoju dziecka.

W kolejnym artykule chcielibyśmy omówić różnice pomiędzy autyzmem a zespołem Aspergera oraz przybliżyć zespół Retta.

## Bibliografia

1. Baron-Cohen S. i Bolton P.: *Autyzm: Fakty*. Kraków 2009.
2. Borkowska A.: *Zrozumieć świat ucznia z zespołem Aspergera*. Gdańsk 2010.
3. Brauner A., Brauner F.: *Dziecko zagubione w rzeczywistości. Historia autyzmu od czasów baśni o wróżkach. Fikcja literacka i rzeczywistość kliniczna*. Warszawa 1988.
4. Frith, U.: *Autyzm. Wyjaśnienie tajemnicy*. Gdańsk 2008.
5. Gałkowski T.: *Dziecko autystyczne w środowisku rodzinnym i szkolnym*. Warszawa 1995.
6. Jaklewicz H.: *Autyzm wczesnodziecięcy. Diagnostyka, przebieg, leczenie*. Gdańsk 1993.
7. Markiewicz K.: *Możliwości komunikacyjne dzieci autystycznych*. Lublin 2004.
8. Lathe, R.: *Environmental Factors and Limbic Vulnerability in Childhood Autism*. „American Journal of Biochemistry and Biotechnology”, 4(2), 183–197, 2008.
9. Pisula E.: *Autyzm: od badań mózgu do praktyki psychologicznej*. Sopot 2012.
10. Pisula E.: *Małe dziecko z autyzmem. Diagnostyka i terapia*. Gdańsk 2005.
11. Pisula, E.: *Autyzm u dzieci. Diagnostyka, klasyfikacja, etiologia*. Warszawa 2000.

Jolanta Bujnarowska-Mączka jest wicedyrektorem Szkoły Podstawowej Mistrzostwa Sportowego w Bytomiu, współorganizatorem kształcenia uczniów w szkole integracyjnej, od 1995 r. współorganizatorem kształcenia uczniów z orzeczeniem o potrzebie kształcenia specjalnego w szkole masowej i integracyjnej. Grzegorz Mączka jest nauczycielem dyplomowanym z 20-letnim stażem pracy, na stałe związanym z Młodzieżowym Domem Kultury nr 2 w Bytomiu.

## Warto wiedzieć!



**Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 17 marca 2017 r. w sprawie szczegółowej organizacji publicznych szkół i publicznych przedszkoli (DZ.U. z 2017 r., poz. 649)**

- § 6. 1. Liczba dzieci w oddziale przedszkola integracyjnego i oddziale integracyjnym w przedszkolu ogólnodostępnym oraz liczba uczniów w oddziale szkoły integracyjnej i oddziale integracyjnym w szkole ogólnodostępnej wynosi nie więcej niż 20, w tym nie więcej niż 5 dzieci lub uczniów niepełnosprawnych. [...]
3. Doboru dzieci i uczniów do oddziału integracyjnego dokonuje dyrektor szkoły lub przedszkola za zgodą ich rodziców, z uwzględnieniem indywidualnych potrzeb rozwojowych i edukacyjnych oraz możliwości psychofizycznych dzieci i uczniów, w tym dzieci i uczniów niepełnosprawnych.
  4. Liczba dzieci w oddziale przedszkola specjalnego i oddziale specjalnym w przedszkolu ogólnodostępnym wynosi:
    - 1) w oddziale dla dzieci z autyzmem, w tym z zespołem Aspergera – nie więcej niż 4;
    - 2) w oddziale dla dzieci z niepełnosprawnościami sprzężonymi – nie więcej niż 4;
    - 3) w oddziale dla dzieci niesłyszących i słabosłyszących – nie więcej niż 8;
    - 4) w oddziale dla dzieci z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu umiarkowanym lub znacznym – nie więcej niż 8;
    - 5) w oddziale dla dzieci niewidomych i słabowidzących – nie więcej niż 10;
    - 6) w oddziale dla dzieci z niepełnosprawnością ruchową, w tym z afazją – nie więcej niż 12;
    - 7) w oddziale zorganizowanym dla dzieci z różnymi rodzajami niepełnosprawności, o których mowa w pkt 1–6 – nie więcej niż 5.
  5. Liczba uczniów w oddziale szkoły specjalnej i oddziale specjalnym w szkole ogólnodostępnej wynosi:
    - 1) w oddziale dla uczniów z autyzmem, w tym z zespołem Aspergera – nie więcej niż 4; [...]

<sup>7</sup> H. Jaklewicz: *Autyzm wczesnodziecięcy...*, s. 14.

<sup>8</sup> E. Pisula: *Małe dziecko z autyzmem...*

<sup>9</sup> L. Bobkowicz-Lewartowska: *Autyzm dziecięcy – zagadnienia diagnostyki i terapii*. Kraków 2000.

<sup>10</sup> E. Pisula: *Małe dziecko z autyzmem...*

<sup>11</sup> Tamże.

# SNOEZELLEN

## jako niecodzienny sposób pracy z dzieckiem o specjalnych potrzebach edukacyjnych

JUSTYNA KASPERSKA

Osoba pracująca w szkole z dziećmi z różnego rodzaju zaburzeniami często obserwuje ich przemęczenie, zniechęcenie i przebodźcowanie. Nauczyciel może mieć dylemat, którą metodę pracy z uczniem wybrać, aby była atrakcyjna, nieinwazyjna i skuteczna?

Wśród wielu metod terapeutycznych, które są stosowane w pracy z dzieckiem o specjalnych potrzebach edukacyjnych (SPE), Snoezelen jest moim zdaniem wyjątkowa. Ta niedyrektywna stymulacja polisensoryczna ma pozytywny wpływ na funkcjonowanie emocjonalne dziecka oraz rozwój psychoruchowy.

Jedną z prekursorów Snoezelen w Polsce jest dr Agnieszka Smrokowska-Reichmann, która jest autorką polskiego określenia metody – Sala Doświadczenia Świata. Zajęcia tego typu są polecane w szczególności w przypadku występowania takich dysfunkcji, jak:

- › niepełnosprawność intelektualna,
- › niepełnosprawność fizyczna,
- › autyzm,
- › problemy wychowawcze,
- › zaburzenia psychiczne,
- › inne.<sup>1</sup>

Dobre samopoczucie, radość, relaks, poprawa koncentracji, obniżenie poziomu stresu, to niektóre z wielu celów terapeutycznych, które możemy osiągnąć, wprowadzając dziecko w świat Snoezelen.

Snoezelen to doświadczenie świata za pomocą bodźców wzrokowych, dźwiękowych, zapachowych, dotykowych, smakowych i kinestetycznych. Niepowtarzalność metody polega na

tym, że sprawdza się ona w każdym kraju i w każdej kulturze<sup>2</sup>. To dziecko samodzielnie decyduje o tym, czego potrzebuje w konkretnym momencie. Prowadzący zajęcia jedynie podąża za nim, towarzyszy mu w jego doświadczeniu świata. Niektórzy odbiorcy Snoezelen znają siebie na tyle, że są w stanie określić swoje potrzeby w danej chwili, inni natomiast potrzebują *przewodnika* – osoby, która poprzez wnikliwą obserwację zachowania dziecka zapewni mu właściwe doznania zmysłowe. W indywidualnej pracy z dzieckiem bodźce sensoryczne są niejako precyzyjnie *szyte na miarę*. To, co sprawia przyjemność jednej osobie, nie musi być tolerowane przez innych, np.: kolor, zapach, muzyka, faktura materiału, smak. Bodźce, jakie są dostarczane dziecku, powinny być precyzyjnie wyselekcjonowane i zredukowane, rodzaj jego aktywności zaś ukierunkowany podmiotowo, czyli to dziecko dokonuje jej wyboru. Prowadzący zajęcia ma prezentować niedyrektywną postawę<sup>3</sup>.

W Szkole Podstawowej nr 11 w Katowicach, która nosi szczytne miano *Lidera integracji*, od 25 lat specjaliści i nauczyciele współorganizujący kształcenie integracyjne stosują wiele nowatorskich metod terapeutycznych w pracy z uczniami o rozmaitych niepełnosprawnościach. W 2015 r. stworzono w szkole Salę Doświadczenia Świata, która jest specjalnie wyposażonym i zaaranżowanym pomieszczeniem, gdzie prowadzi się nieinwazyjną stymulację polisensoryczną.

Salę wykorzystuje się zależnie od potrzeb do relaksacji lub aktywizacji. Pozwala ona również rozwijać mocne strony dziecka. Efekty Snoezelen pokazują, że w pewnych sytuacjach słuszne jest hasło: mniej terapii, więcej zabawy<sup>4</sup>.

W porównaniu z innymi obszarami aktywności terapeutycznej i pedagogicznej, w Sali Doświadczenia Świata kluczową rolę grają urządzenia wykonane specjalnie dla celów Snoezelen (*Werner Reichmann*). Należą do nich: kula lustrzana, kolumny wodne, suchy basen z piłeczkami, łóżko wodne, elementy dotykowe, sznury światłowodów, podesty, siedziska i leżanki, projektory, właściwe oświetlenie, lustra, imitator wiatru, tor świetlno-dźwiękowy, itp.



Zanim wejdziemy z dzieckiem w świat Snoezelen, niezbędne jest poznanie założeń metodycznych tej metody oraz przeciwwskazania. Jednym z nich jest występowanie u dziecka padaczki wywoływanej przez określony bodziec sensoryczny, z reguły pulsacyjne światło<sup>5</sup>.

Naczelną zasadą Snoezelen – Sali Doświadczenia Świata jest: *Nic nie musi być zrobione, wszystko jest dozwolone*.

Ważne są następujące elementy metody<sup>6</sup>:

- 1) właściwa atmosfera,
- 2) właściwa decyzja,
- 3) własne tempo,
- 4) odpowiedni czas trwania,
- 5) powtarzalność,
- 6) wybrana propozycja bodźców,
- 7) właściwe nastawienie,
- 8) odpowiednia opieka.

W Sali Doświadczenia Świata możemy również pracować nad nadreaktyw-

<sup>1</sup> Ulotka informacyjna *Dźwięk – Światło – Ruch*. Fundacja Sensoria.

<sup>2</sup> A. Smrokowska-Reichman: *Snoezelen – Sala Doświadczenia Świata – kompendium opiekuna i terapeuty*. Fundacja Rosa, Wrocław 2013.

<sup>3</sup> Tamże.

<sup>4</sup> Tamże.

<sup>5</sup> D. Palicka: *Sala Doświadczenia Świata – odpężenie w bezpiecznym miejscu*. Materiały szkoleniowe. Pro Educo, Katowice 2016.

<sup>6</sup> A. Smrokowska-Reichman: *Snoezelen – Sala Doświadczenia Świata...*

nością i podreaktywnością na poszczególne bodźce sensoryczne. Przykładem nadreaktywności jest nietolerancja niektórych dźwięków, wrażliwość na światło, niechęć do określonych zapachów i smaków. W przypadku, gdy dziecko ignoruje głośne dźwięki, przesadnie kręci się wokół własnej osi, nie reaguje na urazy i ból, mówimy wówczas o podreaktywności<sup>7</sup>.

Dzieci z obronnością sensoryczną mają skłonność do negatywnych lub niespokojnych reakcji na wrażenia, które uważa się za nieszkodliwe. Przykładem takich zachowań jest nadwrażliwość na dotyk, niepewność grawitacyjna, nadwrażliwość słuchowa, nadwrażliwość wzrokowa, nadwrażliwość oralna. Dzięki prawidłowej integracji sensorycznej dziecko z dysfunkcjami ma szansę na rozwój samoregulacji, planowania motorycznego, uwagi oraz gotowości uczenia się<sup>8</sup>.

W Sali Doświadczenia Świata dajemy uczestnikowi możliwość spokojnego przetworzenia informacji sensorycznych. W Snoezelen pośpiech jest zabroniony<sup>9</sup>. *Do pozytywnej nauki mózg potrzebuje bezpieczeństwa i zaangażowania. Jeśli nie chce się uczyć, należy najpierw sprawdzić czy czuje się bezpiecznie!* (J. M. Healy). Takie poczucie bezpieczeństwa przy prawidłowej relacji z terapeutą i dzięki właściwie dobranym bodźcom daje dziecku z zaburzeniami właśnie Sala Doświadczenia Świata.

### Scenariusz zajęć rewalidacyjnych

▶ **Temat:** Integracja zmysłów z wykorzystaniem elementów Sali Doświadczenia Świata.

▶ **Liczba ćwiczących:** 1

▶ **Wiek:** 7 lat

▶ **Miejsce ćwiczeń:** Sala Doświadczenia Świata

▶ **Czas:** 60 min

▶ **Cel główny:**

➤ nieinwazyjna stymulacja polisen-soryczna.

▶ **Cele szczegółowe** – przewidywane efekty:

- budzenie wiary we własne możliwości, odkrywanie potencjalnych zdolności i inspirowanie do ujawniania zainteresowań,
- kształtowanie orientacji w przestrzeni,
- usprawnianie dużej i małej motoryki.

▶ **Cele terapeutyczne:**

- dostosowanie właściwych bodźców do aktualnych potrzeb dziecka,
- rozładowanie napięcia emocjonalnego dziecka,
- zapewnienie dziecku poczucia bezpieczeństwa, zadowolenia, radości i sprawstwa,
- nawiązanie właściwej relacji dziecka z terapeutą,
- koncentracja dziecka na dostarczanych bodźcach.

▶ **Forma pracy:** indywidualna.

▶ **Metody pracy:** słowne (kierowane do dziecka komunikaty), oglądowe (pokaz), praktycznego działania (doświadczenie).

▶ **Pomoce:** kolumna wodna, światłowodowy projektor, piasek, muszle, ryż, miska, muzyka relaksacyjna, suchy basen z kulkami, łóżko wodne, magiczny dywan (podłoga interaktywna), imitator powiewu powietrza, urządzenie do ozonowania powietrza, folia malarska,

monety, klejnoty, kamienie, worki sako, szkatułka, latarka, patyki, chusty, folia malarska, folia bąbelkowa.

▶ **Przebieg zajęć**

**1. Część wstępna:**

- czynności organizacyjne,
- przygotowanie do zajęć.

**2. Część główna: Morskie opowieści.**

1) *Jesteśmy nad morzem*

- muzyka relaksacyjna z odgłosami morza,
- niebieskie światło, kolumny wodne,
- do wyboru w zależności od aktualnej preferencji dziecka – basen z kulkami (kąpiel w morzu), łóżko wodne (unoszenie się na powierzchni wody), obserwacja obrazu morza ukazującego się na ścianie, obserwacja pływających ryb w kolumnie wodnej, wsłuchiwanie się w odgłosy morza,
- bryza morska emitowana przez imitator powiewu powietrza i urządzenie do ozonowania powietrza.

2) *Bawimy się w wodzie* (wykorzystanie podłogi interaktywnej): podskakiwanie, pływanie, chodzenie po wodzie.

3) *Robimy fale morskie:* wymachy ramion w górę i w dół z użyciem folii malarskiej.

4) *Poszukiwanie skarbów:* odnajdywanie drobnych przedmiotów zakopanych w materiale sypkim.

5) *Zabawa w piasku:* zachęcanie dziecka do manipulowania piaskiem z użyciem muszli i kamieni.

**3. Część końcowa:**

- wyciszenie i relaksacja w ciszy lub w towarzystwie muzyki,
- odczuwanie własnego ciała w miejscu i pozycji dogodnej dla dziecka,
- pożegnanie z dzieckiem.

Justyna Kasperska jest specjalistką zajęć rewalidacyjnych w Szkole Podstawowej nr 11 z Oddziałami Integracyjnymi w Katowicach oraz w Przedszkolu nr 19 z Oddziałami Specjalnymi i Integracyjnymi w Siemianowicach Śląskich.

<sup>7</sup> E. Yack, P. Aquilla, S. Sutton: *Tworzenie więzi poprzez Integrację Sensoryczną*. Harmonia, Gdańsk 2013.

<sup>8</sup> Tamże.

<sup>9</sup> A. Smrkowska-Reichman: *Snoezelen – Sala Doświadczenia Świata...*



# EDUKACJA REGIONALNA

## – dziś

ŁUCJA STANICZEK

### Co nowego dzieje się w edukacji regionalnej?

Dzieje się bardzo dużo dobrego, przede wszystkim trwają Podyplomowe Studia z Wiedzy o Regionie na Uniwersytecie Śląskim. Na pierwszym etapie naboru chętnych było przeszło 70, a miejsc tylko 53. Ten entuzjazm tłumaczy się kilkoma czynnikami: studia podyplomowe dają nauczycielowi drugą specjalizację, kwalifikacje do nauczania edukacji regionalnej. Taki nauczyciel jest bardzo pożądany przez każdego dyrektora szkoły. Studia te są dofinansowane w jednej trzeciej przez Śląski Urząd Marszałkowski, w jednej trzeciej przez samorząd lokalny, a w jednej trzeciej opłacane przez nauczyciela. Ze względu na swą interdyscyplinarność, kierowane są do nauczycieli praktycznie wszystkich przedmiotów.

Formuła Studiów Podyplomowych z Wiedzy o Regionie jest trochę nietypowa, bo też edukacja regionalna jest niestandardowa. Wymaga się od niej interdyscyplinarności i poznania spraw regionu *na żywo*, poza systemem klasowo-lekcyjnym. Dlatego aż połowa zajęć odbywa się w terenie. Ich celem jest poznanie walorów przyrodniczych, kulturowych, historycznych ziemi cieszyńskiej, zagłębiowskiej, częstochowskiej i *czarnego Śląska*. Słuchacze mają okazję zobaczyć unikalne miejsca, spotkać niebanalnych ludzi i, co dla nich istotne, zapoznać się z ofertą edukacyjną proponowaną przez poszczególne placówki. Dzień w terenie jest wypełniony do ostatniej chwili, np. zajęcia w Koszęcinie skończyły się o 21.50, a w trasie albo prowadzone są wykłady, albo uczymy się śląskich piosenek, *abo godomy*.

Trwają prace zespołu nad programem edukacji regionalnej dla województwa śląskiego dla wszystkich etapów kształcenia – od przedszkola do matury. Program ten jest przygotowany do konsultacji.

Niedawno została powołana przy Marszałku Województwa Śląskiego Rada ds. edukacji regionalnej. Do jej zadań należy m.in. opiniowanie zarówno programu studiów, jak i programu dla szkół.

Ponadto nie ustają przedsięwzięcia edukacyjne w szkołach, placówkach kultury, stowarzyszeniach. Dość wspomnieć rozliczne konkursy recytacji tekstów własnych i publikowanych w gwarze, *ślonskij godce*, organizowane już chyba w każdej miejscowości małej i dużej, jak i tak wielkie przedsięwzięcia, jak Śląski Turniej Debat Oxfordzkich (już IX edycja!) czy Olimpiada Wiedzy o Górnym Śląsku (XXII edycja!) organizowane przez Bractwo Oświatowe Związku Górnośląskiego.



Wielkie znaczenie ma interdyscyplinarny konkurs *Edukacja regionalna w szkole – Pozostańcie wierni swemu dziedzictwu*, organizowany przez Kuratorium Oświaty w Katowicach od wielu lat, do którego zgłasza się corocznie prawie 100 szkół, prezentujących efekty edukacji regionalnej prowadzonej w szkołach na najwyższym poziomie. *Śląskie Śpiewanie* – konkurs wokalny dla dziecięcych i młodzieżowych śląskich śpiewaków w tym roku ma już swoją XV edycję. Przez te 25 lat przeszło 50 tys. dzieci i młodzieży, potem także

dorosłych, w strojach regionalnych, ze śląskim repertuarem przygotowało i zaprezentowało śląską piosenkę. Nie ma na Śląsku drugiego takiego konkursu na skalę masową, który wymaga wierności źródłom folkloru muzycznego, a równocześnie atrakcyjnej, na wysokim poziomie artystycznym formy przekazu. W tym roku w Koszęcinie, siedzibie ZPiT *Śląsk* w finale wystąpi nie mniej niż 700 uczestników. Wszyscy w śląskich strojach, śpiewających śląskie pieśni w poprawnej śląszczyźnie.

### Program edukacji regionalnej dla wszystkich etapów kształcenia w województwie śląskim

To nieco karkołomne zadanie. Długo walczyłam z taką koncepcją. Uważam, że ktoś pomylił edukację regionalną z edukacją wojewódzką. Brzmi to sarkastycznie, ale... Na Śląsku się mówi: *Pan Bóg wie, co robi...* Więc choć w dalszym ciągu uważam, że sprawy Górnego Śląska należy omawiać z jego integralną częścią opolską i czeską, a sprawy ziemi żywieckiej i zagłębiowskiej z Małopolską, ale jest, jak jest. Nie da się ukryć, że wiele zjawisk historycznych czy przyrodniczych nas łączy. Krajobraz z kominami przemysłowymi hałdami jest wspólny dla Śląska i Zagłębia, a różni się od sielskiego obrazu wsi opolskiej; nawet nazwisko Fryderyka Redena jest równie popularne w Chorzowie, jak i w Zagłębiu. Beskid Śląski i Beskid Żywiecki, wspólna kultura pasterska i turystyka górską są bliższe sobie niż kultura ciężkiej pracy pod ziemią. Ponadto dobrze jest znać to, co nas łączy. Wreszcie względnie partykularny: jeżeli chcemy, żeby wszyscy na Śląsku i w Zagłębiu i w Częstochowie i w Żywcu wiedzieli, kto to jest Henryk Sławik i czego dokonał, czy na przykład za co szanować Karola Godulę, to przyjmijmy do wiadomości, że w Żywcu swą siedzibę i posiadłość mieli (mają) Habsburgowie, że Ślązacy od dawna pielgrzymowali nie tylko na Górę św. Anny, ale i do Częstochowy, do cudownego obrazu, który sprezentował ojcom paulinom Władysław Opolski, śląski książę. Tych wspólnych, zbieżnych elementów jest wiele, ale różnice są i nie należy ich zacierać.



## Programy tworzone lokalnie

Niektóre miasta mają i realizują swoje programy, np. od dawna w Czechowicach, od niedawna w czwartej klasie w Rybniku, ale i Tworogu, w Żorach i częściowo też w Chorzowie realizuje się w sposób systemowy edukację regionalną. Choć gdyby przeanalizować treści, to być może należałoby ją zakwalifikować jako edukację lokalną, obejmującą miejscowość i okolicę. Zespół pracujący nad programem dla wszystkich etapów kształcenia proponuje rozwiązanie całościowe, dobrze opracowane metodycznie. Jeżeli jakaś szkoła, jakiś samorząd stwierdzi, że taka edukacja ma sens, zapobiegnie fragmentaryczności, okazjonalności, to przyjmie ten program. Jeżeli zaś uzna, że ich uczniom wystarczy znać niektóre zagadnienia

o swojej miejscowości, to... ich sprawa. Samorządność regionu to także możliwość wyboru rodzaju edukacji.

## Erupcja zainteresowania językiem śląskim...

Od lat pojawia się pytanie: czy uczyć języka śląskiego w szkole? Jako nauczyciel-praktyk (emerytowany wprawdzie, ale nie do końca...) chcę odpowiedzieć pytaniem: Kto ma uczyć języka śląskiego w szkole? Czy macie Państwo u siebie specjalistów od gramatyki, leksyki, literatury śląskiej? Po drugie: Jakiego języka chcecie uczyć? Czy tego, jaki występuje w Opolskiem czy w Cieszyńskim, w Rudzie Śląskiej czy w Pszczynie? I wreszcie: Z czego nauczyciel będzie uczył? Jestem za. Ale twierdzą, że nie jesteśmy jeszcze do tego przygotowani. Troską i obawą napawają mnie

poczynania niektórych amatorów, którzy np. zachęcają uczniów do udziału w *Dyktandzie śląskim*, w którym ocenia się poprawność pisowni. Pytam: według jakich zasad tę poprawność się sprawdza? Jeżeli to byłaby tylko zabawa, to ich sprawa. Ale jeżeli nauczyciel przygotowuje uczniów do tego dyktanda, opierając się na *zasadach* niepotwierdzonych przez naukowy autorytet, to uważam to za wykoślawienie. Nie nauczyć – jest źle, ale źle nauczyć – to błąd w sztuce.

## Czego życzyć edukacji regionalnej?

Żeby śmiało wchodziła na salony. Żeby stawiać jej wysokie wymagania. Żeby to, co proponuje było w najlepszym gatunku, najwyższej klasy, godne szacunku i podziwu.

Dr Łucja Staniczek jest wiceprezesem Związku Górnośląskiego, polonistką, inicjatorką i współorganizatorką takich przedsięwzięć edukacyjnych, jak: Ogólnopolski Konkurs Krasomówczy im. W. Korfańskiego, Śląski Turniej Debat Oksfordzkich, Olimpiada Wiedzy o Górnym Śląsku, Ogólnopolskie Forum Nauczycieli Regionalistów; inicjatorką, współautorką i koordynatorem programu edukacji regionalnej *Górny Śląsk*.

## Czy wiesz, że...

### Stanowisko Rady Języka Polskiego

1. Mowa rodowitych mieszkańców Śląska uważana była i jest przez bodaj wszystkich polskich językoznawców za dialekt języka polskiego, obejmujący wiele różnych gwar.
2. Śląszczyzna jest odmianą dialektalną języka polskiego. W mowie Ślązaków nie znajdziemy żadnych poważniejszych cech gramatycznych, które by nie występowały równolegle czy to w Małopolsce, czy Wielkopolsce.
3. Brakuje kodyfikacji ortografii. Kodyfikacja ortografii jest w świetle ustawy o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym ważnym elementem funkcjonowania języka regionalnego jako języka pomocniczego.
4. Świadomość nosicieli i użytkowników. Status mowy Ślązaków powinien zależeć od tego, jak ją traktują sami Ślązacy, ale także i od tego, jak jest ona postrzegana przez użytkowników ogólnego języka polskiego. Mowa Ślązaków czy Górnoślązaków uważana jest przez użytkowników języka polskiego – także na Śląsku – za jego odmianę terytorialną.
5. Zgodność z przepisami. Język używany tradycyjnie przez mieszkańców Górnego Śląska nie spełnia ani zapisów ustawy o mniejszościach narodowych, ani Europejskiej Karty Języków Regionalnych lub Mniejszościowych. [...]

Źródło: <http://slaskie.naszemiasto.pl/artikul/rada-jezyka-polskiego-pan-mowa-mieszkancow-slaska-nie-jest,925021,3,art,t,id,n,tm.html>. Dostęp: 15.06.2018.

## Od Redakcji:

Polecamy inne artykuły dr Łucji Staniczek:

 **O Śląsku nie tylko po śląsku** w „Forum Nauczycieli” nr 1(60 – 61)2016.

 **Edukacja regionalna w szkole – stan przygotowań do wdrożenia w województwie śląskim** w „Forum Nauczycieli” nr 2(64 – 65) 2017

 Dostępne także na stronie internetowej: [www.womkat.edu.pl/publikacje](http://www.womkat.edu.pl/publikacje)

# CO SIĘ STANIE LITERATURZE, jeśli „namieszamy” w niejednej lekturze?

KATARZYNA KRZEMPEK-SŁEZIŃSKA



Poniższy scenariusz uzyskał  
I miejsce  
w

**VIII Wojewódzkim Konkursie  
na Najciekawszy Scenariusz  
Lekcji Języka Polskiego**  
pod patronatem Marszałka  
Województwa Śląskiego,  
zorganizowanym przez  
RODN „WOM” w Katowicach  
i zespół doradców  
języka polskiego.

## Scenariusz lekcji języka polskiego w klasie szóstej

▶ **Temat:** *Co się stanie literaturze, jeśli „namieszamy” w niejednej lekturze?*

▶ **Czas trwania zajęć:** 90 minut

▶ **Cele główne:**

- ▶ doskonalenie umiejętności pisania krótkich tekstów użytkowych i rozwijanie kreatywnego pisania i myślenia,
- ▶ powtórka z literatury – przypomnienie bohaterów literackich poznanych podczas omawiania lektur w klasach 4 – 6.

▶ **Cele szczegółowe:**

- a) **poznawcze; uczeń:**
  - ▶ wymienia bohaterów lektur omawianych na drugim etapie edukacyjnym,
  - ▶ zna fabułę poznanych lektur,
  - ▶ zna pojęcie tekstu użytkowego i wie, jaka jest podstawowa funkcja tego typu tekstów, a także potrafi wskazać przykłady tekstów użyt-

kowych (zaproszenie, ogłoszenie, notatka, instrukcja, przepis, list oficjalny),

- ▶ zna zasady tworzenia notatki, zaproszenia i ogłoszenia,

b) **kształcące; uczeń:**

- ▶ wskazuje wybrane elementy świata przedstawionego w znanych mu lekturach,
- ▶ dzieli bohaterów literackich, stosując różnorodne kryteria podziału:
- ▶ ze względu na ich ważność w tekście (główni, drugoplanowi, epizodyczni),
- ze względu na ich realistyczność (prawdopodobni, fantastyczni),
- ze względu na ich postępowanie (pozytywni, negatywni),
- ▶ redaguje notatkę, zaproszenie i ogłoszenie, zwracając uwagę na wymogi formalne tych krótkich form wypowiedzi,
- ▶ doskonalą swoje umiejętności w zakresie tworzenia twórczych opowiadań (a tego nigdy za mało!),

c) **wychowawcze; uczeń:**

- ▶ wypowiada swoje zdanie i uzasadnia je,
- ▶ ocenia postawy znanych mu bohaterów literackich zarówno w odniesieniu do przynależnych im lektur, jak i innych tekstów literackich, a także konfrontuje tę wiedzę z własnymi doświadczeniami,
- ▶ wychodzi poza szablonowy sposób myślenia, ćwiczy swoją kreatywność,

- ▶ dba o estetykę tworzonych przez siebie tekstów użytkowych, zdając sobie sprawę, iż świadczą one także o ich autorze.

▶ **Forma pracy:** zbiorowa, grupowa, indywidualna.

▶ **Metody pracy:** kula śniegowa, ćwiczenia praktyczne, dyskusja, burza mózgów.

▶ **Środki dydaktyczne:**

- ▶ ogłoszenie o tematyce niniejszej lekcji języka polskiego – najlepiej w dużym formacie,
- ▶ szablon notatki o bohaterze literackim do uzupełnienia (**załącznik 1**),
- ▶ zestawy dla grup z dodatkowymi słowami do zamieszczenia w zaproszeniu (**załącznik 2**);
- ▶ *story boxes*, czyli 5 *pudeł opowieści* (*story boxes* to robocza nazwa pomocy mojego autorstwa, nawiązująca nieco do znanych ogólnie kostek *story cubes* – tylko że łatwiejsza w wykonaniu); każde pudełko wypełnione jest już stosowną zawartością,
- ▶ dowolny *Leksykon bohaterów literackich* lub *Słownik bohaterów literackich*,
- ▶ *Słowniki języka polskiego*,
- ▶ możliwie duży garnek i także łyżka do mieszania;
- ▶ opcjonalnie – telefon z funkcją dyktafonu.

▶ **Przebieg zajęć**

1. Przed lekcją na drzwiach sali umieszczone zostaje ogłoszenie (na kartce większego formatu), z którym uczniowie zapoznają się jeszcze przed rozpoczęciem zajęć (ogłoszenie – **załącznik 1**). Ogłoszenie to dotyczy tematyki zajęć i może mieć następującą postać:

### Ogłoszenie!

W dniu ..... o godzinie .....  
w sali polonistycznej (tu nazwa konkretnej szkoły)  
odbędzie się jedyne w swoim rodzaju spotkanie z bohaterami lektur szkolnych,  
przeznaczone dla czytanych i kreatywnych uczniów.

*Lekcję uatrakcyjnią dania z literackiego garnka  
podawane w asyście sosu z poczucia humoru z dodatkiem kreatywności.*

Zainteresowani tą tematyką czytani i kreatywni uczniowie proszeni są o jak najszybsze zajęcie ławek.  
Wszelkich dodatkowych informacji udziela przy swoim biurku nauczycielka  
(mail kontaktowy: lekcjadlaoczytanych@polski.pl)

**UWAGA:** Celem umieszczenia na drzwiach tego ogłoszenia jest oczywiście zainteresowanie, a nawet zaintrygowanie uczniów informacją o nietypowej tematyce lekcji – czyli spotkaniu z bohaterami szkolnych lektur (mniemam, że umieszczanie tego typu ogłoszeń na drzwiach nie jest nadzwyczaj częstą praktyką szkolną, bo wówczas pryska czar nietypowości...).

By uniknąć reakcji uczniowskich typu: *a mnie to nie interesuje, nie chcę iść na taką lekcję*, które – jak nic – postawiłyby nauczyciela w *pedagogicznej kropce*, pozwoliłam sobie na *polechtanie* ego uczniów, którzy będą chcieli się przecież uznać za *oczytanych i kreatywnych* (choć i tu, ucząc już z górą dziesięć lat – stuprocentowej gwarancji dać nie mogę...).

2. Dyskusja. Po zajęciu miejsc w sali nauczyciel odczytuje na głos treść ogłoszenia, a uczniowie dzielą się przemyśleniami na temat planowanej tematyki zajęć (Jak można się spotkać z bohaterem literackim? Czy któryś z nich faktycznie pojawi się w klasie? Czy będą to bohaterowie jednej lektury czy też kilku? – etc.).

**UWAGA:** Ważne, by w tym momencie nie podawać uczniom gotowych odpowiedzi na ich pytania, ale skłonić ich właśnie do zadawania pytań i kontrolowanych rozmów między sobą. Przedłużyć to z pewnością zaaranżowaną poprzez ogłoszenie fazę zaintrygowania lekcją.

3. Metoda kuli śniegowej – od pracy indywidualnej, poprzez grupową aż po zbiorową – podawanie przez uczniów tytułów książek omówionych wspólnie na lekcjach języka polskiego na drugim etapie edukacyjnym. Uczniowie dokonują najpierw samodzielnego namysłu, następnie konfrontują te wyniki w parach, potem łączą się w czwórki, a czwórki w ósemki. Następuje prezentacja wypisanych tytułów i zapisanie ich na tablicy.

**UWAGA:** Wiadomo, że pozycje lekturowe nie będą identyczne we wszystkich szkołach. Ja w niniejszym scenariuszu odwołam się do następujących lektur:

- *Akademia pana Kleksa*
- *Kopciuszek*
- *Opowieści z Narni*
- *Charlie i fabryka czekolady*
- *Mikołajek*
- *Chłopcy z Placu Broni*
- *Odyseja* (fragmenty – wybrane etapy tułaczki Odyseusza)
- *Ania z Zielonego Wzgórza*
- *Tajemniczy ogród*
- *Przypadki Robinsona Cruzoe*
- *Ten Obcy*

4. Praca w parach: nauczyciel przydziela każdej dwójce uczniów jedną z powyższych lektur i zleca wypisanie na osobnych kartkach jej 2 – 3 dowolnych bohaterów. Prosi, aby byli to bohaterowie różnicowani pod względem ważności.

5. Sformułowanie tematu lekcji: *Co się stanie literaturze, jeśli „namieszcamy” w niej jednej lekturze?*

Uczniowie umieszczają karteczki z imionami bohaterów w garnku, stojącym w centralnym miejscu w klasie. Nauczyciel prosi, by podchodzili do niego, każdorazowo zamieszali, a następnie wyciągnęli karteczkę z jedną postacią.

6. Praca indywidualna (lub w parach): tworzenie krótkich notatek, które równocześnie mogłyby być artykułami hasłowymi w *Słowniku bohaterów literackich* do wylosowanych postaci. Notatki nie mają być obszerne, ważne, żeby odpowiednio pogrupować informacje, które będą tam zawarte. Przykład:

➤ Wójcik Zenon – główny i zarazem tytułowy bohater książki Ireny Jurgielewiczowej pt. *Ten Obcy*; mieszka we Wrocławiu; jego matka nie żyje, a ojciec-alkoholik nie dba o niego; chłopak ucieka z domu w poszukiwaniu wuja – Antoniego Janicy i po drodze zatrzymuje się we wsi Olszyny, gdzie poznaje: Ulę, Pestkę, Julka i Mariana.

By to ułatwić – każdy z uczniów otrzymuje schemat takiej notatki (notatka – załącznik 1).

**UWAGA:** Po zredagowaniu tych krótkich notatek, dobrze byłoby, aby uczniowie zaprezentowali je przed klasą. Można tu – o ile czas pozwoli – po-

prosić ich o ustawienie się w kolejności alfabetycznej – zgodnie z nazwiskiem bądź nazwą przydzielonej postaci – i przy tej okazji powtórzyć wiadomości z zakresu wyszukiwania informacji i słowników.

7. Pogadanka z uczniami:

➤ Co to znaczy, że tekst jest użytkowy? (służy realizowaniu naszych potrzeb życiowych),

➤ Jakie poznaliśmy już teksty użytkowe? (zaproszenie, ogłoszenie, list oficjalny, instrukcja, przepis) – notatka w formie słoneczka.

8. Praca w grupach – redagowanie zaproszenia do dowolnej postaci literackiej. Nie jest to jednak typowe zaproszenie, które jako forma wypowiedzi jest w szóstej klasie już doskonale znana, by wręcz nie powiedzieć, że nader opatrzona i momentami nudna. Warto więc redagowanie zaproszenia trochę urozmaicić, np. poprzez zlecenie użycia w nim konkretnego zestawu słów – niekoniecznie oczywistych i logicznie łączących się z tą formą wypowiedzi (dodatkowy zestaw słów do zaproszenia – załącznik 2).

**UWAGA:** Nie wszystkie podane w zestawach słowa będą uczniom znane – stąd należy umożliwić im korzystanie ze *Słownika języka polskiego* w wersji papierowej bądź elektronicznej.

9. Podsumowanie pracy na lekcji związanej z tekstami użytkowymi. Prezentacja zaproszeń z dodatkowymi słowami, które pasować będą do nich niczym kwiatki do kożucha, okaże się z pewnością dla uczniów ciekawym doświadczeniem literackim, a przede wszystkim źródłem zabawy i humoru na zajęciach.

10. Praca w grupach (tych samych lub nowo utworzonych, ale nie liczniejszych niż czteroosobowe) – tworzenie opowiadań przy użyciu *story boxes*, czyli *pudeł opowieści*. W trakcie pracy następuje pomieszczenie światów przedstawionych różnych lektur i powstaje lekturowy mieszmasz. Najpierw przedstawiciele grup zabierają po jednej karteczce z każdego pudła, które opisane są następująco:

- Kto jest głównym bohaterem Waszej przygody?
- Z kim przeżywa przygodę?
- Gdzie rozgrywają się wydarzenia?
- Jaki przedmiot musi się pojawić w Waszej pracy?
- W jakim stylu utrzymana ma być Wasza historia?

Następnie, opierając się na wylosowanych pojęciach, postaciach i miejscach uczniowie budują własną i niepowtarzalną historię, którą zapisują, a następnie odczytują przed klasą.

**UWAGA:** Po zredagowaniu tych twórczych opowiadań – o ile dysponować

będziemy czasem i chęciami uczniów – możemy, używając dyktafonu, nagrać poszczególne wypowiedzi, a następnie je odtwarzać i analizować, co jest zawsze dla ich twórców (czyli uczniów) ciekawym doświadczeniem, gdyż są zarówno autorami, jak i recenzentami tych dzieł.

### Zawartość pudeł – do wycięcia

| Kto jest głównym bohaterem Waszej przygody? | Z kim przeżywa przygodę? | Gdzie rozgrywają się wydarzenia? | Jaki przedmiot musi się koniecznie pojawić w Waszej pracy? | W jakim stylu ma być utrzymana Wasza historia? |
|---------------------------------------------|--------------------------|----------------------------------|------------------------------------------------------------|------------------------------------------------|
| Stanisław Tarkowski                         | Nel Rawlinson            | na pustyni                       | używana rękawiczka                                         | zdrobniale                                     |
| Zenon Wójcik                                | Ula Zalewska             | nad rzeką                        | list miłosny                                               | poważnie                                       |
| Mary Lenox                                  | Dick Sowerby             | tajemniczy ogród                 | klucz                                                      | optymistycznie                                 |
| Zuzanna Pevensie                            | Biała Czarownica         | dom profesora /Narnia            | ptasie mleczko                                             | pesymistycznie                                 |
| Robinson Crusoe                             | Piętaszek                | bezludna wyspa                   | odzież z koziej skóry                                      | humorystycznie                                 |
| Mikołajek                                   | Pan Rosół                | we Francji                       | dzienniczek ucznia                                         | baśniowo                                       |
| Anna Shirley                                | Gilbert Blythe           | w szkole                         | suknia z bufiastymi rękawami                               | młodzieżowo                                    |
| Odyseusz                                    | cyklop                   | na morzu                         | statek                                                     | językiem dawnym/staropolskim                   |
| Charlie Bucket                              | Willy Wonka              | fabryka czekolady                | guma do żucia                                              | z obojętnością                                 |
| Ambroży Kleks                               | szpak Mateusz            | w szkole/akademii                | piegi                                                      | naukowo                                        |
| Janosz Boka                                 | Feri Acz                 | plac zabaw/Plac Broni            | czerwone koszule                                           | z przerażeniem                                 |
| Kopciuszek                                  | zła macocha              | na zamku (na balu)               | dynia                                                      | ze złością                                     |

11. Podsumowanie zajęć: wskazanie różnic między tekstami użytkowymi a tekstami artystycznymi. Wysłuchanie refleksji uczniów związanych z przebiegiem zajęć oraz podsumowanie ich kreatywnej i twórczej pracy.

#### ► Komentarz do scenariusza

Niniejszy scenariusz przeznaczony jest dla uczniów starszych klas szkoły podstawowej (szóstych, może nawet siódmych), gdyż bazuje na doświadczeniach czytelnich całego zespołu klasowego zdobytego na przestrzeni kilku lat, przy czym w takiej postaci dobrze sprawdzi się on raczej w zespołach chętnych do współpracy i – co równie istotne – dobrze radzących so-

bie z omawianiem tekstów literackich. W przypadku słabszych zespołów polecam modyfikację tego scenariusza albo po prostu wykorzystanie tylko niektórych, zaproponowanych tu ćwiczeń – ze wskazaniem bardziej na tworzenie tekstów użytkowych niż na lekturowy miszmasz zaprezentowany w ostatnim ćwiczeniu. Poziom tytułowego *namieszania* w lekturach uzależnimy zatem od grupy, z którą przyjdzie nam współpracować.

Jak to wyraźnie widać, nie jest celem tych zajęć wprowadzenie do jakiegokolwiek nowej i nieznannej jeszcze uczniom wypowiedzi pisemnej, lecz wzbogacenie i utrwalenie wiedzy w zakresie pisania form poznawanych sukcesywnie od klasy czwartej, stąd na tym etapie

nie ma już potrzeby notowania po raz kolejny wytycznych do każdej z prezentowanych tu wypowiedzi, gdyż one winny już *wejść w krew* naszym wychowankom. Z doświadczenia wiem, że jest to jednak dość trudne, aby odwołując się ciągle do tych samych form wypowiedzi nie tylko nie zanudzić nimi uczniów, ale również sprawić, by ich warsztat twórczy był stale wzbogacany. Ilekroć to raz, chcąc *ocalić od zapomnienia* w świadomości naszych uczniów jakąś formę wypowiedzi, usłyszymy wymowne westchnienia, za którymi kryje się jeszcze wymowniejszy komentarz: *ZNOWU to... zaproszenie/ogłoszenie/instrukcja/list etc., przecież już tyle razy to pisaliśmy!!* W tym scenariuszu proponuję zatem inną formę takiej powtórki, tak

aby uczniowie usystematyzowali swą wiedzę i szlifowali umiejętności niejako przy okazji zabawy i humorystycznych zadań.

Wskazówki i rady dotyczące poszczególnych ćwiczeń zostały opatrzone słowem UWAGA przy każdym ważnym ogniwie lekcji.

Tworząc ten scenariusz, bazowałam całkowicie na własnych doświadczeniach, korzystając ze znanych mi roz-

wiązań metodycznych, dlatego też nie zamieszczam żadnej bibliografii. Uważam jednak, że warto tutaj – szczególnie w kontekście ćwiczenia z wykorzystaniem *pudeł opowieści* – wspomnieć o książce, która mnie zainspirowała do tego, by to ćwiczenie rozwinąć. Mam tu na myśli pozycję pod tytułem *30 znika-jących trampolin* Doroty Kassjanowicz (Albus, Warszawa 2016). W książce tej jedna, na pozór błaha historia zapre-

zentowana została na tytułowych trzydziści sposobów z wykorzystaniem różnych stylów, nadających wydarzeniom kompletnie odmienny wydźwięk. Także podczas lekcji opierającej się na tym scenariuszu uczniowie mogą pisać różnymi stylami – od zdrobniałego po arcy poważny, od optymistycznego po pesymistyczny, baśniowo, naukowo, obojętnie... i jeszcze na kilka innych sposobów.

## Załącznik 1

### Szablon notatki o postaci literackiej.

Tego typu notatka mogłaby być równocześnie artykułem hasłowym (do wydrukowania dla każdego z uczniów bądź do zamieszczenia na dużym ekranie).

**Zadanie indywidualne:** Utwórz notatkę o wylosowanej przez siebie postaci literackiej, która mogłaby się znaleźć zarówno w zeszycie, jak i tworzyć artykuł hasłowy w dowolnym *Słowniku bohaterów literackich*. Zadbaj o to, by notatka miała następujący schemat:

Nazwisko i imię postaci (lub jej nazwa): 1. Określenie znaczenia bohatera w książce (bohater główny, drugoplanowy, epizodyczny). 2. Ustalenie, czy bohater jest postacią prawdopodobną czy też fantastyczną. 3. Tytuł książki, w której się pojawia oraz na jej autora. 4. Podstawowe informacje na temat jego rodziny. 5. Krótka prezentacja losów bohatera.

## Załącznik 2

### Dodatkowy zestaw słów do zaproszenia (do pracy w grupach)

#### Zestaw 1:

|                      |                |
|----------------------|----------------|
| rzeczownik           | warzyw         |
| rzeczownik – warzywo | burak ćwikłowy |
| przymiotnik          | morowy         |
| liczebnik            | ćwierć         |

#### Zestaw 2:

|                      |               |
|----------------------|---------------|
| rzeczownik           | krotochwila   |
| rzeczownik – warzywo | seler naciowy |
| przymiotnik          | egzaltowany   |
| liczebnik            | czworo        |

#### Zestaw 3:

|                      |               |
|----------------------|---------------|
| rzeczownik           | świerzop      |
| rzeczownik – warzywo | papryka ostra |
| przymiotnik          | płowy         |
| liczebnik            | sto trzy      |

#### Zestaw 4:

|                      |                     |
|----------------------|---------------------|
| rzeczownik           | bekas               |
| rzeczownik – warzywo | ogórek szklarniowy  |
| przymiotnik          | aprylowy            |
| liczebnik            | osiemdziesiąty ósmy |



# MAGIA CODZIENNOŚCI,

## czyli *Czerwone krzesło*

### Andrzeja Maleszki

### w szkole podstawowej.

### Scenariusz lekcji

BARBARA MICHAŁEK

**A**ndrzej Maleszka jest scenarzystą, reżyserem filmowym i teatralnym, ale przede wszystkim pisarzem specjalizującym się w twórczości dla dzieci i młodzieży. Cykl *Magiczne drzewo* obejmuje powieści: *Czerwone krzesło*, *Tajemnica Mostu*, *Olbrzym*, *Pojedynek*, *Gra*, *Cień smoka*, *Świat Ogromnych* oraz *Inwazja*. Przeniesiony na ekran, w listopadzie 2007 r. zdobył w Nowym Jorku międzynarodową Nagrodę Emmy w kategorii produkcji telewizyjnych dla dzieci i młodzieży. Obecnie należy do zestawu lektur uzupełniających w klasie piątej. Lekcja, którą proponuję, odbyła się kilkakrotnie. Dzieci z zaangażowaniem mówiły o książce. Podobały im się sylwetki bohaterów, mnogość przeżywanych przez nie niesamowitych przygód, szybkość i zmienność akcji. Warto przeprowadzić ją w szkole.

#### ▶ Cele lekcji

▶ **Cel ogólny:** Rozwój i promocja czytelnictwa dzieci oraz popularyzacja cyklu *Magiczne drzewo* Andrzeja Maleszki wśród młodych czytelników.

#### ▶ Cele szczegółowe

Uczniowie potrafią:

- ▶ swobodnie wypowiadać się na temat przeczytanej książki;
- ▶ scharakteryzować bohaterów;
- ▶ podać chronologię wydarzeń;
- ▶ rozróżniać elementy realistyczne i fantastyczne w utworze;
- ▶ uzasadniać własne stanowisko, argumentować;
- ▶ pracować indywidualnie i w grupie.

▶ **Czas:** 2 jednostki lekcyjne.

▶ **Metody i formy:** rozmowa, pogadanka, praca indywidualna i zespołowa.

▶ **Pomoce dydaktyczne:** test wiedzy, krzyżówka, rozsypanka, kartki i ołówki (długopisy).

#### ▶ Przebieg lekcji

1. Pogadanka na temat książki. Podołała się, czy nie? Co było najbardziej interesujące, a co najmniej? Czy dzieci znają inne pozycje z cyklu? Rozmowa na temat *magii codzienności*, czyli naszego otoczenia i przedmiotów się w nim znajdujących.



2. Polecenie: Niech każdy wybierze jeden przedmiot ze swego otoczenia (np. kanapę, stół, wannę, także krzesło). Jaką magiczną moc chciałbyście, aby miała ta rzecz (pozwalaby zniknąć, cofnąć się w czasie, czy może spełniałby marzenia)? Zaproponujcie dla niego imię i magiczne zaklęcie, na które mógłby reagować.

Podsumowanie: Zastanówcie się i odpowiedzcie, jakie korzyści i zagro-

żenia niesie za sobą posiadanie przedmiotu spełniającego marzenia?

Podkreślenie znaczenia odpowiedzialności za to, co się czyni, i za innych ludzi. Niebezpieczeństwa związane z brakiem odpowiedzialności za słowa (*zaklęcia*) i postępowanie. Dobro, ale i zło, które można wyświadczyć.

3. Podział uczniów na 4 – 5 zespołów (zależnie od liczebności grupy). Sprawdzenie znajomości treści. Test wiedzy (załącznik 1). Jeśli zespół nie potrafi udzielić odpowiedzi, czyni to kolejna grupa.

4. Rozdanie każdemu zespołowi kompletu rozsypanki – układanie właściwej kolejności przebiegu zdarzeń (załącznik 2). Uzgodnienie poprawnej formy (wypowiedzi przedstawicieli wszystkich zespołów) i zapisanie jej na tablicy oraz w zeszytach.

5. Powrót do pracy z całym zespołem klasowym. Charakterystyka bohaterów – wygląd zewnętrzny i główne cechy osobowości. Indywidualne uzupełnianie tabeli (załącznik 3). Wspólne zestawienie przez uczniów najważniejszych cech i ich zapisywanie w kolumnach na tablicy. Pytanie nauczyciela: Którego z bohaterów książki najbardziej polubiście? Dlaczego?

6. Rozmowa. Pytanie nauczyciela: Która z przygód bohaterów *Magicznego krzesła* była, Twoim zdaniem:
  - ▶ najbardziej niebezpieczna?
  - ▶ najzabawniejsza?
  - ▶ najbardziej dla Ciebie atrakcyjna?

7. Praca indywidualna. Rozdanie uczniom krzyżówki i prośba o jej wypełnienie (załącznik 4). Wspólne odczytanie poprawnych odpowiedzi i podanie hasła.

8. Praca z całym zespołem. Rozmowa uogólniająca. Uczniowie powinni dostrzegać w książce:

- ▶ Obecność elementów zarówno realistycznych, jak i fantastycznych (próba określenia gatunku literackiego).
- ▶ Schemat baśniowy (skojarzenia, np. *Kopciuszek*, *Królowa Śniegu* itd.), ale brak niektórych postaci typowych dla baśni.

- Występowanie postaci dobrych i złych (Max – jednoznacznie zły), które pod wpływem magii mogą się zmienić (np. rodzice, ciotka zmieniają się na gorsze, ale na koniec znowu stają się dobrzy).
  - Zwycięstwo dobra nad złem.
  - Istnienie magicznego przedmiotu spełniającego życzenia.
  - Wędrowkę bohaterów pokonujących wiele trudności, by pomóc kochanym osobom.
  - Obecność pomocników (np. Iwa). Wspólne wypełnianie tabelki narysowanej na tablicy i rozdanej uprzednio każdemu z uczniów (załącznik 5). Stwierdzenie końcowe, że książka jest baśnią; zawiera podstawowe wyznaczniki gatunku, elementy fantastyczne, ale także sporo realistycznych, współczesnych, przeniesionych do literatury z otaczającej nas rzeczywistości.
9. Element fakultatywny – można go potraktować jako **zadanie domowe**: Znajdź argumenty przemawiające za długim wyjazdem zagranicznym, pozwalającym rodzicom na lepsze zarobki, i argumenty przemawiające przeciw niemu.
- **Dodatek.** Jeśli mamy sporo czasu, np. omawiamy książkę z gru-

pą zainteresowanych uczniów na zajęciach w bibliotece lub kółku polonistycznym, można zabawić się w rozwijanie zdań. Uczniowie siadają wokół stołu, na którym leży duża kartka. Wylosowany uczeń zapisuje otrzymane słowo kluczowe. Drugie dziecko dopisuje kolejne słowo (zawsze tylko jedno!) – i tak dalej. Chodzi o to, by zdanie było jak najdłuższe, związane z książką sensownie. Gdy wyczerpie się inwencja, podajemy kolejne słowo – i sytuacja się powtarza. Słowa kluczowe mogą brzmieć: *krzesło, ciotka, podróż*. Oczywiście, można dodawać kolejne.

### **Uczniowie o *Czerwonym krześle* (z cyklu *Magiczne drzewo*) Andrzeja Maleszki – wypowiedzi autentyczne:**

**Nauczyciel:** Jak postąpilibyście w sytuacji bezpośredniego zagrożenia, np. gdyby ktoś chciał wyrządzić krzywdę wam lub najbliższemu?

**Uczeń:** Ja bym się teleportował.

**Nauczyciel:** Która postać najbardziej Wam się podobała?

**Uczeń:** Mnie się podobała ciotka. To bohaterka jak z horroru.

### **Załącznik 1**

#### **Test wiedzy (wraz z odpowiedziami)**

1. Jak nazywa się autor książki (imię i nazwisko)?  
*Andrzej Maleszka.*
2. W którym roku zaczyna się akcja książki?  
*W 2000 roku.*
3. Nad doliną jakiej rzeki rozpętała się burza, której wspomnieniem rozpoczyna się książka?  
*Nad Doliną Warty.*
4. Jak długo trwała burza?  
*Trzy dni i trzy noce.*
5. W jakie drzewo uderzył piorun (gatunek)?  
*Dąb.*
6. O której godzinie Kuki Ross obudził się?  
*O północy.*
7. Kiedy burza ucichła?  
*Gdy drzewo pękło.*
8. Ile lat miał Kuki?  
*9 lat.*
9. Ile lat miał Filip?  
*12 lat.*
10. Kim z zawodu byli rodzice Kukiego, Tosi i Filipa?  
*Byli muzykami.*
11. Które z dzieci **nie** chodziło do szkoły muzycznej?  
*Kuki.*
12. Jakiego koloru było magiczne krzesło?  
*Czerwone.*
13. Jak miała na imię ciotka?  
*Maryla.*

14. Jakie przezwisko nadał ciotce tato?  
*Pirania.*
15. Gdzie wskoczyło krzesło podczas transportu?  
*Do rzeki.*
16. W jaki sposób krzesło trafiło do Kukiego?  
*Wyłowił je z rzeki.*
17. Samochodem jakiej marki jeździła rodzina Ross?  
*Starym volvo.*
18. Dlaczego państwo Ross nie mieli pracy?  
*Zamknięto orkiestrę, w której grali.*
19. Jak nazywał się statek, na którym mieli podjąć pracę (grać) rodzice?  
*Queen Victoria.*
20. Jakie niezwykle wydarzenia spowodowała obecność krzesła (kilka przykładów)?
  - *Wokół samochodu ciotki pojawiło się dużo czarnych ptaków.*
  - *W domu pojawił się karton z lotniskowcem.*
  - *Krzesło jechało na dachu samochodu.*
  - *Chuligani przestali rozrabiać i krzyczeć.*
  - *Rozwoziciel pizzy naprawdę przywiózł 3 pizze.*

**Załącznik 2.**

Ułóż chronologicznie wydarzenia (poniżej – wydarzenia ułożone chronologicznie).

Nocna burza nad Doliną Warty.  
 Piorun uderza w dąb.  
 Filip i Kuki wiszą na żyrandolu.  
 Przyjazd ciotki Maryli.  
 Krzesło leci na targ San Augustino.  
 Kuki przepędza chuliganów z targu.  
 Rodzice przyjmują pracę na statku Queen Victoria.  
 Wyjazd dzieci do ciotki Maryli.  
 Ciotka Maryla zamienia się w dziewczynkę.  
 Autobus jedzie na lotnisko.  
 Max dostaje krzesło i wyczarowuje diament.  
 Max zamienia Tosię i Filipa w złote figury.  
 Lew goni Maxa.  
 Pobyt w wesołym miasteczku.  
 Tonący Max chwyta się krzesła.  
 Powrót do domu z podróży dookoła świata.  
 Wiki życzy sobie, by dom latał.

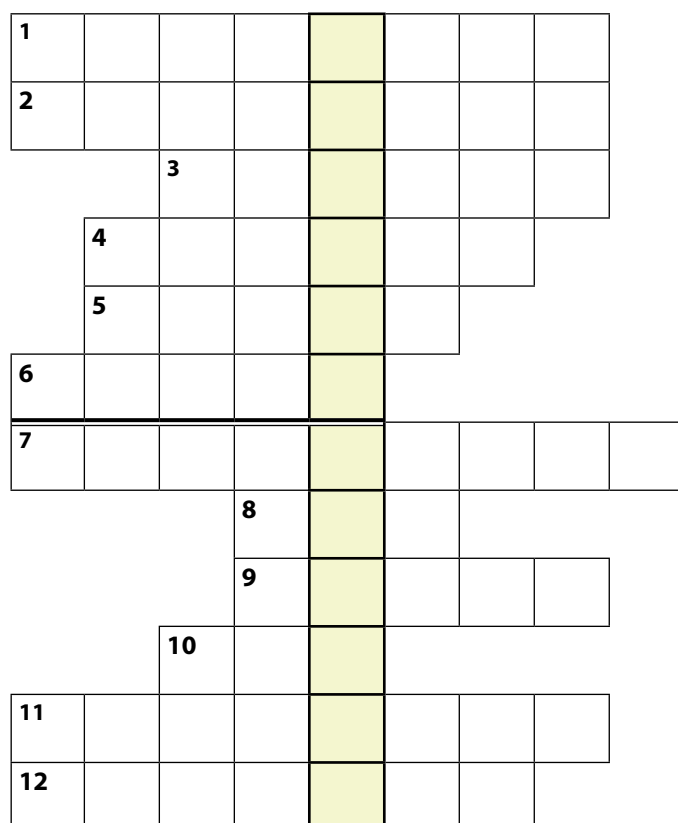
**Załącznik 3.**

Uzupełnij tabelę, wpisując po kilka cech (wyglądu i charakteru) bohaterów.

| Kuki | Mama i tata | Ciotka Maryla |
|------|-------------|---------------|
|      |             |               |

## Załącznik 4.

Rozwiąż krzyżówkę. Rozwiązanie tworzą litery w pogrubionej kolumnie (odpowiedzi – podane kursywą przy hasłach).



1. Takie było drzewo (w tytule) – *Magiczne*.
2. Tam jechały dzieci autobusem (*prosto*) – *Lotnisko*.
3. Siostra mamy – *Ciotka*.
4. Pływa po morzu – *Statek*.
5. Przyjemny mebel, w którym się śpi – *Łóżko*.
6. Danie z pizzerii – *Pizza*.
7. Nastąpiła w rodzicach, gdy zdecydowali się na wyjazd za granicę (podobne słowo: *zmiana*) – *Przemiana*.
8. Ściągał dzieci, chcąc im odebrać krzesło (imię) – *Max*.
9. Zwierzę, które daje mleko – *Krowa*.
10. Konduktorka miała ich aż 100 – *Psy*.
11. Startują i lądują na lotnisku – *Samoloty*.
12. Bardzo silna fala morska, pozostawiająca po sobie ogromne zniszczenia – *Tsunami*.

Hasło: ***Ciotka Maryla***.

## Załącznik 5.

Wymień elementy realistyczne i fantastyczne w książce.

| Elementy realistyczne | Elementy fantastyczne |
|-----------------------|-----------------------|
|                       |                       |

## Pedagogiczna Biblioteka Wojewódzka im. J. Lompy w Katowicach poleca!

### Literatura *fantasy* dla dzieci i młodzieży. Wybrane opracowania metodyczne w zbiorach biblioteki – część 1

1. Beszczyńska Zofia: *Magia kobiet. O współczesnej polskiej fantastyce dla dzieci i młodzieży*. „Guliwer” 2003, nr 1, s. 25 – 30.
2. Gemra Anna: *Fantasy – mit na nowo opowiedziany?* „Literatura Ludowa” 1998, nr 2, s. 3 – 18.
3. Iwicka Beata: *Droga, wędrowka, wędrowiec. Poetyka literatury „fantasy”*. „Kultura i Edukacja” 2000, nr 1/2, s. 99 – 104.
4. Kochanowicz Rafał: *Fantastyczne perspektywy [fantasy w programach nauczania]*. „Polonistyka” 2000, nr 1, s. 43 – 47.
5. Kruszyńska Agnieszka: *Opowieści, które zabierają gdzieś indziej, czyli kilka uwag o czytaniu i lekturach dzieci i młodzieży*. „Meritum” 2016, nr 2, s. 19 – 25.
6. Osiewicz Marek: *Rozważając fantasy. Diany Waggoner propozycje typologii odmian gatunku*. „Literatura Ludowa” 2000, nr 2, s. 37 – 48.
7. Pytlos Barbara: *Funkcje bohaterów w powieściach „fantasy”*. „Guliwer” 2008, nr 3, s. 89 – 93.
8. Rudolf Edyta Izabela: *Fantasy dla dzieci i młodzieży – między obowiązkiem a przyjemnością*. „Polonistyka” 2011, nr 2, s. 25 – 30.
9. Sapkowski Andrzej: *Rękopis znaleziony w smoczjej jaskini. Kompendium wiedzy o literaturze fantasy*. SuperNOWA Warszawa, 2001. ISBN 83-7054-147-X
10. Sedeńko Wojtek: *Fan, fandom, fanzin. Szkic o fantastycznym życiu literackim*. „Polonistyka” 2011, nr 2, s. 31 – 35.
11. Tańczuk Agnieszka: *Literatura fantasy jako nauczyciel języka angielskiego*. „Języki Obce w Szkole” 2010, nr 2, s. 114 – 124.
12. Trocha Bogdan: *Degradacja mitu w literaturze fantasy*. „Polonistyka” 2011, nr 2, s. 14 – 17.
13. Walusiak Magdalena: *Wielka epika w fantasy [E. Rodda: Pas Deltory i J. Van Hamme: Thorgal]*. „Polonistyka” 2012, nr 8, s. 27.
14. Wolanin Anita: *Homo viator i jego zmagania z nieznanym we współczesnej literaturze fantasy*. „Guliwer” 2014, nr 1, s. 13 – 22.
15. Zielińska Alina: *Retelling w powieściach dla młodzieży*. „Guliwer” 2016, nr 4, s. 19 – 23.

#### Wybrani autorzy

##### Clive Staples Lewis: *Opowieści z Narnii*

1. Bula Danuta: *Baśń czy nie baśń?* „Język Polski w Szkole IV – VI” 2008/2009, z. 4, s. 9 – 35.
2. Fijałkowski Tomasz: *Gra karciana na lekcjach polskiego. Scenariusz lekcji*. „Polonistyka” 2016, nr 6, s. 38 – 41.
3. Głowienka Dorota, Szachowicz Zofia, *W poszukiwaniu prawdy... Propozycja lekcji wychowawczej na podstawie „Opowieści z Narnii”, t. 2: „Księżę Kaspian”*. „Katecheta” 2010, nr 2, s. 44 – 47.
4. Janik Beata: *Lew, czarownica i stara szafa. Popularyzacja powieści C. S. Lewisa. Scenariusz zajęć*. „Biblioteka w Szkole” 2013, nr 11, s. 15 – 16.
5. Jarosik Iwona: *W magicznym świecie Narnii. Konkurs czytelniczy*. „Biblioteka w Szkole” 2009, nr 3, s. 20 – 21.
6. Koralewska Grażyna: *Opowieści z Narnii C. S. Lewisa. (Propozycja metodyczna)*. „Język Polski w Szkole IV – VI” 2011/2012, nr 4, s. 66 – 78.
7. Parchańska Renata: *Relacje reporterskie z Narnii on-line*. „Forum Nauczycieli” 2013, nr 2, s. 30 – 37.
8. Piasecka Magdalena: *W świecie Latarnianego Pustkowia. Scenariusz lekcji w szkole podstawowej*. „Polonistyka” 2016, nr 3, s. 41 – 42.
9. Piętak Maria: *Królestwo Boże i królestwo Narnii... Scenariusz zajęć na katechezę szkolną, parafialną i wakacyjną*. „Katecheta” 2010, nr 2, s. 35 – 43.
10. Skwara Anna: *Rusz głową! Krzyżówka dla miłośników „Opowieści z Narnii”*. „Biblioteka w Szkole” 2007, nr 2, s. 23 – 25.
11. Wykurz Urszula: *Aslan i jego drużyna. Opowieści z Narnii. Ćwiczenia dla klasy 6*. „Język Polski w Szkole IV – VI” 2016/2017, nr 2, s. 42 – 62.
12. Zwierzyńska Bożena: *Lew, Czarownica i stara szafa. (Test dla klasy 4)*. „Język Polski w Szkole IV – VI” 2008/2009, z. 4, s. 41 – 47.

##### Andrzej Maleszka, cykl *Magiczne drzewo*

1. Bula Katarzyna: *W podróż z Maleszką. Konkurs czytelniczy : na podstawie książek Andrzeja Maleszki z serii „Magiczne drzewo” („Czerwone krzesło”, „Tajemniczy most”, „Olbrzym”, „Pojedynek”)*. Przeznaczony dla uczniów klas IV – VI szkoły podstawowej. „Biblioteka w Szkole” 2015, nr 4, s. 29 – 31.
2. Michnik Edyta: *Magiczne drzewo. Czytelniczy projekt edukacyjny, przeznaczony dla uczniów klas IV – VI szkoły podstawowej. Na podstawie cyklu książek autorstwa Andrzeja Maleszki*. „Biblioteka w Szkole” 2015, nr 12, s. 14 – 18.
3. Rozwadowska Adriana: *Kiedy dzieci rządzą światem*. „Guliwer” 2018, nr 1, s. 83 – 84.

##### George R.R. Martin: *Gra o tron, Pieśni lodu i ognia*

1. Brzezińska Anna (i in.): *Prawie bez historii. Świat fantasy George’a R.R. Martina*. „Mówią Wieki” 2012, nr 5, s. 10 – 14.
2. Krawczyk Maciej: *Kalejdoskop rzeczywistości wyimaginowanej*. „Mówią Wieki” 2012, nr 5, s. 15 – 18.
3. Pietrusewicz Anna: *Czy tracąc to, co w nas najcenniejsze, przestajemy być sobą? Scenariusz lekcji bibliotecznej, przeznaczony dla uczniów szkoły ponadgimnazjalnej. Na podstawie bestsellerowej „Gry o tron” George’a R. R. Martina, z wykorzystaniem filmu „Cyrk motyli”, w którym główną rolę gra Nick Vujčić*. „Biblioteka w Szkole” 2016, nr 3, s. 30 – 31.